

Gweledigaethau

Y

BARDD CWSG.

Yn cynnwys,

- I. Gweledigaeth *Cwrs y BYD.*
- II. Gweledigaeth *ANGEU.*
- III. Gweledigaeth *UFFERN.*

Y RHAN GYNTAF.

CAERFYRDDIN:

Argraffwyd gan J. Ross, yn Heol-Awft.

M.DCC.LXVII.

Lle y gellir cael y Llyfrau rhagorol hyn sydd yn canlyn,

A Goriad i Athrawiaeth y ddau Gyfammod, dan yr Enwau Deddf a Gras. Pris Swlle.

II. Myfyrdodau ar y Pedwar Peth diweddas: sef, Angeu, Barn, Nef, ac Uffern, ar Fesur Cerdd. Pris 3c.

III. Yr Aberth cymmeradwy: Neu, Ragoriaeth Calon ddrylliog. Yn dangos Nattur, Arwyddion, ac Effeithiau priodol Ysbryd drylliedig. Pris 6c.

Y tri uchod gan Mr. JOHN BUNYAN.

IV. Gogoneddus ddirgelwch Trugaredd Duw; neu werthfawr Feddyginiaeth i Eneidiau lluddedig, &c. Pris 9c. *Gan Mr. JOHN BISCO.*

V. CRIST ym Mreichiau'r Credadyn, *gan Mr. BENNEZER ERSKINE*: A Dadl Ffydd ar Air a Chyfammod Duw, *gan Mr. RALPH ERSKINE.* Pris 6c.

VI. Gwaedd yng Nghymru, *gan Mor. Lloyd,* Pris 2g.

VII. Catecism byrraf y Gymmanfa, Pris 2g.

At y Darllenydd.

A Ddarlleno, ystyried,
A ystyrio cofied;
A gofio, gwnaed;
A wnêl, parhaed.

A barhao'n ffyrdd Rhinwedd,
Gan ymryddhau o'i gamwedd,
Fwyfwy fyth hyd ei ddiwedd,
Ni fedd a bortho'r fflamffiedd,
Na phwys a'i sawdd i'r Sugnedd,
Nid â byth i Wlad y Dialedd,
Penydfan pob *Anwiredd*.

Ond y difraw gwael a geulo
Ar ei Sorod, a furo,
(Nid byw y Ffydd na weithio)
A hirddrwg hir ddilyno,
Heb *Gred* a *Chariad* effro,
Gwae, gwae tragwyddol iddo!
Fe gaiff weled a theimlo,
Fwy mewn munud llym *yno*,
Nac a fedr Oes ddyfeisio.

I.

Gweledigaeth y BYD.

AR ryw brydnhawngwaith teg o haf hir felyn teiog, cymmerais hynt i ben un o fynydd-oedd Cymry, a chyda mi Spien-ddrych i helpu'm golwg egwan, i weled pell yn agos, a phethau bychain yn fawr; trwy'r awyr deneu eglur a'r tes ysplenydd tawel canfyddwn ymhell bell tros for y *Werddon*, lawer golygiad hyfryd. O'r diwedd wedi porthi fy llygaid ar bob rhyw hyfrydwch o'm hamgylch, hyd nes oedd yr haul ar gyrraedd ei gaerau yn y gorllewin; gorweddais ar y gwellt-glas tan syn-fyfyrio decced a hawddgared (oddiwrth fy ngwlad fy hun) oedd y gwledydd pell y gwelais gip olwg ar eu gwaftadedd tirion; a gwyched oedd gael arnynt lawn olwg, a dedwydded oedd y rhai a welsant gwrs y Byd wrthyf fi: Felly o hir drafaelio a'm *Llygaid*, ac wedi'n a'm *Meddwl*, daeth blinder, ac ynghysgod blinder daeth fy *Mr. Cwsg* yn lledradaidd i'm rhwymo, ac a'i agoriadau plwm fe gloes ffenestri fy llygaid a'm holl synhwyrâu eraill yn dynn ddiogel. Etto gwaith ofer oedd iddo geisio cloi'r *Enaid*, a fedr tyw a thrafaelio heb y corph: canys diangodd fy ysbryd ar eisyll ffanti allan o'r corpwys cloedig; a chynta peth a welwn i yn fy ymyl, oedd *twm-path chwareu* a'r fath gad-gamlan mewn peisiau gleision a chapiau cochion, yn dawnsio yn hoywbryfur. Sefais ennyd ar fy nghyfyng gyngor a awn attynt ai peidio, oblegid ofnais yn fy ffwddan mai haid o oeddent o *Sipsiwn* newynllyd ac na

wnaent ddim llai na'm lladd iw swpper a'm llyngcu'n ddi halen: ond o hir graffu, mi a'u gwelwn hwy'n well a theccach eu gwedd na'r giwaid fellynddu gelwyddog honno. Felly anturiais nesau attynt, yn araf deg fel iar yn sangu ar farwor, i gael gwybod beth oeddynt; ac o'r diwedd gofynais eu cennad fel hyn o hyd fy nhin, Attolwg lan gyn'lleidfa, 'rwy'n deall mai rhai o bell ydych, a gymmerek' wi fardd i'ch plith fy'n chwenych trafaelio? ar y gair distawodd y trwst, a phawb a'u llygaid arnaf, a than wichian, *Bardd*, ebe un; *trafaelio*, ebe un arall; *i'n plith ni*, ebe'r trydydd; erbyn hyn mi adwaenwn rai o honynt oedd yn edrych arnaf ffyrnicca o'r cwbl: yna dechreuasant fibrwd o glust i glust ryw ddirgel swynion ac edrych arnaf, a chyda hynny torrodd yr hwnrwd, a phawb a'i afael ynof, codasant fi ar eu ysgwyddau fel codi marchog y fir, ac yna ymaith â mi fel y gwynt tros dai a thiroedd, dinafoedd a theyrnaf-oedd, a moroedd, a mynyddoedd, heb allu dal fylw ar ddim gan gyflymmed yr oeddynt yn ehedeg: a pheth fy waeth, dechreuais ammeu'ngymdeithion wrth eu gwaith yn gwrthuno ac yn cucchio arnaf eisiau canu dychan i'm brenin fy hun. Wel, ebe fi, wrthyf fy hun, yn iach weithian i'm hoedl; fe â'r carn-witfiad melldigedig hyn â mi i fwyd-ty neu seler rhyw bendefig, ac yno i'm gadawant i dalu iawn gerfydd fy ngheg am eu lledrad hwy, neu gadawant fi'n noeth lymman i fferri ar forfa *Caer* neu ryw oerle anghysbell arall, ond wrth feddwl fod yr wynebaw a adwaenwn wedi eu claddu, a rhei'ny yn fy mwrw ac eraill yn fy nghadw uwchben pob ceunant, dyallais nad *Witfiad* oeddent, ond mai rhai a elwir y *Tylwyth teg*. Ni chawn ni attreg nad dyma fi yn ymyl yr anferth *Gastell* tecca a'r awelais i erioed, a *Llyn* tro mawr o'i amgylch: yma dechreuasant roi barn arnaf

arnaf, awn ag ef yn anrheg i'r castell, ebe un; nage crogwn ystyfnig, taslwn ef i'r llynn, ni thâl mo'i ddangos i'n tywyfog mawr ni, meddai'r llall; a ddywaid efe ei weddi cyn cyfgu, ebe'r trydydd. Wrth iddynt fon am *weddi*, mi a riddfanaïs ryw ochenaid tuag i fynu am faddeuant a help, a chyn-
ted y meddyliais, gwelwn ryw *Oleun* o hirbell yn torri allan, Oh mor brydferth! fel yr oedd hwn yn nefau, yr oedd fy nghymdeithion yn ty-
wyllu ac yn diflannu; a chwippyn dyma'r *Dis-
glair* yn cyfeirio tros y castell attom yn union, ar hyn gollyngasant eu gafael, ac ar eu hymad-
awiad troefant attaf guwch uffernol; ac oni bu-
asai'r angel fy nghynnal, buafwn digon mân er gwneud pastaï cyn cael daear. Beth, ebe'r angel, yw dy neges di yma? Yn wir fy Arglwydd, ebe
finnau ni's gwn i pa le yw yma, na pheth yw'm neges, na pheth yw fy hun, na pheth aeth a'm
rhan arall, yr oedd gennyf bedwar aelod a phen, a pha un ai gartref y gadewais, ai i ryw geubwll,
canys cof gennyf i dramwy trwy lawer o geunen-
tydd geirwon, y bwriodd y *Tylwyth teg* fi, os *teg* eu gwaith, ni's gwn i tyr, pe crogid fi. Teg eb' ef, y gwnaethent a thi, oni buasai fy nyfod i mewn
pryd i'th achub o gigweiniau plant annwfn. Gan fod cymmaint dy awydd i weled *curs y Byd bach*,
ces orchymyn i roi i ti olwg arno, fel y gwelit dy wallco yn anfodloni i'th stad a'th wlad dy hun.
Tyred gyda mi, neu dro, ebe ef, a chyda'r gair, a hi'n dechreu torri'r wawr, efe a'm cipiodd i ym-
hell bell y tu uchaf i'r castell, ac ar scafell o gwm-
mwl gwyn gorphwyfasm yn yr entrych i edrych ar yr haul yn codi, ac ar fy nghydymaith nefol
yr hwn oedd lawer disgleiriach na'r haul ond bod ei lewyrch ef ar i fynu gan y llengel oedd rhyng-
ddo ac i wared. Pan gryfhaodd yr haul rhwng y ddau ddisglair gwelwn y ddaear fawr gwmpafog

megis pellen fechan gron ymhell odditanom: Edrych yrwan, ebe'r Angel, ac a roes i mi ddrych-yfpio amgen nac oedd gennyf fi ar y mynydd. Pan yspiais trwy hwn, gwelwn bethau mewn modd arall, eglurach nac erioed o'r blaen. Gwelwn un ddinas anferthol o faintioli, a miloedd o ddinasoedd a theyrnasoedd ynthi; a'r eigion mawr fel Llynn-tro o'i chwmpas, a moroedd eraill fel afonydd yn ei gwahanu hi yn rhannau. O hir graffu, gwelwn hi yn *dair ftryd fawr* dros ben; a *phorth* mawr disgleirwych ymhen isfa pob ftryd, a *thwr* teg ar bob porth, ac ar bob twr yr oedd *merch* landeg aruthr yn sefyll yngolwg yr holl ftryd; a'r tri thwr o'r tu cefn i'r caerau yn cyrraedd at odre'r castell mawr hwnnw. Ac ar hyd i'r tair anferthol hyn, gwelwn *ftryd groes arall*, a honno nid oedd ond bechan a gwael oddiwrth y lleill, ond ei bod hi'n lanwaith, ac ar godiad uwchlaw'r ftrydoedd eraill yn myned rhagddi uwch uwch tua'r dwyrain, a'r tair eraill ar i wared tua'r gogledd at y pyrrh mawr. Ni fedrais ymattal ddim hwy heb ofyn i'm cyfaill a gawn gennad i fiarad. Beth ynte, ebe'r angel, ond fiarad di, gwrando yn ystyriol, fel na orffo dywedyd yr un peth i ti, ond unwaith. Gwna fy Arglwydd, ac attolwg, ebe fi, pa le yw'r castell draw yn y gogledd? Y castell fry yn yr awyr, ebe ef, a biau *Belial*, tywyfog llywodraeth yr awyr: a llywodraethwr yr holl ddinas fawr obry, fe'i gelwir *castell hudol*, canys hudol mawr yw *Belial*, a thrwy hudoliaeth y mae ef yn cadw ei faner, y cwbl oll a weli; oddieithr y ftryd fechan groes accw. Tywyfog mawr yw hwn a miloedd o dywyfogion dano; beth oedd *Cæsar* neu *Alecſander* fawr wrth hwn? beth yw'r *Twrw* a'r hen *Lewis* o *Frainge* ond gweision i hwn? Mawr, a mawr drosben yw gallu a chyfrwyfdra, a diwydrwydd y tywyfog *Belial* a'i luoedd hefyd fy gantho

gantho heb rifedi yn y wlad ifa. I ba beth mae'r merched yna yn sefyll, ebe fi, a phwy ydynt? Yn araf, ebe'r Angel, un cwestiwn ar unwaith; iw caru a'u haddoli y maent yna. Nid rhyfedd yn wir, ebe fi, gan mor hawddgared ydynt, pe bawn o berchen traed a dwylo fel y bum, minnau awn i garu neu addoli y rhai'n. Taw, taw, ebe ef, os hynny a wneit a'th aelodau, da dy fod hebddynt gwybydd dithau ysbryd angall, nad yw'r tair tywyloges hyn ond tair hudoles ddinystriol, merched y tywylog *Belial*, a'u holl degwch a'u mwynder sy'n ferenni'r strydoedd, nid yw ond wynebiad ar wrthuni a chreulonder; mae'r tair oddimewn fel eu Tad yn llawn o wenwyn marwol. Och fi, ai posibl, ebe fi, yn athrist iawn, ar glwyfo o'u cariad? Rhy wir yfywaith, ebe ef. Gwych gennyt y pelydru y mae'r tair ar eu haddolwyr; wele, ebe ef, mae yn y pelydr accw lawer swyn ryfeddol, mae e'n eu *dallu* rhag gweled bâch, mae e'n eu *synnu* rhag ymwrando eu perygl, ac yn eu *llosgi* a thrachwant diwala am ragor o hono, ac ynte yn wenwyn marwol, yn magu ynthynt glefydon anesgorol na ddichon un meddyg, ie, nac angau byth bythoedd eu hiachau, na dim oni cheir phyfygwriaeth nefol a elwir *edifeirwch*, i gyfog y drwg mewn pryd cyn y greddfo yn rhy bell wrth dremio gormod arnynt; pam, ebe fi, na fynn *Belial* yr addoliad iddo ei hun? Ond yr un peth yw, ebe ef; mae'r hen Gadno yn cael ei addoli yn ei ferched, oblegid tra fo dyn ynglŷn wrth y rhai'n neu wrth un o'r tair mae ef yn sicr tan nod *Belial*, ac yn gwisgo ei lifrai ef. Beth, ebe fi, y gelwch y tair hudoles yna? Y bella draw, ebe ef, a elwir *Balchder*, merch hyna *Belial*; yr ail, yw *Plefer*; ac *Elw* ydyw'r nesa yma; y tair hyn yw'r *Drindod* y mae'r *Byd* yn ei addoli. Attolygaf enw'r ddi-nas fawr wallgofus hon; ebe fi, os oes arni well

enw

enw na *bedlam fawr*? Oes, ebe ef, hi a elwir y *Ddinas ddihenydd*. Och fi, ai dynion dihenydd, ebe fi, yw'r cwbl fy ynthi? Y cwbl oll, ebe ynte, oddieithr ambell un a ddiango allan i'r ddinas ucha fry fy tan y Brenin IMMANUEL. Gwae finnau a'm heiddo pa fodd y diangant, a hwythau yn llygadrythu fyth ar y peth fydd yn eu dallu fwyfwy, ac yn eu hanrheithio yn eu dallineb? Llwyd amhofibl, ebe ynte, fyddai i un dyn ddiangc oddi yma, oni bai fod IMMANUEL oddifry yn danfon ei Genhadon hwyr a boreu iw perŵadwio i droi atto ef eu hunion Frenin oddiwrth y gwrthryfelwr, ac yn gyrru hefyd i ambell un anrheg o ennaint gwerthfawr a elwir *ffydd*, i iro eu llygaid; a'r sawl a gaffo'r *gwir* ennaint hwnnw, canys y mae *rhith* o hwn fel o bob peth arall yn y *Ddinas ddihenydd*, ond pwy bynnag a ymiro a'r iawn ennaint fe wêlei friwiau a'i wallco, ac nid erys yma funud hwy per rhoddai *Belial* iddo ei dair merch, ie neu'r bedwaredd, fy fwyd oll, am aros. Beth y gelwir y strydoedd mawr hyn, ebe fi? Gelwir, ebe yntef, bob un wrth enw'r dywyfoges fydd yn rheoli ynthi; stryd *balchder* yw'r bella, y ganol stryd *Pleſer*, y nefa stryd *Ehw*. Pwy attolwg, ebe fi, fy'n aros yn y strydoedd yma? Pa iaith? Pa ffordd? Pa genedl? Llauer, ebe ef, o bob iaith, crefydd, a chenedl tan yr haul hwn, fy'n byw ymhob un o'r strydoedd mawr obry, a llauer un yn byw ymhob un o'r tair stryd ar gyrŵau, a phawb y nefa ag y gallo at y porth: a mynych iawn y mudant heb fedru fawr aros yn y naill, gan ddaed ganthynt dywyfoges stryd arall: A'r hen *Gadno* tan ei scafell yn gado i bawb garu ei ddewis, neu y tair os mynn, sicra oll yw ef o hono. Tyred yn nes attynt, ebe'r Angel, ac a'm cipiodd i wared yn y llen-gêl, trwy lawer o fwrllwch diffaith oedd yn codi o'r ddinas, ac yn stryd *balchder*
y def-

y descynfom ar ben ehang-le o blas-dy pen-agored mawr, wedi i'r cwn a'r brain dynnu ei lygaid, a'i berchenogion wedi mynd i *Loegr*, neu *Ffraingc*, i chwilio yno am beth a fuasai can haws ei gael *gartref*, felly yn lle yr hen dylwyth elusengar daionus gwladaidd gynt, nid oes rwan yn cadw meddiant ond modryb dylluan *hurt*, neu frain *rheipus*, neu biod *brithfeilchion*, neu'r cyffelyb i ddadgan campau y perchnogion presennol. roedd yno fyrdd o'r fath blasau gwrthodedig, a allasai oni b'ai *falchder*, fod fel cynt, yn gyrchfa goreu-gwyr, yn noddfa gweiniaid, yn ysgol heddwch a phob dationi, ac yn fendith i fil o dai bach o'u hamgylch. Oben y murddun yma yr oeddem yn cael digon o le, a llonydd i weled yr holl stryd o'n dau-tu. Tai teg iawn, rhyfeddol o uwchder, ac o wychder, ac achos da, o ran bod yno ymerodron, brenhin-oedd, a thywyfogion gantoedd. Gwyr mawrion a boneddigion fyrdd, a llawer iawn o ferched o bob gradd; gwelwn aml goegen gornog fel llong ar lawn hwyl, yn rhodio megis mewn ffrâm, a chryn siop Pedlar o'i chwmpas, ac wrth ei chlustiau werth tyddyn da o berlau: a rhai oedd yn canu i gael canmol eu *llais*, rhai yn dawnsio i ddangos eu *llun*, eraill oedd yn paentio i wella eu *lliw*; eraill wrth y drych ers tair awr yn ymbincio, yn dysgu gweni, yn symmud pinnau, yn gwneud munudiau ac ystumiau. Llawer mursen oedd yno na wyddai pa fut i agor ei gwefusau i siarad chwaethach i fwytta, na pha fodd o wir ddefosiwn i edrych tan ei thraed; a llawer yscowl garpiog a fynnai daeru ei bod hi cystal merch fonheddig a'r oreu yn y stryd, a llawer yscogyn rhygyngog a allai ridillo ffâ wrth wynt ei gynffon. A mi yn edrych o bell ar y rhai'n a chant o'r fath, dyma yn dyfod heibio i ni globen o baunes fraith ucheldrem ac o'i lledol gant yn spio, rhai yn ymgrymu

mu megis iw baddoli, ambell un a ro'i beth yn ei llaw hi. Pan fethodd gennyf ddyfeisio beth oedd hi, gofynnais; O ebe nghyfaill, un yw hon fydd a'i chynnyfogaeth oll yn y golwg, etto gweli faint fydd o rai ffolion yn ei cheisio, a'r gwaelaf yn abl, er fydd arni o gaffaeliad; hithau *ni fynn a gaffo ni chaiff a ddymuno*, ac ni siarad ond a'i gwell, am ddywedyd o'i mam wrthi nad oes un gamp waeth ar ferch ieuangc na bod yn *ddifalch* wrth garu. Ar hyn dyma baladr o wr a fuafau yn Alderman ac mewn llawer o swyddau yn dyfod allan odditanom, yn lledu ei esgyll, megis i ehedeg, ag ynte prin y gallai ymlwybran o glin i glin fel ceffyl a phwn, o achos y *gest* a'r *gorwt* ac amryw glefydon boneddigaidd eraill: er hynny ni cheit gantho ond trwy ffafr fawr un cibedrychiad, a chosio er dim ei alw wrth ei *deitlau* a'i *swyddau*. Oddiar hwn troes fy ngolwg y tu arall i'r stryd lle gwelwn glamp o bendefig ieuangc a lliaws o'i ol, yn deg ei wên, yn llaes ei foes i bawb a'i cyfarfyddai. Rhyfedd, ebe fi, fod hwn a hwn accw yn perthyn i'r un stryd. O yr un dywyfoges *Balchder* fy'n rheoli'r ddau, ebe ynte: nid yw hwn ond dwedyd yn deg am ei neges, clod mae'n geisio yr awrhon, ac ar fedr wrth hynny ymgodi i'r swydd uwcha yn y deyrnas; hawdd gantho wylw wrth y bobl faint yw eu cam gan ddrwg swyddogion yn eu gorthrymmau; etto ei *fawrhad ei hun*, nid *llesad y deyrnas* yw corph y gaingc. O hir dremio canfum wrth borth y *Balchder* ddinas deg ar faith fryn, ac ar ben y llys tra ardderchog yr oedd y *Goron driphlyg* a'r *Cleddyfau* a'r *Agoriadau* n groeslon: wele dyma *Rufain*, ebe fi, ac yn hon y mae'r *Pab* yn byw; ie fynycha, ebe'r Angel, ond y mae gantho ef lys ymhob un o'r frydoedd eraill. Gyferyd a *Rhufain* gwelwn ddinas a llys teg iawn, ac arno wedi derchafu yn uchel *han-*
ner

ner lleuad ar fanner aur, wrth hyn gwybum mai'r Twrc oedd yno. Y nesa at y porth ond y rhai'n, oedd llys *Lewis XIV.* o *Ffrainc*, fel y dyellais wrth ei arfau ef, tair *Flour de lys* ar fanner arian yng-hrog uchel: Wrth sylwi ar uwchder a mawredd y llysoedd hyn, gwelwn lawer o dramwy o'r naill lys i'r llall, gofynnais beth oedd yr achos? Oh! llawer achos tywyll, ebe'r Angel, fy rhwng y tri phen cyfrwyfgyr hyn a'u gilydd: Ond er eu bod hwy yn tybio eu hunain yn addas ddyweddi i'r tair tywyfoges fry, etto nid yw eu gallu a'u dichell ddim wrth y rhei'ny, ie ni thybia *Belial* fawr mo'r holl ddinas (er amled ei brenhinoedd) yn addas iw ferched ef. Er ei fod ef yn eu cynnig hwy yn briod i bawb, etto ni roes efe un yn hollol i neb erioed. Bu ymorcheftu rhwng y tri hyn am danynt; y *Twrc* a eilw ei hun yn *dduw'r ddaear*, a fynnai'r hyna yn briod, sef *Balchder*; nage, meddai frenhin *Ffrainc*, myfi biau honno fydd yn cadw fy holl ddeiliaid yn ei stryd hi, ac hefyd yn dwyn atti lawer o *Loegr* a theyrnasoedd eraill. Mynnai *Spaen* y dywyfoges *Elw* heb waetha i *Holand*, a'r holl *Iuddeuwon*; mynnai *Loegr* y dywyfoges *Plefer*, heb waetha i'r *Paganiaid*. Ond mynnai'r Pab y tair, ar well rhesymmau na'r lleill eu gid: ac y mae *Belial* yn ei gynnwys ef yn nesa attynt yn y tair stryd. Ai am hynny y mae'r tramwy hyn yrwan, ebe fi? Nage, ebe ef, cytunodd *belial* rhyngddynt yn y matter hwnnw er's talm. Ond yr awr hon fe roddes y tri i wascu eu pennau ynghyd, pa fodd nesa y gallent ddifa y stryd groes accw sef Dinas *IMMANUEL*, ac yn enwedig un llys mawr fy yno, o wir wenwyn ei weled ef yn deccach adeilad nac fy yn y ddinas ddihenydd oll. Ac mae *Belial* yn addo i'r sawl wnel hynny, hanner ei frenhiniaeth tra fo ef byw a'r cwbl pan fo marw. Ond er
maint

maint ei allu a dyfnd ei ddichellion, er maint o emprwyr, brenhinoedd, a llywiawdwyr cyfrwysgall fy tan ei fanner ef yn yr anferth ddinas ddihenydd, ac er glewed ei fyddinoedd aneirif ef y tu draw i'r pyrrh yn y wlad isfa, etto ebe'r Angel, cant weled hynny yn ormod o dasc iddynt : Er maint, er cryfed, ac er dichlyned yw'r *Mawr hwn*, etto mae yn y stryd fach accw Un fy fwy nac ef. Nid oeddwn i yn cael gwrando mo'i resymmau angylaidd ef yn iawn gan y pendwmpian yr oedd-ent ar hyd y stryd lithrig yma bob yr awr, a gwelwn rai ag ysgolion yn dringo'r twr, ac wedi myned i'r ffon ucha, syrthient bendramwnwgl i'r gwaelod : I ba le mae'r ynfydion accw yn ceisio mynd, ebe fi ? i ryw le digon uchel, ebe ef, ceisio y maent dorri tryfrody'r dywysoges. Mi wrantaf yno le llawn, ebe fi, Oes ebe ef, pob peth a berthyn i'r stryd yma, iw rhannu rhwng y trigolion : Pob math o arfau *rhyfel* i oresgyn ac ymledu, pob math o arfau *bonedd*, banerau, scwtswyn, llyfrau achau, gwerfyr hynafiaid, cywyddau, pob math o wisgoedd gwychion, storiau gorcheftol, drychau ffeillion ; pob lliwiau a dyfroedd i deccau'r wyneb-ryd ; pob uchel swyddau a theitlau, ac yn fyrr i ti, y mae yno bob peth a bair i ddyn dybio'n well o hono ei hun, ac yn waeth o eraill nac y dylai. Prif swyddogion y tryfrody hwn yw meistriaid y Seremoniau, herwyr, achwyr, beirdd, areithwyr, gwenieithwyr, dawnswyr, taelwriaid, pelwyr, gwniadyddesau a'r cyffelyb. O'r stryd fawr hon, ni aethom i'r nesa lle y mae'r dywysoges *Elw* yn rheoli, stryd lawn a chyfoethog aruthr oedd hon, etto nid hanner mor wych a glanwaith a stryd *balchder* na'i phobl hanner mor ehud wyneb uchel, canys dynion llechwyrus isel-graff oedd yma gan mwyaf. Yr oedd yn y stryd hon fyrdd o *Hiffaenwyr*, *Holandwyr*, *Venetiaid*, ac *Iuddewon*, yma

yma a thraw, a llawer iawn o hen bobl oedran-
nus. Attolwg Syr, ebe fi, pa ryw o ddynion yw
y rhai'n? Rhyw *Sion lygad y geiniog*, ebe ynte,
yw'r cwbl. Yn y pen ifa, cei weled y Pab etto,
goresgynwyr teyrnafoedd a'u sawdwyr, gorthrym-
wyr, fforestwyr, cauwr y drosfa gyffredin, Ust-
usiaid a'u breibwyr, a'u holl hil o'r cyfreithwyr
hyd at y ceisbwl : O'r tu arall, ebe ef, mae phy-
fygwyr, poticariaid, meddygon, cybyddion, mar-
siantwyr, cribddeilwyr, llogwyr, *Attalwyr degym-
mau*, neu gyflogau neu renti, neu elusennau a
adawfid at ysgolion, elusendai a'r cyfryw. Porth-
myn, maelwyr ag fy 'n cadw ac yn codi'r farch-
nad at eu llaw eu hunain : Siopwyr (neu siarp-
wyr) a elwant ar *angen* neu *anwybodaeth* y pryn-
wr, stiwardiaid o bob gradd, clipwyr, tafarnwyr
fy'n *yspeilio* teuluoedd yr oferwyr o'u dâ, a'r wlad
o'i *Haidd* at fara i'r tlodion. Hyn oll o *garnllad-
ron*, ebe ef; a mân ladron yw'r lleill, gan mwya
fydd ymhen ucha'r stryd, sef ysbeilwyr ffyrdd,
taelwriaid, gwehyddion, melinyddion, mesur-
wyr gwlyb a sych a'r cyffelyb. Ynghanol hyn,
clywn ryw anfad rydwst tua phen ifa'r stryd, a
thyrfa fawr o bobl yn ymdyrru tua'r porth, a'r
fath ymwthio ac ymdaeru, a wnaeth i mi fedd-
wl fod rhyw ffræ gyffredin ar droed, nes gofyn i'm
Cyfaill beth oedd y matter; Trysor mawr tros ben
fydd yn y twr yna, ebe'r Angel a'r holl ymgyrch
hyn fydd i ddewis trysorwr i'r dywysoges yn lle'r
Pab a drowyd allan o'r swydd. Felly ninnau a
aethom i weled y *Lecfiwn*. Y gwyr oedd yn se-
fyll am y swydd oedd y *Stiwardiaid*, y *Llogwyr*,
y *Cyfreithwyr* a'r *Marsiantwyr*, a'r cyfoethocca
o'r cwbl a'i cai : (oblegid pa fwyaf fydd gennyt,
rhagor y gei ac y geisi, rhyw *ddolur diwala* fydd
yn perthyn i'r stryd). Gwrthodwyd y stiward-
iaid y cynnig cyntaf, rhag iddynt dlodi yr holl

ffryd, ac fel y codasant eu plafau ar fyrdynnod ei meistraid, felly rhag iddynt o'r diwedd droi'r dywyfoges ei hun allan o feddiant. Yna rhwng y tri eraill yr aeth y dadl; mwy o fidanau oedd gan y marfiandwyr, mwy o weithredoed ar dir oedd gan y cyfreithwyr, a mwy o godau llawnion a biliau a bandiau gan y llogwyr; Hai ni chytunir heno, ebe'r Angel, tyred ymaith, cyfoethocchach yw'r cyfreithwyr na'r marfiandwyr, a chyfoethocchach yw'r llogwyr na'r cyfreithwyr, a'r ffiwardiaid na'r llogwyr, a *Belial* na'r cwbl, canys efe a'u piau hwy oll a'u pethau hefyd. I ba beth y mae'r dywyfoges yn cadw'r lladron hyn o'i chylch, ebe fi, Beth gymhwyfach, ebe yntef, a hi yn ben lladrones ei hun. Synnais ei glywed e'n galw'r dywyfoges felly, a'r bonddigion mwya yno yn garn lladron; attolwg f'arglwydd, ebe fi, pa fodd y gelwch y pendefigion urddasol yna yn fwy lladron na speilwyr ffyrdd? Nid wyt ond ehud ebe ef: onid yw'r cnaf el a'i gleddyf yn ei law, a'i reibwyr o'i ol, ar hyd y byd tan ladd a llosgi, a lledratta teyrnafoedd oddiar eu hiawn berchnogion, ac a ddisgwil gael ei addoli fel congwerwr, yn waeth na'r lleidr a gymmer bwrs ar y ffordd fawr? Beth yw taeliwr a ddug ddarn o frethyn, wrth wr mawr a ddug allan o'r mynydd ddarn o blwy? Oni haeddai hwn ei alw'n garnlleidr wrth y llall? ni ddug hwnnw ond cynhinion oddiarno ef, eithr efe a ddug oddiar y tlawd fywioliaeth ei anifail, ac wrth hynny ei fywioliaeth yntef a'i weiniaid. Beth yw dwyn dyrned o flawd yn y felyn, wrth ddwyn cant o hobeidiau i bydru, i gael gwedi'n werthi un ymhris pedwar? Beth yw sawdiwr lledlwm a ddugo'th ddillad wrth ei gleddyf, wrth y cyfreithiwr a ddug dy holl stat oddiarnat, a chwil gwydd, heb nac iawn na rhwymedi i gael arno? A pheth yw pigwr-poced, a ddugo

a ddugo bumpynt, wrth gogiwr di-, a'th yfbeilia o gantpant mewn traean nos? Apheth yw hwn-dliwr a'th siomma mewn rhyw hen geffyl methodig wrth y poticari a'th dwylla o'th arian a'th hoedl hefyd, a rhyw hen phyfygwriaeth sethedig? Ac etto beth yw'r holl ladron hyn wrth y penlladrones fawr yna, iŷ'n dwyn oddiar y cwbl yr holl bethau hyn a'u calonnau, a'u heneidiau yn niwedd y ffair. O'r stryd fawaidd anhrefnus hon ni a aethom i stryd y dywysoges *Pleŷer*, yn hon y gwelwn lawer o *Fritaniaid*, *Ffrancod*, *Italiaid*, *Paganaiid*, &c. Tywysoges lan iawn yr olwg oedd hon, a gwin cymmysg yn y naill law, a chrwth a thelyn yn y llall: ac yn ei thrysorfa aneirif o bleŷerau a theganau i gael cwsmeriaeth pawb, a'u cadw yngwasanaeth ei thad. Ie, 'roedd llawer yn diangc i'r stryd fwyn hon i fwrw tristwch eu colledion a'u dyledion yn y strydoedd eraill. Stryd lawn aruthr oedd hon o bobl ieuangc yn enwedig; a'r dywysoges yn ofalus am foddio pawb a chadw ŷaeth i bob nod. Os ŷychedig wyt, mae i ti yma dy ddewis ddiod: os ceri ganu a dawnŷi, cei yma dy wala. Os denodd glendid hon di i chwantio corph merch, ni raid iddi ond codi bys ar un o ŷwyddogion ei thad (ŷy o'i hamgylch bob amŷer er na's gwelir) a hwy droŷglwyddant i ti ŷenyw yn ddiatreg; neu gorph putain newydd gladdu, a hwythau ant i mewn iddo yn lle enaid, rhag i ti golli pwrpas mor ddaionus. Yma mae tai teg a gerddi tra hyfryd, perllanau llawnion, llwyni cyŷgodol cymmŷys i bob dirgel ymgyfarfod, i ddal adar, ac ambell gwnhingen wen, aŷonydd gloyw tirion iw pŷŷcotta, meuŷydd maith cŷmpaŷog, hawddgar i erlyd ceunach a chadno. Ar hyd y stryd allan gwelit *chwareuon* Interlud, ŷiwglaeth a phob *caŷtiau* hug, pob rhyw gerdd ŷafwedd *daŷod* a *thant*, canu baledau, a phob digrif-

wch; a phob rhyw lendid o feibion a merched yn canu ac yn dawnfio, a llawer o fryd *balchder* yn dyfod yma i gael eu moli a'u haddoli. Yn y tai, gwelem rai ar welau sidanblu yn ymdrybaeddu mewn *trythyllwch*; rhai yn tyngu ac yn rhegu uwchben y *Dabler*, eraill yn fiffiwrdd y *Difiau* a'r *Cardiau*. Rhai o fryd *Ehw* a chanddynt stafell yn *hon*, a redent yma a'u harian iw cyfrif, ond ni arosent fawr rhag i rai o'r aneirif deganau fy yma eu hudo i ymadael a pheth o'u harian yn ddilog. Gwelwn eraill yn fyrddeidiau yn gwledda a pheth o bob creadur o'u blaen; a chwedi i bob un o saig i saig folera cymmaint o'r danteithion, ac a wnaethai wledd i ddyn cymhedrol tros wythnos, yna *bytheirio* oedd y gras bwyd, yna moeswch iechyd y brenhin, yna iechyd pob cydymaith da, ac felly ymlaen i foddi archfa'r bwydydd, a gofalon hefyd: yna *Tobacco*, yna pawb a'i *Stori* ar ei gymydog, os gwir, os celwydd, ni's gwaeth, am y bo hi'n *ddigrif*, neu'n *ddiweddar*, neu'n sicr, os bydd hi rywbeth *gwradwyddus*. O'r diwedd rhwng ambell fytheiriad trwm, a bod pawb a'i bistol pridd yn chwythumwg a than, ac abien iw gymydog, a'r llawr yn fudr eisoes rhwng colli diod a phoeri, mi ofnais gallai gaffiau bytrach na'r rhain fod yn agos, ac a ddeisyfais gael symmud. Oddi yno ni aethom lle clywem drwst mawr a churo a dwndrio, a chrio a chwerthin, a bloeddio a chanu. Wele dyma *Fedlam* yn ddiddadl, ebe fi. Erbyn i ni fyned i mewn, darfasai'r ymddugwd, ac un ar y llawr yn glwt, un arall yn bwrw i fynu, un arall yn pendwmpian uwchben aelwyded o fflagen-nu tolciog, a darnau pibelli a godardeu; a pheth erbyn ymorol ydoedd ond cyfeddach rhwngfaith o gymydogion fychedig, *Eurych*, a *Lliwydd*, a *Gof*, *Mwyn-gloddiwr*, *Scubwr-simneiau*, a *Phrydydd*, ac *Offeiriad* a ddaethai i bregethu sofrwydd, ac i ddangos

ddangos ynddo ei hun mor wrthuned o beth yw *meddwdod*; a dechreu'r ffrwgwd diweddar oedd dadleu ac ymdaeru fuafai rhyngddynt, pa un oreu o'r faith-ryw a garai bot a phibell; a'r prydydd aethai a'r maes ar bawb ond yr offeiriad, a hwnnw o barch iw fiacedd a gawfai'r gair trechaf, o fod yn ben y cymdeithion da, ac felly cloes y bardd y cwbl ar gan.

*O'r dynion p'le'r adwaenych,
Ar ddaear faith faith mor fych,
A'r goreu o'r rhai'n am gwrw rhudd,
Offeiriodyn a Phrydydd.*

Wedi llwyr-flino ar y moch abrwysg hyn, ni aethom yn nes i'r porth i spio gwallau i ardderchog lys *Cariad* y brenhin cibddall, lle hawdd i fyned i mewn, ac anhawdd dyfod allan, ac ynddo aneirif o stafelloedd. Yn y neuadd gyfeiryd a'r drws, yr oedd *Cupid* benfyrdan a'i ddwy saeth ar ei fwa, yn ergydio gwenwyn nychlyd a elwir *blys*. Ar hyd y llawr gwelwn lawer o ferched glan trwsiadus yn rhodio wrth yscwir, ac o'i lledol drueniaid o lancgiau yn tremio ar eu tegwch ac yn erfyn bob un am gael gan ei baunes un cil-edrychiad, gan ofni ei chuwch yn waeth nac angeu; ambell un tan blygu at lawr, a ro'i *lythyr* yn llaw ei dduwies, un arall *gerdd*, a disgwil yn ofnus fel yfcolheigion yn dangos eu tasc iw meist'r; a hwythau a roent ambell gip o wen gynffonnog i gadw eu haddolwyr mewn awch, ond nid dim ychwaneg, rhag iddynt dorri eu blys, a myned yn iach, o'r *chwys* ac ymadael. Myned ymlaen i'r *parlwr*, gwelwn ddyfsgu dawnfio, a chanu, a llais ac a llaw i yrru eu cariadon yn faith ynfyttach nac oeddent eisoes: myned i'r *bwytdy* dyfsgu'r oeddid yno wersi o gymhendod mindlws wrth fwyta: myned i'r *seler*, yno cymmysgu diodydd cryfion o *swyn-ferch*, o greifion ewinedd a'r cyffelyb; myned

i fynu i'r *Lofftydd*, gwelem un mewn stafell ddirgel yn gwneud pob ystumiau arno ei hun i ddyf-gu moes boneddigaidd iw gariad; un arall mewn drych yn dysgu chwerthin yn gymmwys heb ddangos iw gariad ormod o'i ddannedd; un arall yn taccluso ei chwedl erbyn myned atti hi, ac yn dywedyd yr un wers ganwaith drosti. Blino ar y ffloreg ddiflas honno, a myned i gell arall, yno yr oedd pendefig wedi cyrchu bardd o fryd *balchder*, i wneud cerdd fawl iw angyles, a chywydd moliant iddo ei hun; a'r bardd yn dadgan ei gelfyddyd, mi fedraf, ebe ef, ei chyffelybu hi i bob *coch* a *gwyn* tan yr haul, a'i gwallt hi ganwaith yn felynach na'r aur; ac am eich cywydd chwithau, medraf ddwyn eich achau trwy berfedd llawer o farchogion, a thywyfogion, a thrwy'r dwfr diluw, a'r cwbl yn glir hyd at *Adda*. Wele dyma fardd, eb fi, fywell olrheiniwr na myfi. Tyred, tyred, ebe'r Angel, mae y rhai'n ar fedr twyllo'r fenyw, ond pan elont atti, bydd sicr y cant ateb cast am gast. Wrth ymadael a'r rhai'n, gwelfom gip ar gelloedd lle yr oeddid yn gwneud castiau bryntach nac y gad gwylder eu henwi, yr hyn a wnaeth i'm cydymaith fy nghippio i yn ddigllon o'r llys penchwiban y mai dryfrody'r dywysoges (oblegid ni aem lle chwenychem er na dorau na chloiau). Yno gwelem fyrdd o ferched glan, pob diodydd, ffrwythydd, danteithion, pob rhyw offer, a llyfrau cerdd dafod a thant, telynau, pibau, cywyddau, carolau, &c. pob math o chwareuon tawlbwrdd ffrisial, disiau, cardiau, &c, pob lluniau gwledydd, a threfi, a dynion, a dyfeisiau, a chastiau digrif: pob dyfroedd, peraroglau, a lliwiau, a smotiau i wneud yr wrthun yn lan, a'r hen i edrych yn ieuangc, ac i sawyr y buttain a'i hescyrn pwdr fod yn beraidd tros y tro. Ar fyrr, yr oedd yno bob math o *gyfsgodion* plefer, a *rhith* hyfrydwch

frydwch: ac o ddywedyd y gwir, ni choela i na ddallasai'r fan yma finnau, oni buasai i'm cyfaill yn ddiymannerch fy nghipio i ymhell oddiwrth y tri thwr hudol i ben ucha'r strydoedd, a'm descyn i wrth gastell o lys anferthol o faint, a thirion iawn yr olwg cyntaf, ond gwael a gwrthun arfwydus o'r tu pella, etto ni welid ond yn anhawdd iawn o'r tu gwrthun; a myrdd o ddryfau oedd arno, a'r holl ddorau yn wych y tu allan, ond yn bwdr y tu mewn. Attolwg f'arglwydd, ebe fi, os rhynga 'ch bodd, pa le yw'r fan ryfeddol hon? Hwn, ebe ef, yw llys ail ferch *Belial*, a elwir *Rhagrith*; yma mae hi yn cadw ei hysgol, ac nid oes na mab na merch o fewn yr holl ddinas, na fuant yn yfcolheigion iddi hi, a'r rhan fwyaf yn yfed eu dysg yn odiaeth, fel y gwelir ei gwersi hi wedi myned yn ail natur yn gyfrodedd trwy eu holl feddyliau geiriau a gweithredoedd agos er yn blant, wedi i mi spio ennyd ar ffallder pob cwrr o'r adeilad, dyma *Gynhebrwng* yn myned heibio a myrdd o wylo ac ochain, a llawer o ddynion a cheffylau wedi eu hulo mewn galarwisgoedd duon; ymhen ennyd dyma y druan *Weddw*, wedi ei mwgydu rhag edrych mwy ar y byd brwnt yma, yn dyfod tan leisio yn wan, ac ocheneidio yn llefsg rhwng llefmeiriau: yn wir ni fedrais inneu nad wylais beth o dosturi: Aie, Aie, ebe'r Angel, cedwch eich dagrau at ryw beth rheittach: Nid yw'r lleisiau hyn ond dysc *Rhagrith*, ac yn ei hysgol fawr hi y lluniwyd y gwisgoedd duon yna. Nid oes un o rhai'n yn wylo o ddifri; mae'r *weddw* cyn myned y corph hwn o'i thy wedi gollwng *gwr arall* at ei chalon, pe cai hi ymadael a'r cost sy wrth y corph, ni waeth ganthi o frwynen pe b'ai ei enaid ef yngwaelod uffern, na'i geraint ef mwy na hithau; oblegid pan oedd galettaf arno, yn lle ei gyng-
hori

hori yn ofalus, a gweddio yn daer-ddwys am drugaredd iddo, son yr oeddid am ei bethau ac am ei lythyr-cymmun, neu am ei achau, neu laned, gryfed gwr ydoedd ef, a'r cyffelyb : Ac felly yrwan nid yw'r wylo yma ond rhai o ran defod ac arfer, eraill o *gwmpni*, eraill am eu cyflog. Prin yr aethai y rhai'n heibio, dyma dyrfa arall yn dyfod i'r golwg, rhyw arglwydd gwyach aruthr, a'i arglwyddes wrth ei glun, yn myned yn araf mewn stat, a llawer o wyr cyfrifol yn eu capio, a myrdd hefyd ar eu traed yn dangos iddo bob uffudd-dod a pharch; ac wrth y *ffafrau* deallais mai *priodas* ydoedd. Dyma arglwydd ardderchog, ebe fi, sy'n haeddu cymmaint parch gan y rhai'n oll. Pe ystyrit y cwbl, ti ddywedit rywbeth arall, ebe ef : un o fryd *Plefer* yw'r arglwydd yma, a merch yw hithau o fryd *balchder*, a'r henddyn accw sy'n siarad ag ef, un ydyw o fryd *Elw* sy gantho arian ar holl dir yr arglwydd agos, a heddyw'n dyfod i orphen taledigaeth : ni aethom i glywed yr ymddiddan. Yn wir, syr, medd y codog, ni fynnafw'n i er a feddwyf, fod arnoch eisiau dim a'r a allwn i, at ymddangos heddyw yn debyg i chwi eich hunan, ac yn sicrgan ddarfod i chwi daro wrth arglwyddes mor hawddgar odidog a hon; (a'r cottyn hen-graff yn gwybod o'r goreu beth oedd hi). Myn, myn, myn, ebe'r arglwydd, nesa plefer, at edrych ar degwch hon, yw gwrando eich mwynion resymmau chwi; gwell gennyf dalu i chwi lôg, na chael arian yn rhâd gan neb arall. Yn ddiau, f'arglwydd, ebe un o'r pen cymdeithion, a elwid gwenieithwr, nid yw f'ewythr yn dangos dim ond a haeddech chwi o barch, ond trwy'ch cennad ni roes ef hanner a haeddai f'arglwyddes o glod. Ni cheisiaf, ebe ef, ond gwaetha un gwr i ddangos ei glanach hi yn holl fryd *balchder*, na'ch gwychach chwithau yn holl fryd *Plefer*, na'ch mwyn-

mwynach chwithau f'ewythr yn holl fryd *Elw*. O'ch tyb dda chwi, ebe'r arglwydd, yw hynny, ond ni choelia fynd o ddau ynghyd erioed trwy fwy o gariad na ni. Fel yr oeddent yn myned ymlaen, yr oedd y dyrfa yn cynhyddu, a phawb yn deg ei wen, ac yn llaes ei foes i'r llall, ac yn rhedeg, bron ymgyffwrdd a'r llawr a'u trwynau, fel dau geiliog a fyddai yn myned i daro. Gwybydd weithian, ebe'r Angel, na welaisf ti etto *foes*, ac na chlywaistf yma *air*, ond o werf *Rhagriith*. Nid oes yma un wedi'r holl fwynder, a chantho ffyr-lingwerth o gariad i'r llall, ie, gelynion yw llaw-ero honynt iw gilydd. Nid yw'r arglwydd yma, ond megis *cyffclêr* rhyngthynt, a phawb a'i grab arno. Mae'r feinir a'i bryd ar ei *fawredd* a'i *fonedd* ef, modd y caffo hi'r blaen ar lawer o'i chymydogefau. Y cott fydd a'i olwg ar ei *dir* ef iw fab ei hun, y lleill eu gid ar *arian* ei gynhyf-gaeth ef; oblegid ei ddeiliaid ef ydynt oll, ief ei iarfandwyr, ei daelwriaid, ei gryddion, a'i grefft-wyr eraill ef, a'i huliodd ac a'i maentumiodd ef yn ei holl wychder mawr hwn, ac heb gael ffyr-ling etto, nag yn debyg i gael ond geiriau teg, ac weithiau fygythion ondodid: bellach, pa sawl to, pa sawl plyg a roes *Rhagriith* yma ar wyneb y *Gwirionedd*! Hwn yn addo mawredd iw gariad, ac yntef ar werthu ei dir; hithau yn addo cynhyf-gaeth a glendid heb feddu ond glendid *gosod*, a'r hen gancr yn ei chynhyf-gaeth a'i choroph hefyd. Wele dyma arwydd, ebe fi, na ddylid fyth farnu wrth y golwg. Ie, tyred ymlaen, ebe ef, a dangosaf i ti beth ychwaneg; ar y gair, fe'm trof-glwyddodd i fynu lle yr oedd eglwyfi'r ddinas ddihenydd, canys yr oedd rhith o *grefydd* gan bawb ynthi hyd yn oed y digred. Ac i *dewl* yr *anghred* yr aethom gyntaf, gwelwn yno rai'n addoli llun *dyn*, eraill yr *haul*, eraill y *lleuad*, fe-
lly

lly aneirif o'r fath dduwiau eraill, hyd at *Winwyn* a'r *Garlleg*; a duwies fawr a elwir *Twyll*, yn cael addoliad cyffredinol; er hynny gwelir beth o ol y grefydd griff'nogol ymysg y rhan fwya o'r rhai'n. Oddi yno ni a aethom i gyn'lleidfa o rai *mudion*, lle nid oedd ond ochneidio, a chrynu a churo'r ddwyfron. Dyma, ebe'r Angel, rith o edifeirwch a gofyngeiddrwydd mawr, ond nid oes yma ond piniwn a chyndynrwydd, a balchder, a thywyllwch dudew; er maint y soniant am eu *goleuni oddimewn*, nid oes ganthynt gym-maint a *Speſtol* natur peth fy gan y digred y welaisf gynne. Oddiwrth y cwn *mudion* hyn digwyddodd i ni droi i eglwys fawr benagored, a myrdd o efgidiau yn y porth, wrth y rhai'n dyellais mai teml y *Tyrchiaid* ydoedd; nid oedd gan y rhai'n ond *Speſtol* dywyll a chymysglyd iawn a elwid *Alcoran*, etto trwy hon yr oeddent fyth yn spio ymhen yr eglwys am eu prophwyd a addawfai ar ei air celwydd, ddychwel i ymweled a hwynt er's talm, ac etto heb ei wirio. Oddi yno ni a aethom i eglwys yr *Iuddewon*, yr oedd y rhai'n hwythau yn methu cael y ffordd i ddiangc o'r ddinas ddihe-nydd, er bod *speſtol* lwyd oleu ganthynt, am fod rhyw huchen wrth spio yn dyfod tros eu llygaid, eisiau eu hiro a'r gwerthfawr ennaint, *ffydd*. Yn nesa yr aethom at y *Papistiaid*; dyma, ebe'r Angel, yr eglwys fy'n *twyllo'r cenhedloedd*! Rhagrith a adeiladodd yr eglwys yma ar ei chostei hun. Canys mae'r papistiaid yn cynnwys, ie, yn gorchymyn na chadwer llw a Heretic, er darfod ei gymmeryd ar y cymmun: o'r gangell ni a aethom trwy dyllau cloion i ben rhyw gellneillduol, llawn o ganhwyllau ganol dydd goleu, lle gwelem off-eiriad wedi eillio ei goryn yn rhodio, ac megis yn disgwil rhai atto; yn y man, dyma globen o wraig a llangces lan o'i hol, yn mynd ar eu gliniau o'i flaen

flaen ef, i gyfaddef eu pechodau : Fy nhad ysbryd-
ol, ebe'r wraig dda, mae arnaf faich rhy drwm ei
ddioddef, oni chaf eich trugaredd iw ysgafnhau ;
mi briodais un o eglwys *Loegr* ; ac, pa beth, ebe'r
Corynfoel, priodi Heretic ! priodi Gelyn ! nid
oes fyth faddeuant iw gael ; ar y gair hwnnw hi
a lesmeiriodd, ac ynte'n bugunad melldithion arni,
och a pheth fy waeth, ebe hi, pan ddadebrodd, mi
a'i lleddais ef ! O, ho ! a leddaist ti ef, wel dyma
ryw beth at gael cymmod yr eglwys, yr wyf yn
dywedyd i ti, oni b'ai ladd o honot ef, ni chawsit
fyth ollyngdod, na phurdan, ond myned yn un-
ion i ddiawl wrth blwm. Ond pa le mae eich
offrwm chwi'r faeden, ebe ef, tan ysgyrnygu ?
Dyma, ebe hi, ac estynnodd gryn god o arian,
Wel, ebe ynte, bellach mi wna'ch cymmod, eich
penyd yw bod byth yn weddw, rhag i chwi wneud
drwg fargen arall : Pan aeth hi ymaith, dyma
y forwyn yn dyfod ymlaen i draethu ei chyffes
hithau : Eich pardwn fy nhad Cyffeswr, ebe hi,
mi a feichiogais, ac a leddais fy mhlentyn. Teg
iawn yn wir, ebe'r Cyffeswr, a phwy oedd y
tad ? Yn wir un o'ch Mynachod chwi, ebe hi,
ist, ist, ebe ef, dim anair i wyr yr eglwys : p'le
mae'r iawn i'r eglwys fy gennych ? Dyma, ebe
hithau, ac a estynnodd iddo euryr. Rhaid i chwi
edifarhau, a'ch penyd yw gwilied wrth fy ngwe-
lu i heno, ebe ef, tan gilwenu arni hi. Yn hyn
dyma bedwar o rai moelion eraill yn llysgo dynan
at y Cyffeswr, ac ynte'n dyfod mor 'wyllysgar ac
at grogbren. Dyma i chwi geneu, ebe un o'r
pedwar, i ddwyn ei benyd am ddadcuddio dirgel-
ion yr eglwys gatholic. Pa beth, ebe'r Cyffeswr,
tan edrych ar ryw Sel ddu oedd yno gerllaw ?
Ond cyffesa filein, beth a ddywedais ti ? Yn wir,
ebe y truan, cymydog a ofynnodd i mi, a wel-
fwn i yr *Eneidiau* yn griddfan tan yr Allor, ar
Ddydd

Ddyddgwyl y meirw, minnau ddywedais, glywed y llais, ond na welsw'n i ddim. Aie, fyre, dywedwch y cwbl, ebe un o'r lleill. Ond mi atebais, ebe ef, i glywed o honof mai gwneud castiau yr y'ch chwi a ni yr anllythrennog, nad oes yn lle eneidiau ond crancod y mor yn yscyrlygach tan y carped. O fab y Fall! O wyneb y Felldith! ebe'r Cyffeswr, ond ewch ymlaen fastiff; ac mai Wier oedd yn troi delw St. *Pedr*, ac mai wrth y Wier yr oedd yr Ysbryd Glan, yn descyn o lofft y grog ar yr offeiriad. O etifedd uffern! ebe'r Cyffeswr, hai, hai, cymmerwch ef boenwyr, a thestiwch ef i'r simnei fyglyd yna, am ddywedyd chwedleu. Wel dyma i ti'r eglwys a fyn Rhagrith ei galw yn eglwys gatholic, ac mae rhai'n yw'r unig rai cadwedig, ebe'r Angel; bu gan y rhai'n yr iawn *Spectol*, eithr torrasant hyd y gwydr fyrdd o luniau; a bu ganthynt wir ffydd, ond hwy a gymmyscasant yr ennaint hwnnw a'u defnyddiau newyddion eu hunain, fel na welant mwy na'r anghred. Oddiyno ni aethom i *Scubor*, lle'r oedd un yn dynwared pregethu ar ei dafod leserydd, weithiau yr un peth deirgwaith olynol. Wel, ebe'r Angel, y mae gan y rhai'n yr iawn *Spectol* i weled y pethau a berthyn iw heddwoch, ond bod yn fyr yn eu hennaint un o'r defnyddiau angenrheita, a elwir cariad perffaith, Mae amryw achosion yn gyrru rhai yma; rhai o ran parch iw hynafiaid, rhai o anwybodaeth, a llawer er manteision bydol. Gwnant i ti dybio eu bod yn tagu a'r wyneb, ond hwy a fedrant lyngcu llyffaint rhag angen; ac felly mae'r dywysoges *Rhagrith* yn dysgu rhai mewn Scuboriau. Atolwg, ebe fi, pa le weithian mae *Eglwys Loegr*? O, ebe ynte, mae honno yn y ddinas ucha fry yn rhan fawr o'r *Eglwys gatholic*. Ond, ebe ef, y mae yn y ddinas yma rai eglwyfi *prawf*, yn perthyn

perthyn i *Eglwys Loegr*, lle y mae'r *Cymru* a'r *Saesn* tan brawf tros dro, iw cymhwyso at gael eu henwau yn llyfr yr *Eglwys gatholic*, a'r iawl a'i casso, *gwyn ei fyd fyth!* Eithr nid oes ysywaeth ond ychydig yn ymgymhwyso am gael braint yn honno. Oblegid yn lle edrych tu ag yno, mae gormod yn ymddallu wrth y tair tywyloges obry, ac y mae *Rhagrith* yn cadw llawer ac un llygad ar y ddinas ucha, a'r llall ar yr isfa; ie, mae *Rhagrith* cyn lewed a thwylo llawer o'u ffordd, wedi iddynt orfod y tair Hudoles eraill. Tyred i mewn yma, cei weled ychwaneg, ebe ef, ac a'm cipiodd i lofft y grog, un o eglwysi *Cymry*, a'r bobl ar ganol y gwasanaeth, yno y gwelem rai 'n fisial, siarad, chwerthin, rhai 'n tremio ar ferched glan, eraill yn darllen gwisgiad eu cymydog o'r coryn i'r sawdl, rhai yn ymwithio ac yn ymddanheddu am eu braint, rhai 'n heppian, eraill yn ddyfal ar eu defosiwn, a llawr o'r rhei-ny hefyd yn rhagrithio. Ni welaiſt ti etto, ebe'r Angel, na ddo, ymysg yr anghred, ddigywilydd-dra mor oleu gyhoedd a hwn: ond felly mae ysywaeth *llygriad y peth goreu yw'r llygriad gwaethafoll*, yna hwy a aethant i'r cymmun, a phob un yn ymddangos yn synn barchus i'r allor. Er hynny (trwy ddrych fy nghyfaill) gwelwn ambell un gyda'r bara yn derbyn iw fol megis llun *Mastiff*, un arall *Dwrch daear*, un arall megis *Eryr*, un arall *Fochyn*, un arall megis *Sarph hedegog*; ac ychydig, o mor ychydig yn derbyn pelydryn o oleuni disglair gyda'r bara a'r gwin. Dyna, ebe ef, Rowndiad sy'n mynd yn Sirif, ac o ran bod y gyfraith yn gofyn cymmuno yn yr eglwys cyn cael y swydd, ynte ddaeth yma rhag ei cholli: ac er bod yma rai yn llawenu ei weled ef, ni bu etto yn ein plith ni ddim llawenydd o'i droed-igaeth ef; wrth hynny ni throes ef ysywaeth

ond tros y tro; ac felly ti weli fod *Rhagrith* yn dra hŷ ddyfod at yr allor o flaen IMMANUEL ddiſiommedig. Ond er maint yw hi yn y ddinas ddihenydd, ni all hithe ddim yn ninas IMMANUEL tu ucha'r gaer accw. Ar y gair, ni a droesom ein hwynebaw oddiwrth y ddinas fawr ddihenydd, ac aethom ar i fynu tu a'r ddinas fach arall; wrth fyned gwelem ymhen ucha'r frydoedd lawer wedi lled-droi oddiwrth hudoliaeth y *Pyrth dihenydd*, ac yn ymorol am *Borth y bywyd*, ond naill ai methent ei gael, ai blinent ar y ffordd, nid oedd fawr iawn yn myned trwodd, oddieithr un dyn wyneb-drift oedd yn rhedeg o ddifri a myrdd o'i ddautu yn ei ffoli, rhai yn ei watwôr, rhai yn ei fygwrth; a'i geraint yn ei ddal ac yn ei grefu i beidio a thafu ei hun i golli yr holl fydd ar unwaith. Nid wyfi, ebe ynte, yn colli ond rhan fechan o hono, a phe collwn y cwbl; Attolwg pa golled yw? Oblegid beth fydd yn y byd mor ddymunol, oni ddymunai dyn dwyll, a thrais, a thrueni, a drygioni, a phendro, a gwallco? *Bodlonrwydd* a *Llonyddwch*, ebe ef, yw hapusrwydd dyn, ond nid oes yn eich dinas chwi ddim o'r fath bethau iw cael. Oblegid pwy fy yma yn *fodlon* iw stat? *uwch*, *uwch* y cais pawb o fryd *Balchder*; moes, moes ychwaneg, medd pawb yn fryd yr *Elw*; melus moes etto, yw llais pawb yn fryd *Pleſer*. Ac am *Lonyddwch*, pa le y mae? a phwy fy yn ei gael? Os Gwr *mawr*, dyna weniaith a chenfigen ar ei ladd; os *tlawd*, hwdiwch bawb iw fathru a'i ddiystyru. Os mynni godi, dyro dy fryd ar fyned yn ddyfeisiwr; os mynni barch, bydd ffostiwr neu rodreswr; os byddi duwiol yn cyrchu i'r eglwys a'r allor, gelwir di yn rhagrithiwr, os peidi, dyna ti yn anghrist neu'n heretic: Os llawen fyddi, gelwir di yn wawdiwr; os distaw, gelwir di yn goſtog gwen-

gwenwynllyd; os dilyni onestrwydd, nid wyt ond ffwl diddeunydd; os trwfiadus, balch; os nad e, mochyn; os llyfu dileferydd, dyna ti'n ffals, neu ddihiryn anhawdd dy ddirnad; os garw, cythreul trahaus anghydfyddus. Dyma'r Byd'r ych chwi yn ei fawrhau, ebe ef, ac attolwg cymrwch i chwi fy rhan i o hono, ac ar y gair fe ymysgydwodd oddiwrthynt oll ac ymaith ag e'n ddihatarch at y porth cyfyng, ac heb waetha i'r cwbl tan ymwthio fe aeth trwodd a ninne ar ei ol; a llawer o wyr duon ar y caerau o ddautu'r porth yn gwahodd y dyn ac yn ei ganmol. Pwy, ebe fi, yw'r duon fry? Gwilwyr y Brenin IMMANUEL, ebe ynte, fy'n enw eu Meistr yn gwahodd ac yn helpu rhai trwy y porth yma. Erbyn hyn yr oeddem ni wrth y porth; isel a chyfyng iawn oedd hwn, a gwael wrth y pyrth ifa; O ddautu'r drws yr oedd y *deg Gorchymyn*, y llech gynta o'r tu deheu; ac uwch ei phen, *Ceri DDUW a'th holl galon*, &c. ac uwch ben yr ail lech; o'r tu arall, *Car dy gymydog fel ti dy hun*; ac uwchben y cwbl, *Na cherwch y Byd, na'r pethau sy yn y Byd*, &c. Ni edrychafwn fawr nad dyma'r gwilwyr yn dechreu gwaeddi ar y dynion dihenydd, ffowch, ffowch am eich einioes! ond ychydig a droe unwaith attynt, etto rhai a ofynent, ffoi rhag pa beth? rhag tywyfog y byd hwn, fy'n llywodraethu ymhlant yr anufudd-dod, medd y gwiliwr; rhag y llygredigaeth fy'n y byd trwy chwant y cnawd, chwant y llygad a balchder y bywyd; rhag y digofaint sy ar ddyfod arnoch. Beth, ebe'r gwiliwr arall, yw'ch anwyl ddinas chwi ond tafod fawr o boeth fêl uwchben uffern, a phe baech yma, caech weld y tân tu draw i'ch caerau ar ymgymeryd i'ch llosgi hyd *Annwfn*. Rhai a'u gwatwarai, rhai a fygythai oni thawent a'u lol anfoesol, etto ymhell un a ofynai, i ba le y ffown? Yma, medd y gwilwyr, ffowch yma at

eich union frenin fy etto trwom ni yn cynnig i chwi gymmod, os trowch i'ch ufudd-dod oddiwrth y gwrthryfelwr *Belial*, a'i hudol ferched. Er gwyched yr olwg arnynt nid yw ond ffug, nid yw *Belial* ond tywyfog tlawd iawn gartre, nid oes gantho yno ond chwi yn gynnyd tân, a chwi'n rhoft ac yn ferw i'ch cnoi, ac byth nid ewch yn ddigon, byth ni ddaw torr ar ei newyn ef na'ch poen chwi-thau. A phwy a wasnaethai'r fath gigydd maleif-ddrwg mewn gwallco ennyd, ac mewn dirboenau byth wedi'n, ac a allai gael bydda tan frenin tof-turiol a charedig iw ddeiliaid, heb wneud iddynt erioed ond daioni bwygilydd, a'i cadw rhag *Belial* i roi teyrnas i bob un o'r diwedd yngwlad y goleuni! O ynfydion! a gymrwch y gelyn echryslawn yna fy a'i geg yn llosgi o fyched am eich gwaed, yn lle'r Tywyfog trugarog a roes ei waed ei hun i'ch achub? Etto ni wyddit fod y rhesymmau hyn a feddalhau graig yn llefio fawr iddynt hwy, a'r achos mwya oedd, nad oedd fawr yn cael hamdden iw *gwrando*, gan edrych ar y pyrth, ac o'r gwranda-wyr nid oedd fawr yn *ystyried*, ac o'r rheiny nid oedd fawr yn eu hir *gofio* chwaith, rhai ni choelient mai *Belial* oeddent yn ei wasanaethu, eraill fynnent mai 'r twll bach difathr hwnnw oedd porth y bywyd, ac ni choelient mai hudoliaeth oedd y pyrth disglair eraill a'r castell i rwystro iddynt weld eu destryw nes mynd iddo. Yn hyn dyma drwp o bobl o fryd *Balchder* yn ddigon hy 'n curo wrth y porth, ond 'r oeddent oll mor warsyth nad aent byth i le mor isel heb ddiwyno eu perwigau a'u cynn, felly hwy a rodiasant yn eu hol yn o furllyd. Ynghynffon y rhai'n daeth attom ni fagad o fryd *Ehw*; ac, ebe un, ai dyma borth y bywyd? ie, ebe 'r gwilwyr, oedd uch ben. Beth fy iw wneud, ebe ef, ar ddyfod trwodd? darllenwch oddautu'r drws, cewch wybod; darllenodd y cybydd

bydd y Deg Gorchymyn eu gid trostynt; pwy, ebe ef, a ddywaid dorri o honofi un o'r rhai'n? ond pan edrychodd ef yn uwch a gweled, *Na che-rwch y byd, na'r pethau sy'n y byd*, fe fynodd, ac ni fedrai lyngcu mo'r gair caled hwnnw: yr oedd yno un piglas cenfigennus a droes yn ol wrth ddarllen, *Car dy gymydog fel ti dy hun*, yr oedd yno gwestiwr ac athrodwr a chwidr droefant wrth ddarllen, *Na ddwg gam dystiolaeth*; pan ddarllenwyd, *Na ladd*, nid yma i ni, ebe'r physygwyr. I fod yn fyrr, gwelai bawb rywbeth yn ei flino, ac felly cyd-ddychwelasant oll i studio'r pwynt, ni welais i 'run etto'n dyfod wedi dysgu ei wers, ond 'roedd ganthynt gymaint o godau a scrifenadau'n dynn o'u cwmpas nad aethent fyth trwy grau mor gyfyng pe ceisiasent. Yn y fan, dyma yrr o stryd *Plefer* yn rhodio tua'r porth. Yn rhodd, ebe un, wrth y gwiliwr, i ba le mae'r ffordd yma'n mynd? dyma, ebe'r gwiliwr, y ffordd sy'n arwain i lawe-nydd a hyfrydwch tragwyddol, ar hyn ymegni-odd pawb i ddyfod trwodd, ond methasant, canys 'roedd rhai yn rhy foliog i le mor gyfyng, eraill yn rhy egwani ymwthio wedi i ferched eu dihoeni, a rhei'ny yn eu hattal gerfydd eu gwendid ariach. O, ebe'r gwiliwr oedd yn edrych arnynt, ni wiwi chwi gynnig mynd trwodd a'ch teganau gyda'ch, rhaid i chwi adael eich pottiau, a'ch disclau, a'ch putteiniaid, a'ch holl glêr eraill o'ch ol, ac yna brysiwch. Ebe'r ffidler, a fuasai trwodder's ennyd, oni bai rhag ofn torri'r ffidil, pa fodd y byddwn ni byw? O, ebe'r gwiliwr, rhaid i chwi gymmer-yd gair y Brenin am yrru ar eich ol gynnifer o'r pethau yna a'r a fo da er eich lles. Rhoes hynny'r cwbl i ymwrando, *hai, hai*, ebe un, *gwell aderyn mewn llaw na dau mewn llwyn*, ac ar hynny troisant oll yn unfryd yn eu hol. Tyred trw-odd weithian, ebe'r Angel, ac se'm tynnodd i

mewn, lle gwelwn yn y porth yn gynta *Fedyddfaen* mawr, ac yn ei ymyl *Ffynnon* o ddwfr hallt; beth a wna hon ar lygad y ffordd, ebe fi? Am fod yn rhaid i bawb ymolchi yn thi cyn cael braint yn llys IMMANUEL, hi a elwir *Ffynnon Edifeirwch*; uwch ben gwelwn yn scrifennedig, *Dyma borth yr Arglwydd, &c.* Yr oedd y porth a'r ftryd hefyd yn lledu ac yn ysgafnhau fel yr elyd ymlaen, pan aethom rony'n uwch i'r ftryd, clywn lais araf yn dywedyd o'm hol, *Dyma'r ffordd rhodia yn thi.* Yr oedd y ftryd ar orifynu, etto yn bur lan ac union, ac er nad oedd y tai ond is yma nac yn y ddinas *ddihenydd*; etto yr oeddent yn dirionach, os oes yma lai o feddiannau mae yma hefyd lai o ymryson a gofalon; os oes llai o feigiau, mae llai o ddoluriau; os oes llai o drwst, mae hefyd lai o dristwch, a mwy sicr o wir lawenydd. Bu ryfedd gennyf y distawrwydd a'r *tawelwch* hawddgar oedd yma wrth i wared. Yn lle'r tyngu a'r rhegu, a'r gwawdio, a phutteinio, a meddwi; yn lle balchder ac oferedd, y syrthni yn y naill gwrr, a thrawsni yn y cwrr arall; ie, yn lle'r holl ffrio ffair, a'r ffrost, a'r ffrwst a'r ffrwgwd oedd yno'n pendifadu dynion yn ddibaid, ac yn lle'r aneirif ddrygau gwaftadol oedd ifod; Ni welit yma ond fobrwydd, mwynder a firioldeb, heddwch a diolchgarwch, tofturi, diniweidrwydd, a bodlonrwydd yn eglur yn wyneb pob dyn; oddieithr ambell un a wylai'n ddistaw o frynti fod cy'd yn ninas y gelyn. Nid oedd yma na chas, na llid, ond i *bechod*, ac yn sicr o orchfygu hwnnw, dim ofn ond rhag digio'u Brenin, a hwnnw yn barottach i gymmodi nac i ddigio wrth ei ddeiliaid, na dim fwn ond Salmau mawl iw Ceidwad. Erbyn hyn ni aethom i olwg adeilad teg tros ben, o mor ogoneddus ydoedd! ni fedd neb yn y ddinas *ddihenydd* na'r *Twrc*, na'r *Mogul*, na'r un o'r lleill ddim

ddim eilfydd i hon. Wel dyma'r *Eglwys gatholic*, ebe'r Angel. Ai yma y mae IMMANUEL yn cadw ei lys, ebe fi? Ie, ebe ef, dyma ei unig Frenhinllys daearol ef. Oes yma nemawr tano ef o bennau coronog, ebe fi? ychydig, ebe ynte, mae dy Frenhines d., a rhai tywyflogion *Llychlyn* a'r *Ellmyn*, ac ychydig o fan dywyflogion eraill. Beth yw hynny, ebe finnau, wrth fy tan *Belial* fawr, wele ymerodron a brenhinoedd heb rifedi? Er hynny ei gid, ebe'r Angel, ni all un o hon yntoll fymud bys llaw heb gynhwysiad IMMANUEL na *Belial* ei hunan chwaith.* Oblegid IMMANUEL yw ei union frenin ynte, ond darfod iddo wrthryfela, a chael ei gadwyno am hynny 'n garcharor tragwyddol; eithr mae ef yn cael cennad etto tros ennyd fach i ymweled a'r ddinas ddihenydd, ac yn tynnu pawb a'r allo i'r un gwrthryfel ac i gael rhan o'r gof: er y gŵyr ef na wna hynny ond chwanegu ei gof ei hun; etto ni âd malais a chenfigen iddo beidio pangaffo ystlys cennad. A chan ddaed gantho ddrygioni fe gais ddifa y ddinas a'r adeilad hon, er y gŵyr e'n hen iawn fod ei cheidwad hi yn anorchfygol. Attolwg, ebe fi, f'arglwydd a gawn ni nesa i gael manylach golwg ar y brenhinlle godidog hwn? canys cynnesafai nghalon i wrth y lle (er y golwg cynta), cei yn hawdd ebe'r Angel, oblegid yna mae fy lle a'm fiars a'm gorchwyl inneu. Pa nesa'r awn atti mwyfwy y rhyfeddwn uchod, gryfed, a hardded, laned a hawddgared oedd pob rhan o honi, gyweinied y gwaith a chariadused y defnyddiau, *Craig* ddirfawr o waith a chadernid anrhaethawl oedd y feilfaen, a meini bywiol ar hynny wedi eu gofod a'u cyfylltu mewn trefn mor odidog nad oedd bosibl i un maen fod cyn hardded mewn unlle arall ag ydoedd ef yn ei le ei hun. Gwelwn un rhan o'r *Eglwys* yn taffu allan yn groes glandeg a hynod

hynod iawn, a chanfu'r Angel fi'n spio arno, a adwaenost ti y rhan yna, ebe ef? ni wyddwn i beth i atdeb. Dyna *Eglwys Loegr*, ebe ef, mi gyffroes beth ac wedi edrych i fynu, mi welwn y frenhines *Ann* ar ben yr eglwys a chleddyf ymhob llaw, un yn yr aswy a elwid *Cyfiawnder* i gadw ei deiliaid rhag *dynion* y *ddinas ddihenydd*, a'r llall yn ei llaw ddeheu iw cadw rhag *Belial* a'i ddrygau *yfbrydol*, hwn a elwid *Cleddy'r Yfbryd*, neu air Duw, o tan y cleddyf *asswy* yr oedd llyfr *Statut Lloegr*, tan y llall yr oedd *Bibl* mawr. Cleddy'r Yfbryd oedd danllyd ac anferthol o hyd, fe laddai ymhellach nac y cyffyrddai'r llall. Gwelwn y tywyfogion eraill a'r unrhyw arfau yn amddiffin eu rhan hwythau o'r eglwys: eithr tecca gwelwn i ran fy mrenhines fy hun a gloywa ei harfau. Wrth ei deheulaw hi, gwelwn fyrdd o rai duon, archeſcobion, eſcobion, a dyscawdwyr yn cynnal gyda hi yn *Nghleddy'r Yfbryd*; a rhai ſawdwyr, a ſwyddogion ond ychydig o'r cyfreithwyr oedd yn cyd-gynnal yn y cleddyf arall. Ces genad i orphwyſo peth wrth un o'r dryſau gogoneddus, lle yr oedd rhai yn dyfod i gael braint yn yr *Eglwys gyffredin*, ac Angel tal yn cadw'r drws, a'r eglwys oddi mewn mor oleu danbaid, nad oedd wiw i Ragrith ddangos yno mo'i hwyneb, etto hi ymddangosai weithiau wrth y drws er nad aeth erioed i mewn. Fel y gwelais o fewn chwarter awr dyma *Bapiſt* oedd yn tybio mai'r Pab a biodd yr *Eglwys gatholic*, yn cleimio fod iddo yntef faint. Beth fy gennych i broſi'ch braint, ebe'r porthor? Mae gennyf ddigon, ebe hwnnw o *draddodiadau'r tadau*, ac *eisteddfodau'r eglwys*, ond pam y rhaid i mi ſwy o ſicrwydd, ebe, na *gair y Pab* ſy'n eiste'n y gadair ddifiomedig? Yna agorodd y porthor lwyth o *Fibl* dirſawr o faint; dyma ebe ef ein hunig lyfr *Statut* ni yma, profwch eich hawl

hawl o hwn neu ymadewch; ar hyn fe 'mada-
wodd. Yn hyn, dyma yrr o *Gwaceriaid* a fynnai
fynd i mewn a'i hettiau am eu pennau, eithr
trowyd hwy ymaith am fod cynddrwg eu moes.
Wedi hynny, dechreuodd rhai o dylwyth y scu-
bor a fuasai yno er's ennyd lefaru. Nid oes gen-
nym ni, meddynt, ond yr un statut a chwithau,
am hynny dangoswch i ni ein braint. Arosfych,
ebe y porthor disgleirwyn, gan graffu er eu tal-
cennau hwy, mi a ddangosaf i chwi rywbeth;
D'accw, ebe ef, a welwch'wi ol y rhwyg a wnaeth-
och yn yr eglwys i fyn'd allan o honi heb nac
achos nac ystyr? ac yrwan a fynnwch chwi le
yma? ewch yn ol i'r porth cyfyng ac ymolch-
wch yno yn ddwys yn ffynnon *Edifeirwch* i ed-
rych a gyfogoch chwi beth gwaed brenhinol a lyn-
casoch gynt, a dygwch beth o'r dwfr hwnnw i
dymeru'r clai at ail uno y rhwyg accw, ac yna
groeso wrthyh. Ond cyn i ni fyned rwyd ym-
laen tua'r gorllewin, mi glywn fi oddi fynu ymysc
y pennaethiaid, a phawb o fawr i fach yn hel ei
arfau, ac yn ymharneisio, megis at ryfel: a chyn
i mi gael ennyd i spio am le i ffoi dyma'r awyr
oll wedi duo, a'r ddinas wedi tywyllu yn waeth
nac ar *Ecclips*, a'r taranau'n rhuo a'r mellt yn gwau
yn dryfrith, a chafodydd di-dorr o faethau mar-
wol yn cyfeirio o'r pyrth isfa at yr eglwys gatho-
lic; ac oni b'ai fod yn llaw pawb darian i dderbyn
y piccellau tanllyd, a bod y graig sylfaen yn rhy-
gadarn i ddim fannu arni gwnelfid ni oll 'nun goel-
ceth. Ond och! nid oedd hyn ond *Prolog* neu dam-
maid prawf wrth oedd i ganlyn: oblegid ar fyrr,
dyma'r twyllwch yn mynd yn faith duach a *Belial*
ei hun yn y cwmwl tewa, a'i benmilwyr daearol
ac uffernol o'i ddautu, i dderbyn ac i wneud ei e-
wyllys ef, bawb o'r nailldu. Fe roesai ar y *Pab* a'i
fab arall o *Ffrainc* ddinystrio eglwys *Loegr* a'i bren-
hines,

hines, ar y *Twrc* a'r *Moscoviaid* daro y rhannau eraill o'r eglwys a lladd y bobl, yn enwedig y Frenhines a'r Tywyfogion eraill a llosgi'r Bibl yn anad dim. Cynta gwaith a wnaeth y Frenhines a'r Seintiau eraill oedd troi ar eugliniau, ac achwyn eu cam wrth Frenin y Brenhinoedd yn y geiriau yma, *Mae estyniad ei adenydd ef yn llonaid lled dy dir di, Oh IMMANUEL!* Eſay viii.

8. Yn ebrwydd dyma lais yn ateb, *Gwrthwyneb-
wch Ddiawl ac efe a ffydddi wrthyh;* ac yna dechreuodd y maes galluocca a chyndeiriocca fu erioed ar y ddaear, pan dechreuwyd gwyntio *Cleddy'r Ysbryd*, dechreuodd *Belial* a'i luoedd uffernol wrthgilio, yn y man dechreuodd y *Pab* lwfrhau, a *Brenin Efrainc* yn dal allan, ond yr oedd ynte ymron digalonni wrth weled y Frenhines a'i deiliaid mor gyttunol, ac wedi colli ei longau a'i wyr o'r nailldu, a llawer o'i ddeiliaid yn gwrthryfela o'r tu arall: a'r *Twrc* ynte yn dechreu llareiddio; yn hyn, Och! mi a welwn f' anwyl gydymaith yn faethu oddiwrthyfi i'r entrych, at fyrdd o dywyfogion gwynion eraill, a dyna'r pryd y dechreuodd y *Pab* a'r swyddogion daearol eraill lechu a llewygu, a'r pennaethiaid uffernol syrthio o fesur y myrddiwn, a phob un cymmaint ei fwn yn cwmpo (i'm tybi) a phe syrthiasai fynydd anferth i eigion y mor, a rhwng y fwn hwnnw a chyffro coll fy nghyfaill minnau a ddeffroes o'm cwsc; a dychwelais o'm llwyr anfodd i'm tywarchen drymluog, a gwyched hyfryded oedd gael bod yn *Ysbryd rhydd*, ac yn sicr yn y fath *gwm-pni* er maint y perygl. Ond erbyn hyn nid oedd gennyf neb i'm cyfuro ond yr *Awen*, a honno'n lled-ffrom, prin y ces ganthi frefu i mi hyn o Rigymmau fy'n canlyn.

CERDD ar fefur Gwel yr Adeilad.

1 **G**WEL ddyn adeilad hyfryd
O'r llawr i'r nenn yn unyd,

Daearyd dirfawr,
Ei phenfaer a'i pherchennog,
Yw'r Brenin hollalluog,

A'i llywydd tramawr;
Y byd, a'i gaer a'i gyrau ei gid,
O do'r fer cannaid
Hyd farth, y scrubliaid,
Pyfg ac ymlusgiaid,
A'r hediaid fwy na rhi,
A roed, Oddyn! yn ddeiliaid,
Er teyrnged fach i ti:

I ddyn, ac ynte iddo ei hun,
Y gwnaeth *Jehofa*,
Yr adail yma,
Fel *ail Nef* leia
Tan lawen haulwen hâ,
A'r cwbl eitha terfyn,
A wyddai i ddyn oedd *dda*.

2 Ond cynta blysiodd wybod
Y *drwg*, a chael o bechod,
Gynhwyfiad bychan,
Hi aeth yn anferth gawres
Gwae ddynion faint gwyddanes
I dd'wyno 'r cyfan:

Pob rhan o'r adail aeth yn wan,
Mae'r *ael* a'r *Seler*,
Trwy frad y dyfnder,
Yn crynu'n *sceler*
Mewn llawer llefmer llefc,
A'r *barth* perillannog llanwyd,
Heb ddwyn ond chwynn a hefc;

Mae'r

Mae'r Gaer, a'r Muriau cleimiau claer,
 A'r To ar ddadmer,
 Er maint eu cryfder,
 Anfeidrol uwchder,
 A'u gwycheder frithder fry;
 Mae'r Dreigiau yn darogan
 Fod perygl tan y ty.

- 3 Gwel ddyn, Adeilad fawrwych,
 O'r eigion mawr i'r entrych
 Ar untroed embyd,
 Mae'r llawr ei gid ar d'ollwng,
 Maluriwyd hwn hyd an'wn,
 Yn donnen ddybryd;
 O ddyn, dy bechod di dy hun,
 A boerodd ddiluw,
 Chwyth etto ddefryw
 O wreichion hyllfyw,
 A'r hollfyd eiff yn fanc,
 Ei dithe 'n waeth *Fyd bychan*,
 Byth byth, ar druan dranc,
 Ond mae, un lle i ochel gwae,
 Un llys trugaredd,
 Ac yn dy gyrraedd,
 Cais yno annedd,
 Rhag mynd i'r sygnedd fyth,
 Ac onid ei dy di yno,
 Gwae di dy eni fyth.

- 4 Gwel di'r adeilad honno,
 Gadarnach nag y gallo
 Fyth golli'r diwrnod;
 Un well na'r hollfyd cyfrdro,
 Ddiogel i ddiwygio
 A ddygodd pechod,
 Caer gron, ar waigdar dacar don,
 Yn noddfa nefol,

Craig anorchfygol,
 A meini bywiol,
 Gor breiniol ger ein bron,
 Yr *Eglwys lan gatholic*
 A'i thylwyth ydyw hon :
 Er maint ein pechod hynod haint,
 Cawn yno bardwn,
 Os *ufudd gredwn*,
 Yn *hon ymdynnwn*,
 A bryfiwn i gael ein *braint*,
 A hyn a'n gwna 'n *ddaearyl*,
 A *nesol firiol Saint*.

Amen.

II.

GWELEDIGAETH ANGEU

Yn ei Frenhinllys ifa.

PAN oedd *Phæbus* unllygeidiog ar gyrraed¹
 ei eithaf bennod yn y deheu, ac yr
 gwg o hirbell ar *Brydain* fawr a'r holl dal
 dir; ryw hir-nos gaiaf dduoer, pan
 llawer twymach yn nghegin *Glv* oedd hi yn
 ar ben *Cadair Idris*, ac yn well *a-cywarch* nac
 gyda chywely cynnes, nac mewn stafell glyd
 y fonwent; myfyrio yr newn amdo ymhorth
 ddanion a fuasai wrt oeddwn ar ryw ymddi-
 dog, am *fyrddra* y tân rhyngof fi a chymy-
 rw, ac anficred oedl dyn, a ficed yw i bawb fa-
 mhen i lawr yr amser; a hyn newydd ro'i fy
 mawr wr ac yn lled-effro, mi glywn bwys
 i'm yn dyfod arnaf yn lledradaidd o'm coryn
 iawdl, fel na allwn symmud bys llaw, ond y
 D tafod

tafod yn unig, a gwelwn megis mab ar fy nwyfron, a merch ar gefn hynny. Erbyn craffu, mi adwaenwn y mab wrth ei aroglau trwm a'i gydynnau gwllithog a'i lygaid mol-glasfaidd mai fy Meistr *Cwsc* ydoedd. Attolwg, Syr, ebe fi, tan wichian, beth a wnaethym i'ch erbyn pan ddygech yr wyddan yma i'm nychu? Ist, ebe ynte, nid oes yma ond fy chwaer *Hunlle*, mynd yr ym ni ein dau i ymweled a'n brawd *Angeu*; eisiau trydydd fy arnom, a rhag i ti wrthwynebu daethom arnat, (fel y bydd ynte) yn ddirybudd. Am hynny dyfod fy raid i ti, un ai o'th fodd ai o'th an-fodd. Och, ebe finnau, a raid i mi farw? Na raid, ebe'r *Hunlle*, ni a'ch arbedwn hyn o dro. Ond trwy'ch cennad, ebe fi, ni arbedodd eich brawd *Angeu* neb erioed etto, a ddygid iw ergyd ef, y gwr aeth i ymaflyd cwmpag Arglwydd y bywyd ei hun, ond ychydig a ennillodd ynte ar yr orcheft honno. Cododd *Hunlle* ar y gair yma yn ddigllon ac a 'madawodd. Hai, ebe'r *Cwsc*, tyred ymaith, ni bydd i ti ddim edifeirwch o'th siwrnai. Wel, ebe fi, na ddél byth nos i *Langwsc*, ac na chaffo'r *Hunlle* byth orphwys ond ar flaen mynawyd oni ddygwch fi yn ol lle'm cawsoch. Yna i ffordd yr aeth a mi-tros elltydd a thrwy goedydd, tros foroedd, a dyffrynoedd tros gestyll a thyrau, afonydd a chreigiau, a pha le y descynnem ond wrth un o byrth merched *Belial*, o'r tu cefn i'r *Ddinas ddihenydd* lle gwelwn fod y tri Porth *dihenydd* yn cyfyngu yn un o'r tu cefn, ac yn agor i'r un lle: lle mwrllwch oer-ddu gwenwynig, llawn niwl afiach a chymylau cuwchdrwm ofnadwy. Attolwg, Syr, ebe fi, pa le yw'r fangre hon? *Stafelloedd Angeu*, ebe'r *Cwsc*. Ni ches i ond gofyn, na chlywn i rai yn crio, rhai yn griddfan, rhai yn ochain, rhai yn ymleferydd, rhai yn dal i duchan yna llefc, eraill mewn llafur mawr,

mawr, a phob arwyddion ymadawiad dyn, ac ambell un ar ei ebwch mawr yn tewi, a chwapp ar hynny, clywn droi agoriad mewn clo, minnau a droes wrth y ſwn i ſpio am y drws, ac o hir graffu, gwelwn fyrddiwn o ddryſau yn edrych ymhell, ac er hynny yn fy ymyl. Yn rhodd, Meifr *Cwſc*, ebe fi, i ba le mae'r dryſau yna'n agor? Y maent yn agor, ebe ynte, i *Dir Ango*, gwlad fawr tan lywodraeth fy mrawd yr *Angeu*, a'r *Gaer* fawr yma, yw terfyn yr anferth *Dragwyddoldeb*. Erbyn hyn gwelwn *Angeu bach* wrth bob drws, heb un yr un arfau, na'r un enw a'i gilydd, etto, gwyddid arnynt mai ſwyddogion yr un brenin oeddynt oll: er y byddai aml ymryſon rhyngddynt am y cleifion: mynnai'r naill gipio'r claf yn anrheg trwy ei ddrws ei hun, a'r llall a'i mynnai trwy ei ddrws ynte. Wrth neſau canſum yn ſcrifenedig uwchben pob drws enw'r *Angeu* oedd yn ei gadw, ac hefyd wrth bob drws ryw gant o amryw bethau wedi eu gadael yn llanaſtr, arwydd fod brys ar y rhai a aethent trwodd. Uwchben un drws gwelwn *Newyn*, ac etto ar lawr yn ei ymyl byrſau a chodau llawnion, a thrynciau wedi eu hoelio. Dyma, ebe ef, borth y *Cybyddion*, pwy ebe fi, biodd y carpiâu yna? Cybyddion, ebe ef, gan mwyaf: Ond nae yna rai 'n perthyn i *Segurwyr* a *Hwſmyn tafod*, ac i eraill tlawd ymhob peth ond yr yſhryd, oedd well ganddynt newynu na gofyn. Yn y drws neſa 'roedd *Angeu anwyd*, gyfeiryd a hwn clywn lawer *hydyd-ydyd-eian*, wrth y drws yma yr oedd llawer o lyfrau, rhai pottiau a ſlagenni, ambell fſon a phaſtwn, rhai cwmpaſau a chyrt a chler llongau. Fe aeth y ffordd yma ſcolheigion, ebe fi, do, ebe ynte, rai unig a dihelp a phell oddiwrth ymgeledd a'u carai; wedi dwyn hyd yn oed y dillad oddiarnynt. Dyna, ebe ef, (am y pottiau) weddillion

y cymdeithion da, ag fydd a'u traed yn fferri tan feingciau, tra bo eu pennau yn berwi gan ddiod a dwndwr : a'r pethau draw sy'n perthyn i drafaelwyr mynyddoedd eiriog, ac i farfiandwyr y gogledd-for. Yn nefa oedd fcerbw'd tenau a elwid Angeu *Ofn*, gellid gweled trwy hwn na's meddai 'run *Galon*; ac wrth ddrws hwn hefyd godau a chistiau, a chloion, a chestyll. I hwn yr ai'r llogwyr, a drwg wladwyr, a gorthrymwyr, a rhai o'r mw'rddrwy'r, ond yr oedd llawer o'r rhei-ny yn galw heibio i'r drws nefa, lle yr oedd Angeu a elwid *Crog*, a'i gortyn parod am ei wddf. Nefa i hynny yr oedd Angeu *Cariad*, ac wrth ei draed fyrdd o bob offer a llyfrau muw'f, a cherdd a llythyrau mwynion ac ysmottiau a lliwiau i harddu'r wyneb, a mil o ryw siabas deganau i'r pwrpas hwnnw, a rhai cleddyfau ; â rhai'n, ebe ef, y bu'r herwyr yn ymladd am y feinwen, a rhai yn lladd eu hunain: mi a welwn nad oedd yr Angeu yma ond cibddall. Y drws nefa yr oedd yr Angeu gwaetha ei liw o'r cwbl a'i afu wedi diflannu, fo'i gelwid Angeu *Cynfigen*; hwn, ebe'r *Cwsc*, y fydd yn cyrchu colledwyr, athrodwyr, ac ambell farchoges a fydd yn ymwenwyno wrth y gyfraith a barodd i wraig ymddarostwng iw gwr. Attolwg Syr, ebe fi, beth yw marchoges? Marchoges, ebe ef, ygelwir yma ferch a fynn farchogaeth ei gwr, ei chymdogaeth, a'i gwlad os gall, ac o hir farchogaeth, hi ferchyg ddiawl o'r diwedd o'r drws yna hyd yn annw'n. Y nefa yr oedd drws Angeu *Uch-el gais*, i'r sawl sy'n ffroenio'n uchel, ac yn torri eu gyddfau eisiau edrych tan eu traed, wrth hyn yr oedd coronau, teyrnwiail, banerau a phob papurau am swyddau, pob arfau bonedd, a rhyfel. Ond cyn i mi edrych ychwaneg o'r aneirif ddryfau hynny, clywn lais yn peri i minnau wrth fy enw ymddattod, ar y gair mi'm clywn yn dech-reu

reu toddi fel caſeg eira yngwres yr haul, yna rhoes
 fy Meistr i mi ryw ddiod gwſc fel yr hunais, ond
 erbyn i mi ddeffro fe a'm dygatai i ryw ffordd
 allan o bellder y tu arall i'r Gaer; mi'm gwelwn
 mewn dyffryn pygddu anfeidrol o gwmpas ac
 i'm tyb i nid oedd diben arno: ac ymhen ennyd
 wrth ambell oleuni glas fel canwyll ar ddiffodd,
 mi welwn aneirif, O! aneirif o gyſgodion dyn-
 ion, rhai ar draed a rhai ar feirch yn gwau trwy
 eu gilydd fel y gwynt, yn ddiſtaw ac yn ddiſrifol
 aruthr. A gwlad ddiſfrwyth lom adwythig, heb
 na gwellt na gwair, na choed nac anifail, oddi-
 eithr gwylltſilod marwol a phryfed gwenwynig
 o bob math; feirph, nadroedd, llau, llyſſaint,
 llyngyr, locuſtiaid: pry'r bendro, a'r cyffelyb oll
 ſy'n byw ar lygredigaeth dyn. Trwy fyrddiwn o
 gyſcodion ac ymluſciaid, a beddau a monwentau
 a beddrodau, ni aethom ymlaen i weled y wlad
 yn ddirwyſtr; tan na welwn i rai yn troi ac yn
 edrych arnaf; a chwippyn er maint oedd y diſ-
 tawrwydd o'r blaen, dyma fi o'r naill i'r llall fod
 yno *Ddyn bydol*; dyn bydol, ebe un, dyn bydol,
 ebe'r llall, tan ymdyrru attaf fel y lindys o bob
 cwrr. Pa fodd y daethoch fyre, ebe rhyw fyrgyn
 o Angeu bach oedd yno? Yn wir Syr, ebe fi,
 ni's gwn i mwy na chwithau. Beth y gelwir chwi
 ebe ynte? gelwch fi yma fel y mynnoch yn eich
 gwlad eich hun, ond ſe'm gelwid i gartref *Bardd*
Cwſc. Ar y gair, gwelwn gnaf o henddyn gwar-
 gam a'i ddau pen fel miaren genfawr, yn ymſy-
 thu ac yn edrych arnaf yn waeth na'r Dieſſyn
 coch, a chyn dweud gair, dyma ſe'n taſſu penglog
 fawr heibio i'm pen, diolch i'r garreg fedd a'm
 cyſgododd, Syr, attolwg, ebe fi, nid wyf ond dyn
 dieithr na fu erioed yma o'r blaen, ac ni ddaw byth
 pe ca'i unwaith ben y ffordd adref. Mi wna i chwi
 goſio eich bod yma, ebe ef, ac eilwaith ag aſewrn

morddwyd gosododd arnaf yn gythreulig, a minnau'n oisoi 'ngoreu. Beth, ebe fi, dyma wlad anfoesol iawn i ddieithriaid, a oes yma un Ustus o heddwch? Heddwch! ebe ynte, pa heddwch a haeddit ti, na adewit lonydd i rai yn eu beddau? Attolwg Syr, ebe fi, a gawn i wybod eich enw chwi, oblegid ni's gwn i flino neb o'r wlad yma erioed. Syre, ebe ynte, gwybyddwch mai fi, ac nid chwi yw'r *Bardd Cwsc*, ac mi ges lonydd yma er ys naw cant o flynyddoedd, gan bawb ond chychwi, ac a aeth i'm cynnyg i drachefn. Peidiwch fy mrawd, ebe *Merddyn*, oedd yn agos na fyddwch ryboeth; diolchwch iddo 'n hytrach am gadw coffadwriaeth parchus o'ch enw ar y ddaear. Yn wir, parch mawr, ebe ynte, oddiwrth y fath benbwl a hwn; a fedrwch chwi, Syre, ganu ar y pedwar mesur ar hugain, a fedrwch chwi ddwyn achau *Gog* a *Magog*, ac achau *Brutus ab Silvius* hyd ganmlwydd cyn difa *Caer Droea*; A fedrwch 'wi *frutio* pa bryd, a pheth fydd diwedd y rhyfeloedd rhwng y llew a'r eryr, a rhwng y ddraig a'r carw coch? Hai! hai, gadewch i minnau ofyn iddo gwestiwn, ebe un arall, oedd wrth Bair mawr yn berwi, foc, foc, dygloc, dygloc. Tyr'd yn nes, ebe ef, beth yw meddwl hyn?

Mi fyddaf hyd Ddyddbrawd,

Ar wyneb daearbrawd,

Ac ni wyddys beth yw 'nghawd,

Ai Cig, a'i Pysgawd.

Dymunaf eich enw, Syr, ebe fi, fel i'ch attebwyf yn gymhwysach. Myfi, ebe ef, yw *Taliesin* pen beirdd y gorllewin, a dyna beth o'm difregwawd i. Ni's gwn i, ebe finnau, beth a allai eich meddwl fod, onid allai'r *Fad-felen* a ddifethodd *Fael-gwn* Gwynedd, eich lladd chwithau ar y feisdon a'ch rhannu rhwng y brain a'r pyscod. Taw ffwl, ebe ef, brutio'r oeddwn i am fy nwy *alwedigaeth*, gwr o gyfraith

gyfraith a phrydydd: A pha un meddi di rwan debycca ai *Cyfreithiwr* i gigfran reipus, ai *Prydydd* i forfil! pa iawl un a ddigiga un *Cyfreithiwr* i godi ei grombil ei hun, ac O! mor ddifatter y gollwng e'r gwaed, a gadael dyn yn lledfarw! A'r *Prydydd*, ynte, p'le mai'r pysgodyn sy'r un lwnge ag ef, ac mae hi'n for arno bob amser, etto ni thyr y mor heli mo'i fyched ef. Ac erbyn y b'ai ddyn yn *Brydydd* ac yn *Gyfreithiwr*, pwy a w'yr pa un ai cig ai pysgod fyddai: ac yn sicr os byddai yn un o wyr y llys fel y bum i, ac yn gorfod iddo newid ei fias at bob genau. Ond dywed i mi, ebe ef, a oes yrwan nemawr o'r rhei'ny ar y ddaear? Oes, ebe finnu, ddigon, os medr un glyttio rhyw fath ar ddyri, dyna fe'n gadeir-fardd. Ond o'r lleill, ebe fi, mae'r fath bla yn gyfarthwyr; yn fân dwrneiod a chlarcod nad oedd locustiaid yr Aipht ddim pwys ar y wlad wrth y rhai'n. Nid oedd yn eich amser chwi, Syr, ond bagenion bol clawdd, a lled llaw o scrifen am dyddyn cantpynt, a chodi carnedd neu Goeten *Arthur* yn goffadwriaeth o'r pryniad a'r tersynau, nid oes mo'r *nerth* hynny rwan, ond mae chwane-g *oddichell* ddyfeisddrwg, a chyfled, a chromlech o femrwn scrifenedig i sicrhau'r fargen; ac er hynny odid, na fydd, neu fe fyynnir rhyw wenddid ynthi. Wel, wel, ebe *Taliesin*, ni thalwn i yno ddraen, ni waeth genni lle'r wyf: ni cheir byth *wir* lle bo llawer o feirdd, na *thegwch* lle bo llawer o gyfreithwyr, nes y caffer iechyd lle bo llawer o physygwyr. Yn hyn, dyma ryw fwb-ach henllwyd bach a glywsai fod yno *Ddyn bydol* yn syrthio wrth fy nhraed, ac yn wylo yn hidl. Och, druan, ebe fi, beth wyt ti? Un sy'n cael gormod o gam yn y byd beunydd, ebe ynte, fe gai'ch enaid chwi fynni i mi uniondeb. Beth, ebe fi, y gelwir di? Fe'm gelwir i *Rhywun*, ebe ef, ac

morddwyd gosododd arnaf yn gythreulig, a minnau'n olcoi 'ngoreu. Beth, ebe fi, dyma wlad anfoesol iawn i ddieithriaid, a oes yma un Ustus o heddwch? Heddwch! ebe ynte, pa heddwch a haeddit ti, na adewit lonydd i rai yn eu beddau? Attolwg Syr, ebe fi, a gawn i wybod eich enw chwi, oblegid ni's gwn i flino neb o'r wlad yma erioed. Syre, ebe ynte, gwybyddwch mai fi, ac nid chwi yw'r *Bardd Cwsc*, ac mi ges lonydd yma er ys naw cant o flynyddoedd, gan bawb ond chychwi, ac a aeth i'm cynnyg i drachefn. Peidiwch fy mrawd, ebe *Merddyn*, oedd yn agos na fyddwch ryboeth; diolchwch iddo 'n hytrach am gadw coffadwriaeth parchus o'ch enw ar y ddaear. Yn wir, parch mawr, ebe ynte, oddiwrth y fath benbwl a hwn; a fedrwch chwi, Syre, ganu ar y pedwar mesur ar hugain, a fedrwch chwi ddwyn achau *Gog* a *Magog*, ac achau *Brutus ab Silvius* hyd ganmlwydd cyn difa *Caer Droea*; A fedrwch 'wi *frutio* pa bryd, a pheth fydd diwedd y rhyfel-oedd rhwng y llew a'r eryr, a rhwng y ddraig a'r carw coch? Hai! hai, gadewch i minnau ofyn iddo gwestiwn, ebe un arall, oedd wrth Bair mawr yn berwi, foc, foc, dygloc, dygloc. Tyr'd yn nes, ebe ef, beth yw meddwl hyn?

*Mi fyddaf hyd Ddyddbrawd,
Ar wyneb daearbrawd,
Ac ni wyddys beth yw 'nghawd,
Ai Cig, a'i Pysgawd.*

Dymunaf eich enw, Syr, ebe fi, fel i'ch atebwyf yn gymhwysach. Myfi, ebe ef, yw *Taliesin* pen beirdd y gorllewin, a dyna beth o'm difregwawd i. Ni's gwn i, ebe finnau, beth a allai eich meddwl fod, onid allai'r *Fad-felen* a ddifethodd *Fael-gwn* Gwynedd, eich lladd chwithau ar y feifdon a'ch rhannu rhwng y brain a'r pyscod. Taw ffwl, ebe ef, brutio'r oeddwn i am fy nwy *alwedigaeth*, gwr o gyfraith

gyfraith a phrydydd: A pha un meddi di rwan debycca ai *Cyfreithiwr* i gigfran reipus, ai *Prydydd* i forſil! pa ſawl un a ddigiga un *Cyfreithiwr* i godi ei grombil ei hun, ac O! mor ddifatter y gollwng e'r gwaed, a gadael dyn yn lledfarw! A'r *Prydydd*, ynte, p'le mai'r pyſgodyn ſy'r un lwnge ag ef, ac mae hi'n for arno bob amſer, etto ni thyr y mor heli mo'i ſyched ef. Ac erbyn y b'ai ddyn yn *Brydydd* ac yn *Gyfreithiwr*, pwy a wſyr pa un ai cig ai pyſgod fyddai: ac yn ſicr os byddai yn un o wſyr y llys fel y bum i, ac yn gorfod iddo newid ei ſias at bob genau. Ond dywed i mi, ebe ef, a oes yrwan nemawr o'r rhei'ny ar y ddaear? Oes, ebe finnau, ddigon, os medr un glyttio rhyw fath ar ddyri, dyna ſe'n gadeir-fardd. Ond o'r lleill, ebe ſi, mae'r fath bla yn gyfarthwyr; yn fân dwrneiod a chlarcod nad oedd locuſtiaid yr Aipht ddim pwys ar y wlad wrth y rhai'n. Nid oedd yn eich amſer chwi, Syr, ond bagenion bol clawdd, a lled llaw o ſcriſen am dyddyn cantpynt, a chodi carnedd neu Goeten *Arthur* yn goffadwriaeth o'r pryniad a'r terſynau, nid oes mo'r *nerth* hynny rwan, ond mae chwane-g *oddichell* ddyſeifddrwg, a chyſled, a chromlech o femrwn ſcriſenedig i ſicrhau'r fargen; ac er hynny odid, na fydd, neu ſe fynnir rhyw wendid ynthi. Wel, wel, ebe *Taliefin*, ni thalwn i yno ddraen, ni waeth genni lle'r wyf: ni cheir byth *wir* lle bo llawer o ſeirdd, na *thegwch* lle bo llawer o gyfreithwyr, nes y caſſer iechyd lle bo llawer o phyſygwyr. Yn hyn, dyma ryw fwbach henllwyd bach a glywfai fod yno *Ddyn bydol* yn ſyrthio wrth ſy nhraed, ac yn wylo yn hidl. Och, druan, ebe ſi, beth wyt ti? Un ſy'n cael gormod o gam yn y byd beunydd, ebe ynte, ſe gai'ch enaid chwi fynni i mi uniondeb. Beth, ebe ſi, y gelwir di? Fe'm gelwir i *Rhywun*, ebe ef,

ac

ac nid oes na llateiaeth nac athrod, na chelwyddau na chwedlau i yrru rhai benben, nad arnaf fi y bwrir y rhan fwyaf o honynt. Yn wir, medd un, mae hi'n ferch odiaeth, ac hi fu yn eich canmol chwi wrth *rywun*, er bod *rhywun* mawr yn ei cheisio hi. Mi glywais *rywun*, medd y llall, yn cyfri naw cant o bynnau o ddyled ar y stat honno. Gwelais *rywun* ddoe, medd y cardottyn, a chadach brith fel morwr a ddaethai a llong fawr o yd i'r porth nesa; ac felly pob cerpyn a'm llurgunia i i'w ddrwg ei hun; rhai a'm geilw i yn *Ffrynd*; mi ges wybod gan ffrynd, medd un, nad oes ymryd hwn a hwn adael ffyrlling i'w wraig, ac nad oes dim diddigrwydd rhyngthynt; rhai eraill a'm diystyrant i'mhellach gan fy ngalw yn *Frân*, fe ddywed *brân* i mi fod yno gastiau drwg meddant, Ie, rhai a'm geilw ar enw parchediccach yn *henwr*, etto nid eiddo fi hanner y coelion, a'r brutiau, a'r cynghorion a roer ar yr henwr; ni pherais i erioed ddilyn yr hen ffordd, os byddai'r newydd yn well, ac ni feddyliais i erioed warafun cyrchu i'r eglwys wrth beri, *Na fynych dramwy lle bo mwya dy roeso*, na chant o'r fath. Ond *Rhywun* yw fy enw cyffredina i, ebe ef, hwnnw a gewchwi glywed fynychaf ymhob mawrddrwg; oblegid gofynnwch i un lle dywedpwyd y mawr gelwydd gwradwyddus, pwy a'i dywaid; yn wir, medd ynte, ni's gwn i pwy, ond fe a'i dywaid *Rhywun* yn y cwmpli, holi pawb o'r cwmpli am y chwedl, fe'i clybu pawb gan *rywun*, ond ni's gŵyr neb gan bwy. Onid yw hyn yn gam cywilyddus, ebe'r ef; Attolwg, a hyfbytwch chwi i bawb a glywoch yn fy enwi, na ddywedais i ddim o'r pethau hyn, ni ddyfeisiais ac ni adroddais i gelwydd erioed i wradwyddo neb nac un chwedl i yrru ceraint bendramwnwgl a'i gilydd; nid wy'ndyfod ar eu cyfyl, ni's gwn i ddim o'u storiau

floriau, na'u masnach, na'u cyfrinach felldigedig hwy, na wiu iddynt fwrw mo'u drygau arnaf, ond ar eu menyddiau llygredig eu hunain. Ar hyn dyma anghau bach, un o scrifenyddion y brenin yn gofyn i mi fy enw ac yn peri i Meistr Cwsc fy nwyn i yn ebrwydd ger bron y brenin, gorfod mynd o'm llwyr anfodd gan y nerth a'm cippiodd fel corwynt, rhwng uchel ac isel, filoedd o filltiroedd yn ein hol ar y llaw afwy, oni ddaethom eilwaith i olwg y wal derfyn ac mewn congl caeth ni welwm glogwyn o lys candryll pengogored dirfawr, yn cyrhaedd hyd at y wal lle yr oedd y drysau aneirif, a rhei'ny oll yn arwain i'r anferth lys arswydus hwn: a phenglogau dynion y gwnelfid y muriau, a rhei'ny yn scyrnygu dannedd yn erchyll; du oedd y clai wedi ei gyweirio trwy dagrau a chwys, a'r calch oddi allan yn frith o phlem a chrawn, ac oddi fewn o waed dugoch. Ar ben pob twr, gwelit anghau bach a chanddo galon dwym ar flaen ei faeth. O amgylch y llys yr oedd rhai *coed*, ambell ywen wenwynig, a Cypres-wydden farwol, ac yn y rhei'ny oedd yn nythu dylluanod, cigfrain ac adar y cyrph a'r cyfryw, yn crefu am gig fyth, er nad oedd y fangre oll ond un *Gigfa* fawr ddrewedig, o esgryn morddwydydd dynion y gwnelfid holl bilerau'r neuadd; a philerau'r parlwr o esgryn y coesau, a'r lloriau yn un walfa o bob cigiddiaeth. Ond ni ches i fawr aros, nad dyma fi yngolwg *allor* fawr arswydus lle gwelwn y brenin dychrynadwy yn trafl yngcu cig a gwaed dynion, a mil o fân anghuod o bob twll yn ei borthi fyth a chig i'r twym: Dyna, ebe 'r anghau am dygasai i yno, walch a ges i ynghanol *Tir Ango* a ddaeth mor ysgafn-droed, na phrofodd eich mawrhydi dammeid o hono erioed. Pa fodd y gall hynny fod, ebe'r brenin, ac a ledodd ei hopran cyfled a daear-

a daear-gryn i'm llyncgu. Ar hyn mi a droes tan grynu at *Gwsc*; Myfi, ebe *Gwsc* a'i dygais ef yma. Wel, ebe'r brenin cul ofnadwy, er mwyn fy mrawd *Gwsc*, chwi ellwch fynd i droi eich traed am y tro yma; ond gwiliwch fi y tro nefaf. Wedi iddo fod ennud yn bwrw ceulanedd iw geubal ddiwala, parodd roi dyfyn iw ddeiliaid, ac a fymudodd o'r allor i *O feddfaingc* echryslawn dra uchel, i twrw'r carcharorion newydd ddyfod. Mewn munud, dyma'r meirw fwy na rhif o finteioedd yn gwneud eu moes i'r brenin, ac yn cymmeryd eu lle mewn trefn odiaeth. A'r Brenin *Angeu* yn ei frenhinwisg o scarlad gloywgoch, ac ar hyd ddi luniau gwragedd a phlant yn wylo, a gwyr yn ocheneidio; ac am ei ben gap dugoch trichonglog (a yrrasai ei gar *Lucifer* yn anrheg iddo) ac ar ei gonglau scrifenafid *Galar a griddfan a gwae*, uwch ei ben roedd myrdd o luniau rhyfeloedd ar for a thir, trefi'n llosgi, y ddaear yn ymagor, a'r dwtr diluw; a than ei draed nid oedd ond coronau a theyrnwial yr holl frenhinoedd a orchfygafai fe erioed. Ar ei law ddeheu yr oedd *Tynged* yn eiste, ac a golwg ddu fel yn darllen anferth lyfr oedd o'i flaen; ac ar y llaw aswy yr oedd henddyn a elwid *amfer*, yn dylifo aneirif o edafedd *aur*, ac edafedd *arian*, a *chopr*, a *haiarn* lawer iawn, ac ambell edyf yn prifio yn well at ei ddiwedd; myrddiwn yn prifio yn waeth: hyd yr edafedd yr oedd *oriau*, *diwrnodau* a *blynyddoedd*; a thynged wrth ei lyfr yn torri yr edafedd *einiocs*, ac yn agor drysau'r wal derfyn rhwng y *ddau fyd*. Ni chawtom ni fawr edrych na chlywn alw at y bar bedwar o ffidleriaid oedd newydd farw. Pa fodd, ebe brenin y dychryn, a daed gennych lawenydd na ddaliaftech chwi o'r tu draw i'r *agendor*, canys ni fu o'r tu yma i'r cyfwng lawenydd erioed? Ni wnaethom ni, ebe un cerddor,

cerddor, ddrwg i neb erioed, ond eu gwneud yn llawen a chymmeryd yn ddistaw a gaem am ein poen. A gadwafoch chwi neb, ebe'r *Angeu* i golli eu hamter oddiwrth eu gorchwyl, neu o fynd i'r eglwys? ha, na ddo, ebe un arall, oddieithr bod am-bell Sul wedi gwasanaeth yn y tafarndy tan drannoeth, neu amser hâ mewn twmpath chwareu, ac yn wir 'roeddem ni'n gariadufach, ac yn lwccufach am gyn'lleidfa na'r person. Ffwrdd, ffwrdd a'r rhai'n i wlad yr anobaith, ebe'r brenin ofnadwy, rhwymwch y pedwar gefn gefn, a theflwch hwy at eu cysmeiriad, i ddawnsio yn droednoeth hyd aelwyddyd gwynias, ac i rygyngu fyth heb na *chlod* na *chlera*. Y nesa a ddaeth at y barr, oedd rhyw frenin agos i *Rufain*; Cyfod dy law garcharor, ebe un o'r fwyddogion; gobeithio, ebe hwnnw, fod gennyh beth gwell moes a ffafr i *Frenin*. Syre, ebe *Angeu*, chwithau a ddylasech ddal y tu arall i'r agendor lle mae pawb yn frenhinoedd; ond gwybyddwch nad oes o'r tu yma 'run ond fy hunan, ac un brenin arall fydd i wared obry, a chewch weled na phrifia hwnnw na minneu yn ngraddau'ch mawrhydi eithr yngraddau'ch drygioni, i gael cymhwyso'ch cosp at eich beiau, am hynny atebwch i'r holiad. Syr, ebe ynte, gwybyddwch nad oes gennyh ddim awdurdod i'm dal nac i'n holi: mae genni faddeuant o'm holl bechodau tan law'r *Pab* ei hun, am i mi ei wasanaethu ef yn ffyddlon, ynte roes i mi gynhwyfiad i fyned yn union i *Baradwys* heb aros funud yn y purdan: Wrth hyn, dyma'r brenin a'r holl gegau culion yn rhoi oer-yfcyrnygfa i geisio dynwared *chwerthin*; a'r llall yn ddigllon wrth y *chwerthin* yn eu gorchymyn i ddangos iddo ei ffordd. Taw ffwl colledig, ebe *Angeu*, tu draw i'r wal o'rh ol y mae'r *purdan*, canys yn dy fywyd y dylasit ymburo: Ac ar y llaw ddeheu tu hwnt

hwnt i'r agendor yna y mae *Paradwys*. Ac nid oes dim ffordd bosibl i ti ddiangc weithian, na thros yr agendor i *Baradwys*, na thrwy'r wal derfyn yn dy ol i'r *Byd*; canys pe rhoit dy frenhiniaeth (lle ni feddi ddimmau i roi) ni cheit gan borthor y drysau yna, spio unwaith trwy dwll y clo. Y *Wal ddiadlam* y gelwir hon, canys pan ddeler unwaith trwyddi, yn iach fyth ddychwel-yd. Ond gan eich bod cymmaint yn llyfrau'r Pab, cewch fynd i gyweirio ei wely ef at y Pab oedd o'i flaen ef, ac yno cewch gusanu ei fawd ef byth, ac ynte fawd *Luciffer*. Ar y gair, dyma bedwar o'r mân angeuod yn ei godi, ac ynte erbyn hyn yn crynu fel dail yr aethnen, ac a'i cip-piasant fel mellit allan o'r golwg. Yn nesa at hwn daeth mab a merch: Efe a fuasai'n *gydym-aith da*, a hithe'n ferch *fwyn*, neu'n rhwydd o'i choroph: Eithr galwyd hwy yno wrth eu henwau noethion, *meddwyn* a *phuttain*. Gobeithio, ebe'r meddwyn, y caf fi gennych beth ffafr, mi yrrais i chwi lawer ysglyfaeth dew mewn llifeiriant o gwrw da; a phan fethais yn lladd eraill, daethym fy hun yn ewyllysgar i'ch porthi. Trwy gennad y Cwrt, nid hanner a yrrais i iddo, ebe'r buttain, wedi eu hoffrwm yn ebyrth llosg, yn gig rhoft parod iw fwrdd. Hai, hai, ebe Angeu, er eich trachwantau melldigedig eich hunain, ac nid i'm porthi i y gwnaed hyn oll: Rhwymwch y ddau wyneb yn wyneb, gan eu bod yn hen gyfeillion, a bwrwch hwy i *wlad* y *tywyllwch*, a chwyded ef iw cheg hi, pised hithau dân iw berfedd ynte hyd ddydd y farn; yna cippiwyd hwy allan a'u pennau'n isfa. Yn nesa i'r rhai'n, daeth faith *Recorder*: peri iddynt godi ei dwylo at y bar, ni chlywid mo hynny, canys'roedd y cledreu'n ireiddlyd; ond dechreuodd un ddadleu yn hyfach, ni ddylafem gael dyfyn teg i barottoi ein hatteb yn lle ein

yn rhythro'n lledradaidd. O nid ym ni rwymedig i roi chwi'r un dyfyn pennodol, ebe'r *Angeu*, am eich bod yn cael ymhob lle, bob amfer o'ch einioes rybudd o'm dyfodiad i. Pa sawl pregeth a glywfoch am *farwoldeb dyn*? Pa sawl llyfr, pa sawl bedd, pa sawl clul, pa sawl clefyd, pa sawl cennad ac arwydd a welsoch? Beth yw'ch Cwsg ond fy mrawd i? Beth yw'ch penglogau ond fy llun i? Beth yw'ch bwyd beunyddiol ond creaduriaid *meirwon*? Na cheiswch fwrw mo'ch aflwydd arnaf fi, chwi ni fynnech son am y dyfyn er ei gael ganwaith. Attolwg, ebe un *Recorder* coch, beth fydd gennych i'n herbyn? Beth! ebe *Angeu*, Yfed chwys a gwaed y tlodion, a chodi dwbl eich cyflog. Dyma wr goneft, ebe ef, gan ddangos *Cecryn* oedd o'u hol, a wŷr na wnaethym i erioed ond tegwch: ac nid teg i chwi i'n dal ni yma heb gennych un bai pennodol iw brofi i'n herbyn. Hai, hai, ebe *Angeu*, cewch brofi yn eich erbyn eich hunain: Gosodwch, ebe ef, y rhai'n ar fin y *Dibyn* ger bron gorsedd *Cyfiawnder*, hwy a gant yno uniondeb er na's gwnaethant. Yr oedd yn olettofaith o garcharorion eraill, a rhei'ny'n cadw'r fath drafferth a thrwst, rhai yn gwenieithio, rhai'n ymrincian, rhai'n bygwth, rhai'n cyng-hori, &c. Prin y galwasid hwy at y barr, nad dyma'r llys oll wedi duo yn faith hyllach nac o'r blaen, a grydwst, a chyffro mawr o gylch yr Orfeddfainc, a'r *Angeu* yn lasach nac erioed. Erbyn ymorol un o genhadon *Luciffer* a ddaethai â llythyr at *Angeu*, ynghylch y faith garcharor hyn, ac ymhen ennyd parodd *Tynged* ddarllen y llythyr ar osteg, ac hyd ag rwyf yn cofio dyma'r geiriau.

Luciffer, Brenin Brenhinoedd y Byd, Tywyfog Annw'n, a Phrif-Reolwr y Dyfnder: At ein naturiol Fab, y galluoccaf ddychrynadiwy Fre-

*nin Angeu, Cyfarch a goruchafiaeth ac yspled-
ach dragwyddol.*

YN gymaint a darfod i rai o'n cenhadon cyflym
fy'n wastad allan ar Spi, hyfbyfu i ni dd'od
gynneu i'ch brenhinllys, faith garcharor o'r faith
rywogaeth ddihiira yn y byd a pherycla, a'ch bod
chwi ar fedr eu hyfsgwyd tros y geulan i'm teyr-
nas i: eich cynghori yr wyf i brofi pob ffordd
bosibl iw gollwng hwy yn eu hol i'r byd, gwnant
yno fwy o wasanaeth i chwi am ymborth ac i
minnau am well cwmgni: canys gwell gennym
eu lle na 'u cwmgni, cawsom ormod o heldren
gyda 'u cymmeiriad hwy er's talm, a'm llywod-
raeth yn gythryblus eifoes. Am hynny trowch
hwy yn eu hol, neu gedwch gyda chwi hwynt.
Obegid myn y goron uffernol, os bwri hwy yma
mi taluriaf tan feiliau dy deyrnas di hyd oni fyr-
thio yn un a'm teyrnas fawr fy hun.

*O'n Brenhinllys a'r sygnedd yn y Fall-gyrch
eirias yn y Flwyddyn o'n Teyrnasiad, 5425.*

Safodd y brenin Angeu a'i wep yn wyrdd ac yn
las ennyd ar ei gyfyng gyngor. Ond tra bu ef yn
myfyrio, dyma Dynged yn troi atto'r fath guwch
haiarn ddu a wnaeth iddo grynu. Syre, ebe ef,
edrychwch beth a wneloch: Ni feiddiaf fi ollwng
neb yn ol trwy derfyn glawdd tragwyddoldeb y
Wal ddiadlam, na chwithau eu llochi hwy yma;
am hynny, gyrrwch hwynt ymlaen iw destryw
heb waetha i'r Fall fawr; fe fedrodd drefnu lla-
wer dalfa o fil neu ddengmil o eneidiau bob un
iw le mewn munud, a pha galedi fy arno rwan
gyda faith, er eu perycle? Pa ddelw bynnag,
pe troent y llywodraeth uffernol tros ei cholyn,
gyrr di hwynt yno yn sydyn, rhag ofn i mi gael
gorchymyn i'th daro di yn ddim cyn dy amser.
Am ei fygythion ef, nid ynt ond celwyddog:
canys

canys er bod dy ddiben di a'r hen-ddyn draw (gan edrych ar *Amser*) yn nesau o fewn ychydig ddalennau yn fy llyfr difiomiant i; etto nid rhaid i ti ynon foddi at *Luciffer*, er daed fyddai gan bawb yno dy gael di, etto byth ni's cant: Oblegid mae'r creigiau dur a'r diamwnt tragwyddol fy'n toi Annw'n yn rhy gedyrn o beth iw malurio. Ar hynny galwodd Angeu yn gyffrous am un i scrifenu'r ateb fel hyn:

Angeu, Frenin y Dychryniadau, Concwerwr y concwerwyr: At ein parchediccaf Gar a'n cymydog Luciffer Brenin Hirnos, Penllywodraethwr y Llynclyn Diphwys, Annerch.

AR ddwfn ystyried eich brenhinol ddymuniad hwn, gwelsom yn fuddiolach nid yn unig i'n Llywodraeth ni, eithr hefyd i'ch teyrnas helaeth chwithau, yrru'r carcharorion hyn bella b'ai bosibl oddiwrth ddrysau'r wal ddiadlam, rhag iw sawyr drewedig ddychrynu'r holl ddinas *ddihenydd*, fel na ddel dyn byth i dragwyddoldeb or tu yma i'r agendor, felly ni chawn i fyth oeri ngholyn, na chwithau ddim cwsmeriaeth rhwng y ddaear ac uffern. Eithr gadawaf i chwi eu barnu a'u bwrw i'r celloedd a weloch chwi gymwyf af a sicraf iddynt.

O'm Brenhinllys ifa yn y Goll-borth fawr ar Ddiftryw. Er blwyddyn adnewyddiad fy Nheyrnas, 1670.

Erbyn clywed hyn oll, 'roeddwn innau yn ysfu am gael gwybod pa ryw bobl allai'r *Seithnyn* hynny fod, a'r diawliaid eu hunain yn eu harfwydo cymmaint. Ond cyn pen nemawr, dyma Glarc y Goron yn eu galw hwy wrth eu henwau, fel y canlyn. Meistr *Medleiw*, alias *bys ymhob brywes*, yr oedd hwn mor chwidr a phrysur yn

fforddio'r lleill nad oedd ef yn cael mo'r ennyn i ateb trosto ei hun, nes i Angeu fygwth ei hollti a'i saeth. Yna Meistr *Enllibiwr*, alias *gelyn y geirda*, dim ateb; mae ef yn orchwylus glywed ei ditlau, ebe y trydydd, ni's gall aros mo'r llysenwau. Ai tybied ebe'r *Enllibiwr*, nad oes ditlau i chwithau? Gelwch, ebe ef, Meistr *Rhodreswr* meldafod, *alais* Llyfn y llwngc, *alias* Gwen y gwenwyn. *Redi!* ebe merch oedd yno tan ddangos y *Rhodreswr*. O, ebe ynte, madam *Marchoges!* eich gwasnaethwr tlawd, da genni'ch gweled yn iach, ni welais i erioed ferch harddach mewn clos; ond o'ch feddwl druaned yw'r wlad ar eich ol am lywodraethwraig odiaeth, etto eich cwm-pni hyfryd chwi a wna uffern ei hun yn beth gwell. O fab y fall fawr, ebe hi, nid rhaid i neb gyda thi un uffern arall, yr wyt ti yn ddigon. Yna galwodd y Criwr *Marchoges*, alias *Meistres y clos*; *Redi* ebe rhywun arall, ond hi ni ddywedodd air, eisiau ei galw hi *Madam*. Yn nesaf, galwyd *Bwriadwr dyfeisiau*, alias *Sion o bob crefft*. Ond ni atebai hwnnw chwaith, yr oedd yn prysur ddyfeisio'r ffordd i ddiangc rhag *Gwlad yr anobaith*. *Redi, redi*, ebe un o'i ol, dyma fo yn spio lle i dorri eich brenhinllys, ac oni wiliwch, mae gantho gryn ddyfais i'ch erbyn. Ebe'r *Bwriadwr*, gelwch ynte 'n rhodd meistr *Cyhuddwr*, ei frodyr, *alias* gwiliwr y gwalliau, *alias* lluniwr achwynion. *Redi, redi*, dyma fo, ebe'r Ceccryn cyfreithgar, canys gwyddai bob un enw'r llall, ond ni addefai neb mo'i enw ei hunan. Gelwir chwithau, ebe'r cyhuddwr, Meistr *Ceccryn cyfreithgar*, alias *Cwmbrys y cyrtau*: Tyftion, tyftion o honoch, fel y galwodd y cnâ fi, ebe'r Ceccryn. Hai, hai, ebe'r *Angeu*, nid wrth y Bedyddfaen, ond wrth y beiau yr enwir pawb yn y wlad yma, a thrwy'ch cennad meistr *Ceccryn*, dyna'ch enwau
a faif

a faif arnoch o hyn allan byth. Aie, ebe'r *Cec-cryn*, myn diawl, mi a wna'n hallt i chwithau, er y gallech fy lladd, nid oes gennych ddim awdurdod i'm llysenwi. Mi rof gydcwyn am hynny, ac am gamgarchariad arno'chwi a'ch câr *Lucifer* ynghwrt *Cyfiawnder*. Erbyn hyn gwelwn fyddinoedd *Angeu* wedi ymdrefnu, ac ymarfogi a'u golwg ar y brenin am roi'r gair, Yna, ebe'r brenin, wedi ymſythu ar ei frenhinfainc, *Fy lluoedd* ofnadwy anorchfygol na arbedwch ofal a phryfurdeb i hebrwng y carcharorion hyn allan o'm terfynau i rhag difwyno fy ngwlad; a bwriwch hwy yn rhwym tros y dibyn diobaith, a'u pennau yn ifa. Ond yr wythfed y gwr cwmbus yna fy yn fy mygwth, gadewch ef yn rhydd uwchben y geulan tan gwr *Cyfiawnder*, i brofigwneud ei gŵyn yn dda i'm herbyn i, os gall. A chyda'i fod ef yn eistedd, dyma 'r holl fyddinoedd marwol wedi amgylchu a rhwymo 'r carcharorion, ac yn eu cychwyn tu a'u lletty. A minnau wedi myned allan, ac yn lled-spïo ar eu hol, Tyred yma, ebe'r *Cwst*, ac a'm cippiodd i ben y Tŵr ucha ar y llys. Oddiyno, gwelwn y carcharorion yn mynd rhagddynt iw dihenydd tragwyddol: A chyn pen nemor, cododd pwff o gorwynt, ac a chwalodd y niwl pygdew cyffredin oedd ar wyneb *Tirango*, onid aeth hi yn llwyd oleu, lle gwelwn i fyrdd fyrddiwn o ganhwyllau gleision, ac wrth y rhei'ny ces olwg o hirbell ar fin y *Geulan ddiwaelod*; Ond os golwg dra echryslawn oedd honno, 'roedd yno uwch ben olwg erchyllach na hitheu, ſef *Cyfiawnder* ar ei *Gorſeddfaing*, yn cadw drws uffern, a'r frawdle neillduol uwchben y ſafn i roi barn ar y colledigion ſel y delont. Gwelwn daflu 'r lleill bendramwnwgl, a *Checryn* ynteu yn rhuthro i daflu ei hun tros yr ymyl ofnadwy, rhag edrych unwaith ar gwr *Cyfiawnder*, canys

och ! yr oedd yno olwg rydost i wyneb euog. Nid oeddwn i ond spio o *hirbell*, etto mi a welais fwy o erchyllod arfwydus, nac a fedrai rwan ei draethu, nac a fedrais i y pryd hynny ei ddioddef ; canys ymdrechodd a dychlammodd fy ysbryd gan y dirfawr ddychryn, ac ymorchestodd mor egniol, oni thorrodd holl gloiau Cwsc, a dychwelodd fy enaid iw gynnefin fwyddau : A bu lawen iawn gennyf weled fy hun etto yn mysg y rhai byw ; a bwriedais fyw well-well, gan fod yn esmwythach gennyf gan mlynedd o gyftudd yn llwybrau sancteiddrwydd, na gorfod gweled cip arall ar erchyllod y noson honno.

C E R D D

Ar y Don a elwir Leaveland, neu Gadael y tir.

- 1 **G** ADAEL *tir*, a gadael *tai*,
(Byrr yw'r rhwyf i ddyn barhau)
Gadael *Pleſer* mwynder mêl,
A gadael *uchel achau*
- 2 Gadael *Nerth* a *Thegwch* pryd,
Gadael *Prawf* a *Synwyr* ddrud,
Gadael *Dysc* a *Cheraint* da,
A phob *amwyldra* hollfyd.
- 3 Oes dim help rhag *Angeu Gawr*,
Y carnlleidr mwrddriwr mawr,
Sy'n dwyn a feddom ddrwg a da,
A ninnau iw gigfa gegfawr.
- 4 *Gwyr yr aur*, ond gwych y *fai*
Gael fyth fwynhau'ch meddiannau ;
Mal y gwnewch chwi rhyngoch rodd,
A ryngo fodd yr *Angeu*.
- 5 Chwi rai *glan* o bryd a *gwedd*,
Sy'n gwilio gorsedd-feingciau !

Mal y trwfiwch chwithau'ch min,
I ddallu'r brenin *Angeu*.

- 6 Chwi'r yscafna ar eich troed,
Yngrymmus oed eich blodeu ;
Ymwnewch i ffoi, a chwi gewch glod.
O diengwch rhag nod *Angeu*.
- 7 Mae clod i *ddawns* a pheraidd *gân*,
Am wario aflan ddrygau,
Ond mawr na fedrai *fioncrwydd* Ffrainge,
Rygyngu caingc rhag *Angeu*.
- 8 Chwychedi *drasaelwyr* mor a †thud, †tir.
A'r byd ei gid a'i gyrreu ;
Yn rhodd a welfoch mewn un lle,
Rhyw gongl gre rhag *Angeu* ?
- 9 Chwi scolheigion a *Gwyr*-llys,
Sy'n deall megis duwieu,
A rowch i'n mysg o'ch dysg a'ch dawn,
Rhyw gyngor iawn rhag *Angeu*.
- 10 Y byd, y cnawd, a'r cythraul yw
Prifelynyon pob dyn byw,
Ac etto gwiliwch *Angeu* gawr,
O'r *Gollborth* fawr ar ddestryw.
- 11 Son am *Angeu* nid oes bris,
A'i *Gollborth* a'i *Ddiangborth* lys,
Ond beth pan elych di dy hun,
Oes fatter p'un o'r ddau-lys.
- 12 Nid oes yma ronyn pris,
Fynd dros y fryd yn uwch neu'n is,
Nid yw *bythol* *bethau* mawr,
I'th dyb di nawr ond bribis.
- 13 Ond pan fo'r *Angeu* mron dy ddal,
Wrth odre'r *Wal* *ddiadlam*,
Gwybydd y bydd i ti bris,
Oscemmi ris yn lledcam.

- 14 Pan fo d' enaid am y clo,
A mynd i'r fawr dragwyddol fro,
Oes bris wrth agor cil y ddor,
Pa du i'r agendor fyddo ?
- 15 *Cred*u ac *Edifarhau*,
A *Buchedd sanctaidd* y gwellau,
Y rhai'n yw'r unig help i ddyn,
Rhag ing a cholyn *Angeu*.
- 16 Gwael y gweli rhai'n yn awr,
Ond wrth fudo i'r byd mawr,
Tydi a'u prifi'n fwy na hyn,
Ar fin dy *derfyn* dirfawr.
- 17 Pa fo'r byd ei gid ar goll,
A'i fwynder oll ar d' ollwng,
Anfeidrol fydd eu pris a'u gwerth,
With Gae yr anferth *Gyfwng*.

III.

GWELEDIGAETH UFFERN.

AR foreu teg o *Ebrill* rywiog a'r ddaear yn las feichiog, a *Phrydain* baradwysaidd yn gwisgo lifrau gwychion arwyddion *Hauhven Hâ*; rhodio'r oeddwn ynglan *Hafren*, ynghanol melusbynciau cerddorion bach y goedwig, oedd yn ymryson torri pob mesurau *mawl* hyfrydlais i'r Creawdwr; a minnau yn llawer rhwymediccach, weithiau mi gyd-bynciwn a'r cor ascellog mwynion, ac weithiau darllenwn ran o lyfr *Ymarfer Duwioldeb*. Er hynny yn fy myw nid ai o'm cof fy ngweledigaethau o'r blaen, na redent fyth a hefyd

hefyd i'm rhwyfthro ar draws pob meddyliau eraill. A daliafant i'm blino, nes i mi wrth fanwl ymresymmu ystyried nad oes un weledigaeth ond *oddiuchod* er rhybudd i ymgroesi, ac wrth hynny fod arnaf ddyled iw scrifenu hwy i lawr er rhybudd i eraill hefyd. Ac ar ganol hynny o waith, a mi'n bendrist yn ceisio casclu rhai o'r cofion ofnadwy, daeth arnai hepiant uwchben fy mhapur, a hynny a roes le i'm Meistr *Cwsc* i lithro ar fy ngwartha. Braidd y cloisai *Cwsc* fy synhwyrâu, nad dyma'n cyfeirio atta'i ryw *ddrychiolaeth* ogoneddus, ar wedd gwr ieuanc tal a glandeg iawn, a'i wisc yn faith wynnach na'r eira, a'i wyneb yn tywyllu'r haul o ddisgleirdeb, a'i felyngyrch aurgydynau yn ymranu'n ddwybleth loywdeg oddiarnodd ar lun *Coron*. Tyred gyda mi ddyn marwol! ebe ef, pan ddaeth hyd attaf: Pwy wyt fy arglwydd? ebe finnau, Myfi, ebe ef, yw Angel teyrnafoedd y Gogledd, gwarcheidwad *Brydain* a'i Brenhines, Myfi yw un o'r tywyfogion fy tan orseddfaingc yr Oen yn derbyn gorchymynion ymhlaid yr *Efengyl*, iw chadw rhag ei holl elynion fy yn Uffern ac yn *Rhufain*, yn *Ffrainc* ac *Ynghaer Cwstenyn*, yn *Affrica*, a'r *India*, a phale bynnag arall y maent yn dyfeisio dichellion iw difa, Myfi yw'r Angel a'th arwenodd y tu isfa i gastell *Belial*, ac a ddangosais i ti oferedd a gwallco'r holl fyd, y *Ddinas ddihenydd*, a godidawgrwydd dinas *Emmanuel*, a daethym etto trwy ei orchymyn Ef i ddangos i ti bethau mwy, am dy fod yn ceisio gwneud defnydd o'r hyn a welais t eisoës. Pa fodd fy Arglwydd, ebe fi, y mae eich anrhydedd gogoneddus fy'n goruwchwilio teyrnafoedd a Brenhinoedd yn ymostwng at gymdeithas Burgyn o'm bath i? O! ebe ynte, mwy genym ni *rinwedd cardottyn*, na *mawredd brenin*. Beth os wyf fwy na holl frenhinoedd y ddaear,

ac

ac uwch na llawer o'r aneirif Benaethiaid nefol, etto gan deilyngu o'n hanfeidrol feistr ni ostwng ei hun, mor anrhaethol a gwisgo un o'ch cyrph chwi, a byw yn eich mysg, a marw i'ch achub: Pa fodd y meiddiwn ni amgen na thybio yn dda fy fwydd dy wasanaethu di a'r gwaelaf o'r *dynion* fy cyfuwch yn ffafr fy Meistr? Tyred allan ysbryd, a *dibridda!* ebe ef, a'i olwg ar i fynu: a chyda'r gair, mi'm clywn yn ymryddhau oddi wrth bob rhan o'r corph, ac ynte yn fy nghipio i fynu i entrych nefoedd, trwy fro'r mellt a'r taratau a holl arf dai gwynias yr wybr, aneirif o raddau'n uwch nac y buafwn gydag ef o'r blaen, lle prin y gwelwn y ddaear cyfled a chadlais. Wedi gadael i mi orphwys ychydig fe'm cododd eilchwyl fyrddiwn o filltiroedd, oni welwn yr Haul ymhell odditanom, a thrwy'r *Caer gwydion*, ac heibio i'r *Twr tewdws*, a llawer o ser tramawr eraill i gael golwg o hirbell ar fydoedd eraill. Ac o hir ymdaith, dyma ni ar derfynau'r anferth *Dragwyddoldeb*; yngolwg dau lys y gorchestol frenin *Angeu*, un o'r tu deheu a'r llall o'r tu afwy ymhell bell oddiwrth eu gilydd, gan fod rhyw ddirfawr *Wag* rhyngddynt. Gofynnais a gawn fynd i weled y Brenhinlys deheu, oblegid ni welwn mo *hwnnw*'n debyg i'r *llall* a welwn i o'r blaen. Cei ondodid, ebe ynte, weled ychwaneg o'r rhagor fy rhwng y naill lys a'r llall rywbyrd. Eithr rhaid i ni rwan hwylio ffordd arall. Ar hyn troesom oddiwrth y *Byd bach*, a thros y cyfwng ymollyngasom i'r *Wlad dragwyddol* rhwng y ddau lys i'r *Gwagle* hyll; anferth wlad ddofn iawn a thywyll, di-drefn a di-drigolion, weithiau yn *oer*, ac weithiau'n *boeth*, weithiau'n *ddistaw*, ac weithiau yn *synio* gan y rhaiadydd dyfroedd yn descyn ar y tanau ac yn eu diffodd; ac yn y man gwelid damchwa o dân yn torri allan

ac a

ac a losgai'r dwr yn fych. Felly nid oedd yno ddim cwrs, na dim cyfa, dim byw, na dim llun-iaidd; ond yr *anghysondeb syfrdan*, a *syndod tywyll* a'm dallasai i fyth, oni buasai i'm cyfaill noethi eilwaith ei nefol ddiscleirwisc. Wrth ei oleu ef gwelwn *Dir angò*, a minion gwylltoedd *Destryrw* ymlaen o'r tu afwy; ac o'r tu deheu megis godreuon isfa caerâu'r *Gogoniant*. Wel dyma'r Agendor fawr fy rhwng *Abraham* a *Difes*, ebe ef, a elwir y *Gymmysgfa* ddiidrefn, hon yw gwlad y *defnyddiau*, a greodd y Creawdwr gynta, dyma lle mae *hadau* pob peth byw, ac o'r rhai'n y gwaeth y *Gair* Hollalluog eich Byd chwi ac oll fydd ynddo, dwfr, tân, awyr, tir, anifeiliaid, pysc a phryfaid, adar asgellog, a chyrph dynion, ond mae eich *Eneidiau* o ddechreuad ac achau uwch ac ardderchoccach. Trwy'r *Gymmysgfa* fawr arfwydu, ni a dorrasom o'r diwedd allan i'r llaw chwith; a chyn trafaelio'n heppell yno, lle'roedd pob peth yn dechreu mynd hyllach hyllach, clywn y galon ynghorn yngwddf, a'm gwallt yn sefyll fel gwrych draenog cyn gweled; ond pan welais, och ormod golwg i dafod ddatgan, nac i ysbryd dyn marwol i edrych! mi a lewygais. Oh! aruthrol anferthol *Gyfwng*, tra erchyll yn ymagor i fyd arall! Och o'r cleccian fyth yr oedd y fflamiau echryflawn wrth ymluchio tros ymylau'r geulan felltigatedig a'r dreigiau mell t yscethrin yn rhwygo'r mwg dudew oedd y *Safn* anferth yn ei fwrw i fynu. Pan ddadebrodd f' anwyl gydymaith fi, rhoes i mi ryw ddwfr *ysbrydol* iw yfed; O diddoced oedd ei flas a'i liw! pan yfais y dwfr nefol clywn *nerth* rhyfeddol yn dyfod i mi, a *synwyr*, a *chalon*, a *ffydd* ac amryw rinweddau nefol eraill. Ac erbyn hyn neseais gydag ef yn ddiarswyd, at fin y dibyn, yn y llen, a'r fflammau'n ymrannu o'n dautu ac yn ein gochel, heb feiddio cyffwrdd a thri-

a thrigolion *Gwlad Uchelder*. Yna o ben y geulan anaele ymollyngafom fel y gwelit ti ddwy Seren yn syrthio o entrych nef, i lawr a ni fil filiwn o filltiroedd, tros lawer o greigiau brwmstan, a llawer anfad raiadr gwrthun, a chlogwyn eirias, a phob peth a gwg crogedig ar i wared fyth, etto yr oeddent oll yn ein gochel ni, oddi-eithr unwaith yr estynnais fy nhrwyn allan o'r llen gel tarawodd y fath archfa fi o fygfeydd a thagfeydd ac a'm gorphenasai oni buasai iddo yn ddifymwth fy achub a'r dwfr bywiol. Erbyn i mi ddadebru gwelwn ein bod wedi dyfod i ryw sefyllfod; canys yn yr holl geg anferthol honno nid oedd bosibl ddim cynt gael atreg, gan ferthed a llithricced ydoedd. Yno gadawodd fy nhywyfog i mi orphwys peth drachefn; ac yn hynny o feibiant digwyddodd i'r taranau a'r corwyntoedd crôch ddistewi gronyn, ac heb waetha i fwn y rhaiadydd geirwon, mi a glywn o hirbell fwn arall mwy na'r cwbl, o grochleisieu echrys, bonllefain, gwaeddi, ac ochain cryf, a thyngu a rhegu a chablu, oni roeswn i newid ar fy nghlustiau rhag gwranddo. A chyn i ni ymsymmod fodfedd clywem oddifynu'r fath drwp-hwlwrp-rap dy dwmp dy-damp, ac oni buasai i ni ofcoi'n fydyn syrthiasai arnom gantoedd o ddynion anhappus oedd yn dyfod ar eu pennau mewn gormod brys i ddrwgfargen, a llu o ellyllon yn ei gyrru. O, Syr, ebe un diawl, cymrwch yn araf rhag dyryfu 'ch cudyn crych. *Madam*, a fynnwchwi glustog esmwyth? mae arnai osn na fydd arnoch ddim trefn erbyn yr eloch i'ch lletty, meddai ef wrth y llall. Gwrthnyfig aruthr oedd y dieithriaid i fyn'd ymlaen, gan daeru eu bod allan o'r ffordd, ac er hynny myned yr oeddid a nioneu o'u lledol hyd at weilgi ddu ddirfawr o faint, a thrwodd yr aethant hwy, a throfodd ninnau, a'm cydymaith yn

yn dal y dw'r wrth fy nhrwyn i'm nerthi rhag archfa'r afon, ac erbyn y gwelwn rai o'r *trigolion*, canys hyd yn hyn ni's gwelfwn gymmaint ac un *diawl*, ond clywed eu llais. Beth, attolwg fy nhywyfog, y gelwir yr afon farwedd hon, ebe fi? *Afon y Fall*, ebe ynte, lle trochir ei holl ddeiliaid ef i'w cymmwyso at y wlad: mae'r dw'r melltigedig hwn, ebe ef, yn newid eu *gwedd*, yn golchi ymaith bob *gweddillion* daioni, pob *rhith* gobaith a chyfur. Ac erbyn gweled y llu yn dyfod trwodd, nis gwyddwn i ddim rhagor gwrthuni rhwng y *Diawliaid* a'r *Damniaid*. Chwenychai rai o honynt lechu yngwaelod yr afon, a bod yno fyth fythoedd yn tagu, rhag cael ymlaen waeth lletty; Ond fel y mae'r ddjarheb, *Rhaid i hwnnw reddeg y bo diawl yn ei yrru*, felly gan y diawliaid oedd o'u hol yr oedd yn gorfod i'r damniaid hyn fynd ymlaen hyd y feifdon ddinyfiriol iw dihenydd tragwyddol; lle gwelais inneu ar y golwg cyn-ta fwy nac a all calon dyn ei ddychymyg, chwae-thach tafod ei draethu o arteithiau a dirboenau; a digon oedd gweled un o honynt er gwneud i'r gwallt sefyll, i'r gwaed fferru, i'r cnawd doddi, i'r esgyrn ymollwng, ie i'r ysbryd lewygu. Beth yw polioni neu lifio dynion yn fyw? tynnu'r cnawd yn dammeidiau a gwrthrimynnod heirn, neu frwylio cig a chanhwyllau o fesur golwyth, neu wasgu penglogau'n lledfennau mewn gwasg, a'r holl ddirmyg erchylla fu erioed ar y ddaear? nid ydynt oll ond megis difyrrwch wrth un o'r rhai'n. *Yma* fil can mil o floeddiadau ac ebychiau hyllgryg ac ochneidiau cryfion, *draw* wylofain croch, ac aruthrol gri yn eu hatteb, ac mae udfa cwn yn ber fuwfic flafus wrth y lleisiau yma. Pan aethom ronyn ymlaen o'r feifdon felltigidig i wyllt *Destryw*, wrth eu tân eu hunain canfum aneirif o feibion a merched yma a

thraw; Diawliaid heb rifedi ac heb orphwys a'u holl egni'n dal byth iw harteithio; ac fely gwaeddai'r diawliaid gan eu poen eu hunain, gwnaent i'r damniaid eu hatteb hyd adre. Deliais fanylach sylw ar y cwrr oedd nefa attaf: Gwelwn y diawliaid a phygffyrch yn eu taflu i ddefcyn ar eupennau ar hislanod gwenwynig o biccellau geirwon gwrthfachog, i wingo gerfydd eu menyddiau, ymhen ennyd lluchient hwy ar eu gilydd yn dorseydd, i ben un o'r creigiau llofc i rostio fel poethfel. Oddiyno cippid hwy ymhell i ben un o fylchau y rhew a'r eira tragwyddol; yna'n ol i anferth lifeiriant o frwmstan berwedig, iw trochi mewn llosgfeydd, a mygfeydd, a thagfeydd, o ddrewi anaele; oddiyno i figlen y prysaid i gogleidio ymlysciaid uffernol, llawer gwaeth na feirph a gwiberod: yna cymmerai'r Cythereuliaid wiail clymmog o ddur tanllyd o'r ffwrnes, ac a'u curent oni udent tros yr holl *Fagddu fawr*, gan yr anrhaethawl boen echryslawn; yna cymmerent heirn poethion i serio'r archollion gwaedlyd. Dim *llewygu* na *llesmeirio* nid oes yno, i siommi munud o *seibiant*, ond nerth gwaftadol i *ddiodde* ac i *deimlo*; er y tebygiti ar ol un echryfles, nad oedd bosibl fod fyth rym i roi un waedd arall mor hyllgref, etto byth ni ostwng eu cyweir, a'r Diawliaid yn eu hatteb, dyma'ch groeso *byth bythoedd*. A phettai bosibl, gwaeth na'r poen oedd coegni a chwerwder y diawliaid yn eu *gwawdio*, ac yn eu *gwatwar*; a pheth oedd waethaf oll, oedd eu *Cydwybod* yrwan wedi cwbl ddeffro, ac yn eu llarpio hwy yn waeth na mil o'r Llewod uffernol. Ond wrth fyned rhagom ar i wared bellbell, a *phan bella gwaetha'r gwerth*, yr olwg cynta, gwelwn garchar ofnadwy, a dynion lawer iawn tan scwrs y diawliaid yn griddfan yn felldigedig. Pwy yw rhai'n oll, ebe fi? Dyma ebe'r

ebe'r Angel, letty 'r *Gwae fi na buafwn* ! *Gwae*
fi na buafwn yn ymlanhau oddiwrth bob rhyw be-
 chod mewn pryd ! medd un ; *Gwae fi na bua-*
fwn yn credu ac yn edifarhau cyn dyfod yma !
 medd y llall. Nesa i gell yr *edifeirwch rhy-hwyr*
a'r ddadl wedi barn, oedd carchar yr *Oedwyr*, a
 fyddai bob amser yn *addo* gwellau, heb fyth gwp-
 lau. Pan ddarffo hyn o drafferth, medd un, mi
 a dro ddalen arall : Pan el hyn o rwystr heibio,
 mi â yn ddyn newydd etto, medd y llall. Ond
 pan ddarffo hynny, nid ydys nes, ceir rhyw rwystr
 arall fyth, a hetyd rhag cychwyn tu a phorth
 sancteiddrwydd, ac os cychwynid weithiau, ych-
 ydig a'u troi yn ol. Nesa i'r rhai'n, oedd car-
 char y *Cam-hyder*, llawn o rai pan berid iddynt
 gynt ymadael a'u *hanlladrwydd*, neu *feddwdd* neu
gybydd-dod, a ddywedent, *Mae Duw 'n drugarog*,
 ac yn well na'i air, ac ni ddamnia'i greadur fyth
 am fatter cyn lleied. Ond yma cyfarth cabledd
 yr oeddent, a gofyn p'le mae'r drugaredd honno
 a foffid ei bod yn anfeidrol. Tewch gorgwn,
 ebe cimmwch o gythraul mawr oedd yn eu clyw-
 ed, tewch, ai trugaredd fynnech chwi, heb wneu-
 thur dim at ei chael ? A fynnech i'r *Gwirionedd*
 wneud ei Air yn gelwydd, dim ond er cael cwm-
 pni sothach mor ffaidd a chwi ? Ai gormod o
 drugaredd a wnaed a chwi ! Rhoi i chwi Ach-
 ubwr, Diddanwr, a'r Angylion, a Llyfrau, a
 Phregethau, a Siamplau da, ac oni thewch chwi
 a'n crugo ni bellach wrth ymleferwydd am druga-
 redd lle ni bu *hi* erioed ! Wrth fyned allan o'r
 ceubwll tra thanbaid hwn, clywn un yn erthwch
 ac yn bloeddio 'n greulon, Ni's *gwyddwn* i ddim
 gwell ; ni *chofiiwyd* wrthyfi ddim erioed i ddysgu
 darllain fy nyledfwydd ; ac nid oeddwn i yn cael
 mo'r *emnyd* chwaith gan ennill bara i mi ac i'm ty-
 lwyth tlawd, i *ddarllen* nac i *weddio*. Aie, ebe rhyw
 ddieslyn gwargam oedd gerllaw, a gaed dim en-

nyd i ddywedyd chwedleu ysmala? Dim segur ymfroftio hirnos Gaia, pan oeddwn i ynghorn y simnai, na allefid rhoi peth o'r amser hwnnw at ddyfsgu darllain neu weddio? Beth am y *Suliau*, pwy fu'n dyfod gyda mi i'r dafarn, yn lle mynd gyda'r person i'r eglwys? pa fawl prydnhawn. Sulgwaith a roed i ofer-ddadwrdd am bethau'r byd, neu gyfsgu, yn lle dyfsgu myfyrio a gweddio? ac a wnaethoch chwi yn ol a wyddech? Tewch, Syre, a'ch dwndwr celwyddog. O Waed - Ci cynddeiriog, ebe'r coll-ddyn, nid oes fawr er pan oeddit yn fisial peth arall yn fy mhen i? pe dywedafit hyn y dydd arall, odid a ddaethwn i yma; O, ebe'r diawl, nid oes gennym fatter er dywedyd i chwi'r caswir yma, oblegid nid rhaid ynnon yr ewch yn ol bellach i ddywedyd chwedlau. Tu ifa i'r gell yma gwelwn ryw gwm mawr, ac ynddo megis myrdd o dommenydd anferth yn gwyrddlosgi, ac erbyn nesau, gwybum wrth eu hudfa, mai *dynion* oeddent oll, yn fryniau ar eu gilydd, a'r fflammau cethin yn cleccian trwyddynt. Y pantle yna, ebe'r Angel, yw lletty'r gwyr a ddywedant wedi gwneud rhyw fawr-ddrwg, Haro! *nid fi yw'r cynta, mae i mi ddigon o gymmeiriaid*, ac felly gweli eu bod yn cael digon o gymmeiriaid, i wirio eu geiriau, ac i chwanegu eu gofid. Gyfeiryd a hyn 'roedd feler fawr lle gwelwn *nyddu* dynion fel nyddu gwydn, neu siccio canfaseu. Attolwg, ebe fi, pwy ydyw y rhai'n. Dyma'r *Gwawdwyr*, ebe ef, ac o wir wawd arnynt, y mae'r Diawliaid yn profi a ellid eu nyddu *hwy* cyn ystwythed a'u *chivadlau*. Is law hyn ronyn, prin y gwelfsom ryw garchar-bwll arall tra thywyll, ac yno 'roedd pethau a fua-fai'n ddynion, a wynebaw fel pennau bleiddgwn, hyd at eu cegau mewn figlen; ac yn cyfarth cabledd a chelwydd yn gynddeiriog tra caent y colyn

colyn allan o'r baw. Yn hyn, dyma gadfa o gythreuliaid yn dyfod heibio, a chyrhaeddodd rhai frathu deg neu ddeuddeg o'r diawliaid a'u dygafai hwynt yno yn eu fodlau. Gwae, Destryw, ufferngwn! ebe un o'r diawliaid a frathafid, ac a darawodd ar y figlen, onid oeddent yn soddi yn eigon y drewi. Pwy a haeddai uffern well na chwi a fyddai'n hel ac yn dyfeisio chwedlau ac yn fibrwd celwydd o dŷ i dŷ i gael chwerthin wedi y gyrrrech yr holl fro benben a'u gilydd? Beth ychwaneg a wnae un o honom ninnau? Dyma, ebe'r Angel, letty'r *Athrodwyr*, yr *Enllibwyr* a'r *Hustingwyr*, a phob llyfrgwn cennigennus a anafant fyth o'r tu cefn a dyrnau neu a thafod. Oddiyno ni aethom heibio i walfa fawr ffeiddia a wellwn i etto, a llawna o bryfaid, a hyddygl a drewi, Dyma, ebe ef, le'r gwyr a ddisgwiliant nef am fod yn *ddi-falais*, sef bod yn ddi-ddrwg didda. Nesa i'r drewbwl yma, gwelwn dyrfa fawr yn eu heiste'n ochain yn greulonach na dim a glywswn i hyd yn hyn yn uffern. Ymgroes dda i bawb, ebe fi, beth sy'n peri i'r rhai'n achwyn mwy na neb, heb na phoen, na chythraul ar eu cyfyl? O! ebe'r Angel, mae ychwa o boen *oddimewn* os oes llai o'r tu allan: *Hereticiad* gwrthnyfig, a rhai *annurw*, a llawer o rai *anghrif*, ac o'r *bydol ddoethion*, gwadwyr y *ffydd*, *erlydwyr* yr eglwys, a myrdd o'r cyfryw fy yma, wedi eu gadael yn hollol i chwerwddycnach gofp y *gydwylhod*, sy'n cael ei chyflawn rwysg arnynt yn ddibaid ddirwystr. Ni chymra i bellach medd *hi*, mo'm boddi mewn cwrw, na'm dallu a gwobrau, na'm byddaru a cherdd ac a chwmpni, na'm suo, na'm synnu a syrthni anystyriol: eithr mynnaf fy nghlywed bellach, ac byth ni thyrr clep y *caswir* yn eich clustiau. Mae yr *Ewyllys* yn codi blys y gwynfyd a gollwyd,

a'r *Cof* yn edliw hawfed fuasai ei gael, a'r *Deall-dwriaeth* yn dangos faint y colled, a sicred yw na cheir bellach ddim ond yr anrhaethawl gno-fa byth bythoedd : Ac felly a'r *tri* hyn y mae'r *gydwybod* yn eu rhwygo yn waeth nac y gallai holl ddiawliaid uffern. A mi'n dyfod allan o'r gilfach ryfeddol honno, miglywn gryn siarad, ac am bob gair y fath hyll grechwen a phed fuasai yno bumcant o gythreuliaid ar fwrw eu cyrn gan chwerthin : Ond erbyn i mi gael nesau i weled yr amheuthun mawr o *wenu* yn uffern, beth ydoedd ond dau o bendefigion newydd ddyfod yn dad-leu am gael parch dyledus iw *bonedd*, ac nid oedd y llawenydd ond digio'r gwyr boneddigion. Palff o *Scweier* a chanddo drolyn mawr o fem-rwn sef ei gart aehau, ac yno'n dadgan o ba sawl un o'r pumtheg llwyth gwynedd y tardasai efe ; Pa sawl *Ustus o heddwch*, a pha sawl *Sirif* a fuasai o'i dŷ ef. Hai, hai, ebe un o'r diawliaid, ni wyddom haeddiant y rhan fwyaf o'ch hynafiaid chwi : Pe buasech chwi tebyg i'ch Tad neu i'ch Gorhendaid, ni feiddiasem ni mo'ch cyffwrdd. Ond nid y'chwi ond aer y fagddu fflamgi brwnt, prin y teli roi i ti letty noswaith, ebe ef, ac etto ti a gai ryw gilfach i aros dydd ; a chyda'r gair, dyma'r ellyll yscethrin a'i bigfforch yn rhoi iddo wedi deg tro ar hugain yn yr wybr danbaid, onid oedd e'n descyn i geudwll allan o'r golwg. Mae hynny'n abl, ebe'r llall i *Scweier* o hanner gwaed ; ond gobeithio y byddwch well eich moes wrth *Farchog*, a fu'n gwasnaethu'r Brenin fy hun, a dauddeg o Ieirll, a deg a deugain o farchogion a fedraf si enwi o'm hen stat fy hun. Os eich hynafiaid a'ch hen stat yw'r cwbl sy gennych iw ddadleu gellwch chwithau gychwyn yr un sfordd, ebe un o'r diawliaid. Oblegid nid y'm ni'n cofia-
oedid o hen Stat fawr nad rhyw Orthrymmwr
aeu

neu Fwrddriwr, neu Garnlleidr a'i dechreuodd; a'i gadael i rai cyn drawfed a hwythau neu i bembyliaid segurllyd, neu foch meddwon. Ac i faentumio'r mawredd afradlon, rhaid gwaig'u'r *Deiliaid* a'r *Tenantiaid*; os bydd yno nac Ebol tlws na buwch foddgar, rhaid i meistres eu cael rhag *blys*; A da os diangc y merched, ie, a'r gwragedd rhag blys y meist'r. A'r mân *uchelwyr* o'u hamgylch, rhaid i'r rhei'ny naill ai eu hoferganlyn, ai meichnio trostynt iw hanrheithio eu hunain a'u heiddo, ai gwerthu eu trefdad-aeth, neu ddisgwil cas a chilwg, a'u llurgynio i bob oferfwydd yn eu byw. O! foneddigeiddied y tyngant i gael eu coelio gan eu *cariadau* neu gan y *siopwyr*; a chwedi ymwychu, O goegced yr edrychant ar lawer o gryn fwyddogion gwledig ac eglwysig, chwaethach ar y bobl gyffredin! fel pettai rhei'ny ryw bryfaid wrthynt hwy. Gwae finnau! Ai nid unlliw pob gwaed? Ai nid yr un ffordd rhwng y trwnc a'r baw ydaethoch chwi ei gid allan? Er hyn oll trwy'ch cennad, ebe'r marchog, mae ambell enedigaeth yn llawer purach na'r llall. I'r destryw mawr, oes bliscyn o honoch oll well na'i gilydd, be'r dieflyn, yr y'ch ei gid oll wedi eich difwyno a *phechod gwreiddiol* oddiwrth *Adda*. Ond Syr, ebe ef, os yw'ch gwaed chwi'n *well* na gwaed arall, bydd yntho lai o fscum wrth ferwi, trwyo'chwi yn y man, ac os oes *rhagor*, mynnwn chwilio pob rhan o honoch trwy ddwfr a than. Ar y gair, dyma ddiawl ar lun cerbyd tanllyd yn ei dderbyn, a'r llall o wawd yn ei godi ef iddo, ac ymaith ac ynte fel mellten. Ymhen ennyd parodd yr Angel i mi edrych, a gwelwn y marchog druan yn cael ei drwytho'n erchyll mewn anferthol ffwrnes ferwedig, gyda *Chain*, *Nimrod*, *Esau*, *Tarquain*, *Nero*, *Caligula*, a'r lleill a ddechreuodd ddwyn *achau*, a chodi *arfau bonedd*. Encyd ymlaen

laen parodd fy nhywyfog i mi spio trwy dollgraig ac yno gwelwn dyrfa o *Furfennod* yn ymfiongci, yn gwneud, ac yn dad-wneud eu holl ffoledd ar y ddaear gynt, rhai'n min-grynnu, rhai a heirn yn tynnu eu haelau, rhai yn ymiro, rhai yn clyttio'u hwynebau ac ysmottiau duon i wnend i'r melyn edrych yn wynnach; rhai yn ceisio torri'r drych a chwedi'r holl boen, yn ymliwio ac yn ymfritho wrth weled eu hwynebau yn wrthunach na'r cythreuliaid, a rwygent a'u gwinedd a'u dannedd yr holl wrid gosod, a'r ysmottiau, a'r crwyn, a'r cig tan un; ac a oerleisient allan o fath! Y felldith fawr, meddai un, i Nhad a wnaeth i mi briodi hen gelffaint yn eneth, gwaith hwnnw yn codi blys heb allu mo'i dorri a'm gyrrodd i yma. Mil o felldithion ar fy Rhieni, meddai'r llall, am fy ngyrru i'r *Fonachlog* i ddyfgu diweirdeb; ni fuasai waeth iddynt fy ngyrru at *Rowndiad* i ddyfgu bod yn *hael*, neu at *Gwacer* i ddyfgu bod yn *foesol*, na'm gyrru at *Bapist* i ddyfgu *onestrwydd*. Y Destryw gwyllt, ebe un arall, a ddyc co fy Mam am eu balchder cybyddus yn rhwyfiro i mi gael gw'r wrth fy rhaid, ac felly gwneud i mi ledratta'r peth a allafwn ei gael yn oneft. Uffern, a dwbl uffern i'r tarw cynddeiriog o wr bonheddig a ddechreuodd gynta fy hudo i, meddai'r drydedd, oni buasei i hwnnw, rhwng teg a hagr dorri'r cae, nid aethwn i yn gell agored i bawb, ac ni ddaethwn i'r gell gythreulig yma! ac yna ymrwygo eilweith. Ond eraill wedi ymbobi, aent o dwll i dwll tan gynheicca, a thynnent y diawliaid rhwng eu traed, weithiau ffoai rhei'ny rhagddynt, ac weithiau rhoent iddynt dân at dân, cynnient hwy ac ebillion o ddur gwynias oni chaent ddigon o ymrygnu a'i perfedd yn fio ac yn ffrio. Yr oedd yn rhywyr gennyf yma-dael a ffaidd genel y geist cynhaig. Ond cynmynd

nemawr

nemawr ymlaen, bu ryfedd gennyf weled carchar-
lwyth arall o ferched dau ffeiddiach na hwy-
thau. Rhai wedi mynd yn llyffaint, rhai yn ddrei-
giau, rhai yn feirph yn nosio ac yn chwibanu,
yn glafoerio ac yn ymdolcio mewn merbwll drew-
llyd, mwy o lawer na *Llyn-tegid*. Attolwg, ebe
fi, beth bosibl i'r rhain fod? Mae yma ebe ynte,
bedair rhywogaeth *benigamp* o ferched, heb law
eu cynffonion: 1. *Carn-butteiniaid*, a fu'n cadw
mân fudrogod tanynt, i gael gwerthu'r un mor-
wyndod ganwaith; a rhai o'r putteiniaid pennaf
yma o'u hamgylch. 2. *Meistrefod y chwedlau*, ac
o'u cwmipas-fyrdd o wrachod y newyddion. 3.
Marchogesau, a phac o lyfrgwn llechwyrus o'u dau-
tu, canys nid ai ddyn erioed ar eu cyfyl ond rhag
eu hofn. 4. *Ystowliaid* wedi mynd gan erchyllach
na nadroedd yn cnoi fyth dy-rinc, dy-rinc a'u col-
yn gwenwynig. Tebygafwn fod *Luciffer* yn wedd-
eiddach brenin, na rhoi gwraig fonheddig o'm
gradd i gyda'r man ddiawlesod hyn, ebe un, syr-
n debyg, ond ei bod hi'n llawer gerwinach na *Sarph
hedegog*. Oh! na yrrai fo yma feithgant o'r diawl-
iaid dihora yn uffern yn gyfnewid am danat, uff-
ernbry gwenwynig, medd ryw wiber wrthun arall!
oh! diolch i chwi'n fawr, ebe un cawr o gythraul
oedd yn clywed, 'rym ni 'n cyfri'n lle a'n haedd-
iant yn beth gwell: Er y poenech chwi bawb
cynddrwg a ninnau, er hynny ni chollwn ni etto
mo'n fwydd i chwi. Ac hefyd, ebe'r Angel, yn
ddistaw, mae achos arall i *Luciffer* roi cadwr-
aeth ddichlyn ar y rhai'n, rhag iddynt os torr-
allan yrru holl uffern bendramwnwgl. Oddi-
yma ni aethom ar i wared fyth, lle gwelais ogo
anferthol, ac yn thi'r fath ddrygnad echrys na
chlywsw'n i etto mo'i gyffelyb gan dyngu a rhe-
gu, a chablu, ac ymddanheddu, ac ochain, a
gwaeddi. Pwy fydd yma, ebe fi, Dyma ebe ef,
ogof

laen parodd fy nhywyfog i mi spio trwy dollgraig
ac yno gwelwn dyrfa o *Furfennod* yn ymfiongci,
yn gwneud, ac yn dad-wneud eu holl ffoledd ar y
ddaeir gynt, rhai'n min-grynnu, rhai a heirn yn
tynnu eu haelau, rhai yn ymiro, rhai yn clyttio'u
hwynebau ac ysmottiau duon i wnend i'r melyn
edrych yn wynnach; rhai yn ceisio torri'r drych
a chweddi'r holl boen, yn ymliwio ac yn ymfritho
wrth weled eu hwynebau yn wrthunach na'r
cythreuliaid, a rwygent a'u gwinedd a'u dannedd
yr holl wrid gofod, a'r ysmottiau, a'r crwyn, a'r
cig tan un; ac a oerleisient allan o fath! Y
felldith fawr, meddai un, i Nhad a wnaeth i mi
briodi hen gelffaint yn eneth, gwaith hwnnw yn
codi blys heb allu mo'i dorri a'm gyrrodd i yma.
Mil o felldithion ar fy Rhieni, meddai'r llall,
am fy ngyrru i'r *Fonachlog* i ddyfsgu diweirdeb; ni
fuasai waeth iddynt fy ngyrru at *Rowndiad* i ddyf-
sgu bod yn *hael*, neu at *Gwacer* i ddyfsgu bod yn
foesol, na'm gyrru at *Bapist* i ddyfsgu *onestrwydd*.
Y Destrwym gwyllt, ebe un arall, a ddyc co fy
Mam am eu balchder cybyddus yn rhwyfiro i
mi gael gwr wrth fy rhaid, ac felly gwneud i mi
ledratta'r peth a allaswn ei gael yn onest. Uff-
ern, a dwbl uffern i'r tarw cynddeiriog o wr
bonheddig a ddechreuodd gynta fy hudo i, me-
ddai'r drydedd, oni buasei i hwnnw, rhwng teg
a hagr dorri'r cae, nid aethwn i yn gell agored i
lawb, ac nid daethwn i'r gell gythreulig yma!
ac yna ymrwygo eilweith. Ond eraill wedi ym-
bobi, aent o dwll i dwll tan gynheicca, a thyn-
nent y diawliaid rhwng eu traed, weithiau ffoai
rhei'ny rhagddynt, ac weithiau rhoent iddynt dân
at dân, cynnient hwy ac ebillion o ddur gwynias
oni chaent ddigon o ymrygnu a'i perfedd yn fio
ac yn ffrio. Yr oedd yn rhywyr gennyf yma-
dael a ffaidd genelygeist cynhaig. Ond cynmynd
nema

nemawr ymlaen, bu ryfedd gennyf weled carchar-
lwyth arall o ferched dau ffeiddiach na hwy-
thau. Rhai wedi mynd yn llyffaint, rhai yn ddrei-
giau, rhai yn feirph yn nosio ac yn chwibanu,
yn glafoerio ac yn ymdolcio mewn merbwll drew-
llyd, mwy o lawer na *Llyn-tegid*. Attolwg, ebe
fi, beth bosibl i'r rhain fod? Mae yma ebe ynte,
bedair rhywogaeth *benigamp* o ferched, heb law
eu cynffonion: 1. *Carn-butteiniaid*, a fu'n cadw
mân fudrogod tanynt, i gael gwerthu'r un mor-
wyndod ganwaith; a rhai o'r putteiniaid pennaf
yma o'u hamgylch. 2. *Meistrefod y chwedlau*, ac
o'u cwmipas-fyrdd o wrachod y newyddion. 3.
Marchogesau, a phac o lyfrgwn llechwyrus o'u dau-
tu, canys nid ai ddyn erioed ar eu cyfyl ond rhag
eu hofn. 4. *Ystowliaid* wedi mynd gan erchyllach
na nadroedd yn cnoi fyth dy-rinc, dy-rinc a'u col-
yn gwenwynig. Tebygafwn fod *Luciffer* yn wedd-
eiddach brenin, na rhoi gwraig fonheddig o'm
gradd i gyda'r man ddiawlesod hyn, ebe un, syr-
n debyg, ond ei bod hi'n llawer gerwinach na *Sarph
hedegog*. Oh! na yrrai fo yma feithgant o'r diawl-
iaid dihira yn uffern yn gyfnewid am danat, uff-
ernbry gwenwynig, medd ryw wiber wrthun arall!
oh! diolch i chwi'n fawr, ebe un cawr o gythraul
oedd yn clywed, 'rym ni 'n cyfri'n lle a'n haedd-
iant yn beth gwell: Er y poenech chwi bawb
cynddrwg a ninnau, er hynny ni chollwn ni etto
mo'n fwydd i chwi. Ac hefyd, ebe'r Angel, yn
ddistaw, mae achos arall i *Luciffer* roi cadwr-
aeth ddichlyn ar y rhai'n, rhag iddynt os torr-
allan yrru holl uffern bendramwnwgl. Oddi-
yma ni aethom ar i wared fyth, lle gwelais ogo
anferthol, ac yn thi'r fath ddrygnad echrys na
chlywswn i etto mo'i gyffelyb gan dyngu a rhe-
gu, a chablu, ac ymddanheddu, ac ochain, a
gwaeddi. Pwy fydd yma, ebe fi, Dyma ebe ef,
ogof

ogof y *Lladron*; yma y mae myrdd o *Fforestwyr*, *Cyfreithwyr*, *Stiwardiaid*, a'r hen *Suddas* yn eu mysc; a blin iawn oedd arnynt weled y ffardial *daehwriaid* a'r *gwehyddion* uwch eu llaw ar stafell esmwythach. Prin y cawsw'n ymdroi, nad dyma geffyl o ddiawl yn dwyn *Phyfygwr* a *Photicari*, ac yn eu taslu ymyc y *Pedleriaid* a'r *Hwndlwyr* cefyllau am werthu war ddrwg *fethedig*; ond dechreuasant rwnnach eu gosod mewn cwmpeini mor wael. Arhowch, arhowch, ebe un o'r diawliaid, chwi haeddech le amgenach, ac a'u taslodd hwy i wared i blith y *Concwerwyr* a'r *Murddrwy*. Yr oedd yma fyrdd i mewn am chwareu *Disiau ffeilsion*, a *chuddio cardiau*; ond cyn i mi gael dal fawr sylw, clywn yn ymyl y drws anferth drwp a thrwst agyrru *hai, hai, hai, ptrw-how, ho, o o o hwp*. Trois i edrych beth oedd; methu canfod dim ond yr elyllon corniog. Gofynnais i'm tywysog ai *Cwcc-walltiaid* oedd gyda'r diawliaid? Nage, ebe ef, mae y rhai hynny mewn cellarall, *Porthmyn* yw y rhai'n a fynnai ddiangc i le torwyr y sabbath, ac a yrrir yma o'u hanfodd; gyda'r gair, edrychais a gwelwn eu penglogau yn llawn o gyrn *defaid* a *gwartheg*, a dyma'r gyrwyr yn eu taslu hwy i lawr tan draed yr speilwyr gwaedlyd; llechwch yna, ebeun, er maint yr ofnech chwi ladron, ar *ffordd Llundain* gynt, etto nid oeddech chwi ond y fath waetha o *ladron ffordd fawr* eich *hunain*, yn byw ar y *ffordd* ac ar *ledrad*, ie ac ar *ladd* teuluoedd tlodion, wrth ddal llawer o gegau newynllyd yn agored i ddisgwil eu heiddo'u *hunain* iw porthi, a chwithau yn *Iwerddon* neu yn y *King's bench* yn chwerthin am eu pennau, neu ar y *ffordd* yn eich gwin a'ch putteiniaid. Wrth ymadael a'r ogof greisionboeth, ces olwg ar walfa benna, ond un a welais i yn uffern am echryslawn ffeidd-dra drewedig, lle yr oedd cenfaint o foch *meddwon* mell-

melltigedig yn chwydu ac yn llyngcu, yn llyngcu ac yn chwydu llyfnafedd erchyll fyth heb orphwys. Y twll nesa oedd letty'r *Glothinneb*, lle'r oedd *Difes* a'i gymmeiriaid ar eu torrau'n bwyta baw a than bob yn ail, fyth heb ddim gwlybwr. Bant neu ddau yn is, yr oedd cegin rost helaeth iawn, a rhai yn rhoft ac yn ferw, eraill yn ffrio ac yn fflamio mewn fimnai fyrn danbaid : Dyma le'r *Anhrugarog* a'r *Anheimladwy*, ebe'r Angel ; a throes dipryn ar y llaw afwy, lle 'roedd cell oleu-ach nac a welſwn i etto yn uffern, gofynnais pa le ydoedd? Trigfa'r *Dreigiau uffernol*, ebe'r Angel, ty'n chwyrnu ac yn ymchwerwi, yn rhuthro ac yn anrheithio eu gilydd bob munud. Mi nesais, ac och yr olwg anrhaethadwy oedd arnynt, y tân byw yn eu llygaid oedd y goleuni oll. Hil *Adda* yw y rhai'n, ebe fy nhywysog, yn *Yscowliaid*, a *Gwyr digllon* cynddeiriog : ond daccw, ebe ef, rai o hen hil y ddraig fawr *Lucifer* ; ac yn wir, ni wyddwn i ddim rhagor hawddgarwch rhwng y naill a'r llall. Yn y feler nesa oedd y *Cybyddion* mewn dirboen echrys, gerfydd eu calon-nau ynglyn wrth gystiau o arian tanllyd, a rhwd y rhei'ny yn eu hyfu fyth heb ddiwedd, megis na feddyliafent hwythau am ddiwedd fyth yn eu casglu : ac yrwan ymddryllio yr oeddid yn waeth na chynddeiriog gan ofid ac edifeirwch. Is law hyn, 'roedd bachell swrth lle 'roedd rhai o'r *Potecariaid* wedi eu malu a'u gwrthio i bottiau priddion mewn *Album Græcum*, a baw gwyddau a moch, a llawer ennaint hendrwm. Ymlaen ar i wared fyth yr oeddem ni'n teithio hyd y gwyllt dinystriol, trwy aneirif o arteithiau anrhaethol a thragwyddol, o gell i gell, o feler i feler a'r olaf fyth yn rhagori ar y lleill o echrylldod anferth : o'r diwedd i olwg cyntedd dirfawr anhirionach fyth na dim o'r blaen : Cyntedd tra helaeth ydoedd, a hyllferth, a gwgei redfa at ryw *gongl* ddugoch anghredadwy o wrthuni

thuni ac echryllod, yno yr oedd y *Brenhinllys*. Ymhen ucha'r brenhingwrt melltigatedig, ymysg miloedd o echryllion eraill, wrth lewyrch fy nghydymaith, gwelwn yn y fagddu *ddau droed* anferthol o faint! yn cyrraedd i doi'r holl Ffurfasen uffernol. Gofynais i'm tywyfog beth allai'r anferth hwnnw fod. Wel, ebe ynte, ti a gai helaethach golygiad ar yr *Anghenfil* yna wrth ddychwel-yd: ond tyred ymlaen yrwan i weled y brenhinllys. A ni'n myned i wared hyd y cyntedd ofnadwy, clywem drwft o'n hol, megis llawer iawn o bobl; wedi i ni oscoi iw gollwng hwy ymlaen, gwelwn bedwar llu neilltuol, ac erbyn ymorol, pedair tywyfoges y *ddinas ddihenydd* oedd yn dwyn eu deiliaid yn anrheg iw tad. Mi adnabum lu y dywyfoges *Balchder*, nid yn unig am eu bod yn mynnu'r *blaen* ar y lleill, ond hefyd wrth eu gwaith yn pendwmpian bob yr awr eisiau edrych tan eu traed: yr oedd gan *hon* fyrdd o frenhinoedd, pen-naethiaid, gwyr llys, bonheddigion a ffrostwyr, a llawer o *Gwaceriaid*, a merched aneirf o bob gradd. Yn nesa oedd y dywyfoges *Elw*, a'i llun benffol iselgraff, a llawer iawn o hil *Sion lygad arian*, *llogwyr*, *cyfreithwyr*, *cribdeilwyr*, *goruchwilwyr*, *fforestwyr*, *putteiniaid* a *rhai eglwyswyr*. Nesa i hynny oedd y dywyfoges fwyn *Plefer* a'i merch *ffol-ineb*, yn arwain eu deiliaid yn *chwaryddion* disiaiu, cardiau, tawlbwrdd, castiau hug, yn *brydyddion cerddorion*, *henchwedleuwyr*, *meddwon*, *merched mwynion*, *masfueddwyr*, *tegamwyr*, a mil fyrddiwn o bob rhyw deganau i fod weithian yn *beiriannau penyd* i'r ynfydion colledig. Wedi i'r tair hyn fyned a'u carcharorion i'r llys i dderbyn eu barn, dyma *Ragrith* yr olaf oll, yn arwain cadfa luof-occach nac un o'r lleill, o bob cenedl ac oed, o dre a gwlad, bonheddig a gwreng, meibion a merched, ynghynffon y llu dauwynebog, ninnau aethom

aethom i olwg y llys trwy lawer o ddreigiau, ac ellyllon corniog, ac o gewri Annwn, porthorion duon y *Fall gyrch eirias*, a minnau'n llechu'n ofalus iawn yn fy llengel, ni aethom i mewn i'r adail erchyll, aruthrol a thra aruthrol o erwindeb oedd bob cwrr, y muriau oedd anfad greigiau o ddiawmwt eirias, y llawr yn un gallestr gyllelog anoddef, y pen o ddur tanllyd yn ymgyffwrdd fel bwa maen o fflammau gwyrddlas a dugoch, yn debyg ond ei faint a'i boethder i ryw anferth bobty cwmпасog erchyll. Gyferbyn a'r drws, ar orseddfainc fflamllyd, yr oedd y *Fall fawr* a'i brif angylion colledig o'i ddautu ar feingciau o dân tra echryslawn yn eiste yn ol eu graddau gynt yngwlad y goleuni, yn genawon *hawddgar*; ni waeth i ti hynny nac ofer bregeth i geisio datcan mor ysceler yscethrinoeddynt; a pha hwy a yr edrychwn ar un o honynt, iaith erchyllach fyth. Yn y cañol uwchben *Luciffer*, yr oedd *Dwrn* mawr yn dal bollt tra ofnadwy. Y tywyfogesau wedi gwneud eu moes a ddychwelasant i'r byd at eu siars yn ddiymaros. A phan gynta yr ymadawfant, dyma gawr o ddiawl ceg-hir ar amnaid y brenin yn rhoi bonllef uwch na chan ergyd o ganon, cyfuwch pe bosibl, a'r udcorn diweddas, i gyhoeddi'r parliament uffernol: ac yn ebrwydd dyma giwed annwn wedi llenwi'r llys a'r cynthedd ymhob *llun*, yn ol delw a chyffelybiaeth y *pechod penna* a garai pob un i wthio ar ddynion. Wedi gorchymyn *gofleg*, dechreuodd *Luciffer*, a'i olwg ar y pennaethiaid nesa atto, lefaru'n rasusol fel hyn: chwydwi bennaethiaid Annwn, tywyfogion y *Fagddu anobaith*! Os collasom y meddiant lle buom gynt yn disgleirio hyd teyrnasoedd gwynion *Uchelder*, er maint, etto gwydych oedd ein cwmmpni, nid oeddem ni'n bwrw am ddim llai na'r *cwbl*; ac ni chollasom mo'r cwbl chwaith, canys

wele wledydd helaeth a dyfnion hyd eitha gwyllt-oedd *Destryw* fawr, tan ein rheolaeth ni etto. Gwir yw, mewn dirboen anaelef yr y'm ni yn teyrnasu, etto gwell gan ysbrydion o'n uwchder ni *deyrnasu* mewn penyd na *gwasanaethu* mewn esmwythyd. Ac heblaw *hwn*, dyma ni yn agos ac ennill byd *arall*, mae mwy na phum rhan o'r *Ddaear* tan fy maner i er's talm. Ac er darfod i'r Gelyn Hollalluog yrru ei Fab ei hun i farw trostynt, etto 'rwyf fi wrth fy nheganau yn mynnudeg enaid am un a gaffo fo gyda'i Fab croeshoeliedig. Ac er na chyrhaeddwn i gyffwrdd Ef yn y goruchafon sy'n ergydio'r taranau anorchfygol: etto melus yw dial *ryuffordd*. Gorphenwn ninnau ddifa'r gweddill fy oddynion yn ffafir ein Destrywiwr ni. Mae'n gof genni'r yr amser y parafoch iddynt losgi yn fyddinoedd, ac yn ddi-nafoedd, ie, i ddaearllwyth cyfan ddescyn trwy'r dwfr, attom ni i'r tân. Ond yrwan er nad yw'ch *nerth* a'ch *creulonder* naturiol ronyn llai etto, yr ydych wedi rhyw ddiogi: Ac oni b'ai hynny gallafem fod er's talm wedi difa'r ychydig rai duwiol, ac wedi ennill y ddaear i fod yn un â'r llywodraeth fawr yma. Ond gwybyddwch hyn weinidogion duon fy nigofaint, oni byddwch glew-ach a phrysurach weithian a byrred yw 'n amser ni, myn *Annuw* a *Destryw*, ac myn y *Fagddu fawr dragwyddol*, cewch brofi pwys fy llid arnoch eich hunain yn gyntaf, mewn poenau newyddion a dieithrol i'r hynaf o honoch, ac ar hyn fe guchiodd oni chymmylodd y llys yn faith dduach nac o'r blaen. Yn hyn cododd *Moloc* un o'r pen-naethiaid cythreulig, ac wedi gwneud ei foes i'r brenin, ebe ef, O empriwr yr awyr, rheolwr mawr y tywyllwch, nid amheuoedd neb erioed fy ewyllys i at eitha malais a chreulonder, canys dyna mblefer i erioed: Odiæth oedd gennyf glywed plant

plant yn trengu yn y tân, megis gynt pan aberthwyd hwy i mi, y tu allan i *Gaerusalem*. Hefyd wedi i'r Gelyn croeshoeliedig ddychwelyd i'r uchelder, mi a fum yn amfer deg o ymerodron yn lladd ac yn llosgi ei ddilynwyr ef, i geisio difa'r *Cristnogion* oddiar wyneb y ddaear, tra thicciodd i mi. Gwnaethum ym *Mharis* ac yn *Lloegr* ac amryw fannau eraill lawer lladdfa fawr o honynt wedi hynny : Ond beth ydys nes ? tyfu a wna'r pren pan dorrid ei geingciau ; nid yw hyn oll ond dangos dannedd heb allu mo'r brathu. Pshaw, ebe *Lucifer*, baw i'r fath luoedd digalon a chwi, ni hyderaf arnochwi mwy. Mi wna'r gwaith fy hun, ac a fynna'r orcheft yn ddi ran : Af i'r ddaear yn fy mherfon brenhinol fy hun, ac a lyngcaf y cwbl oll, ni cheir dyn ar y ddaear i addoli'r Goruchaf mwy : ac ar hyn fe roes hedlam cynddeiriog i gychwyn, yn un ffurfafen o dân byw, ond dyma'r *Dwrn* uwch ei ben yn gwynio'r *fôllt* ofnadwy onid oedd ef yn crynu ynghanol ei gynddaredd, a chyn ei fynd e'n heppell lluscodd llaw anweledig y cadno yn ei ol heb waetha'i ên gerfydd ei gadwyn : ac ynte yn ymgyn-deiriogi'n faith pellach, a'i lygaid yn waeth na dreigiau, mwg dudew o'i ffroenau, tân gwyrddlas o'i geg a'i berfeddau, gan gnoi ei gadwyn yn ei ofid, a fibrwd cabledd echryslawn, a rhegfeydd tra arfwydus. Ond wrth weled ofered oedd geisio a thorri neu ymdynnu â'r Hollalluog, fe aeth iw le, ac ymlaen yn ei ymadrodd beth gwareiddiach, etto yn ddau mileiniach, Er na threchai neb ond y Taranwr Hollalluog fy nerth i a'm dichell ; etto gan fod yn gorfod ymosiwn i *hwnnw* heb y gwaetha ; nid oes gennyf mo'r help, ond mi a gaf fwrw fy llid yn is ac yn nes attaf, a'i dywallt yn gafodydd ar y rhai fy eisoes tan fy maner i, ac ynghyrraedd fy nghadwyn, Codwch

chwithau fwyddogion destryw, rheolwyr y tân anniffoddadwy, ac fel y bo fy llied a'm gwenwyn i yn llenwi, a'm malais yn berwi allan, tennwch chwithau'r cwbl oll yn ddichlyn rhwng y damniaid, ac yn benna'r *Cristnogion*; cymmellwch y peirianau penyd hyd yr eithaf, dyfeisiwch, dyblwch y tân a'r berw, oni bo'r peiriau yn codi'n damchweydd tros eu pennau, a phan font mewn eitha poen anrhaethawl, yna gwawdiwch, gwatwarwch hwynt, ac edliwiwch, a phan ddarffo i chwi'r cwbl a fedroch o ddirmyg a chwerwder brysiwch attafi a chewch ychwaneg. Buasai gryn *ddistawrwydd* yn uffern er's ennyd, a'r poenau'n fydr creulonach wrth eu cadw i mewn. Ond yrwan torrodd yr osteg a barasai *Lucifer*, pan redodd y cigyddion erchyll fel Eirth newynllyd cynddeiriog ar eu carcharorion, yna cododd y fath och, och, och! a'r fath *wae* ac *udfa gyffredin*, mwy na fwn llifddyfroedd neu dwrwrf daeargryn, onid aeth uffern yn faith erchyllach. Minnau a lewygaswn oni buasai i'm hanwyl gyfaill fy achub, cymmer, ebe ef, lawer yr awrhon i'th nerthu i weled pethau garwach esto na rhai'n. Ond prin y daethai'r gair o'u enau ef, pan, wele'r nefol *Gyfiawnder* fy uwchben y *Geulan* yn cadw drws uffern, yn dyfod tan scwrffio tri o ddynion a gwiaill o scorpionau tanllyd. Ha, ha! ebe *Lucifer*, dyma drywyr parchedig y teilyngodd *Cyfiawnder* ei hun eu hebrwng i'm teyrnas i; Och fi fyth, ebe un o'r tri, pwy oedd yn ceisio ganddo ymboeni? Ni waeth er hynny, ebe ynte, (a golwg a wnaeth i'r diawliaid ddelwi a chrynu onid oeddynt yn curo eu gilydd) ewyllys y Creawdwr mawr oedd i mi fy hun ddanfon y fath Fwrdrwyr melldigedig iw cartref. Syre, ebe ef wrth un o'r cythreuliaid, agorwch i mi follt y mwrdrwyr lle mae *Cain*, *Nero*, *Bradshaw*, *Boner*,
ac

ac *Ignatius* ac aneirif eraill o'r cyffelyb. Och, och! ni laddasom ni neb, ebe un; Diolch i chwi eisiau cael amser, am ddarfod eich rwyfiro, ebe *Cyfiawnder*. Pan agorwyd yr ogof, daeth allan y fath damchwa echrys o fflamman gwaedlyd, a'r fath waedd a phettai fil o ddreigiau'n rhoi'r ebwch ola wrth drengu. Ac wrth i *Cyfiawnder* fynd heibio'n ol, a'r hanner tro fe chwythodd y fath demestl o gorwyntoedd tanllyd ar y Fall fawr a'i holl bennaethiaid, oni chippiwyd ymaith *Luciffer*, yna *Belzebub*, *Satan*, *Moloc*, *Abaddon*, *Asmodai*, *Dagon*, *Apollyon*, *Belphegor* a *Mephistophiles*, a'r holl brif gythreuliaid eraill, ac a'u pendifadwyd oll i ryw sygn-dwll can ffeiddiach ac erchyllach ei olwg a'i archfa ofnadwy na dim oll ar a welsw'n i, a hwnnw'n cau ac yn agoryd ynghanol y Llys. Ond cyn i mi gael gofyn; Dyma, ebe'r angel, *Dwll* sy'n deicyn i fyd mawr arall. Beth, ebe fi, attolwg y gelwir y byd hwnnw? Fofi gelwir, ebe ef, *Annw'n* neu *Ufferneitha*. carref y cythreuliaid, ac lle'r aethant yr awrhon: A'r holl *Wylltoedd* mawrion y daethosti tros beth o honynt, a elwir *Gwlad yr anobaith*, lle a drefnwyd i ddynion damnedig hyd *Ddydd y farn*, ac yna fe syrth hon yn un a'r *Uffern eitha* ddiwaelod yna y daw un y honom ninnau ac a gau ar y *Diawliaid* a'r *Damniaid* ynghyd, ac byth yn dragywydd ni agorir arnynt mwy. Ond yn y cyfamser maent yn cael cynhwysiad i ddyfod i'r wlad oerach yma i boeni'r eneidiau colledig. Ie, maent yn fynych yn cael cennad i fynd i'r awyr ac o gwmpas y ddaear i demptio dynion i'r ffyrdd dinystriol sy'n tywys i'r diadlam garchar tra scethrin hwn. Ynghanol hyn o hanes, a mi'n synnu fod *Ceg Annw'n* yn rhagori cymmaint ar *Safn Uffern ucha*, mi glywn dramawr drwst arfau ac ergydion geirwon o un cwrr, ac megis taranau

croch yn eu hatteb o'r cwrr arall, a'r creigiau angheuol yn ddiafbedan. Dyma fwn rhyfel, ebe fi, os bydd rhyfel yn uffern. Bydd, ebe ef, ac nid posibl fod yma ond rhyfel gwaftadol. A ni'n cychwyn allan i edrych beth oedd y matter, gwelwn geg Annw'n yn ymagor, ac yn bwrw fynu filoedd o ganhwyllau gwyrdd hyllion y rhain oedd *Luciffer* a'i bennaethiaid wedi gorfod y demmestl. Ond pan clybu e'r trwst rhyfel, fe aeth yn lasach nac angau, ac a ddechreuodd alw a hel byddinoedd o'i hen sawdwyr profedig i oftegu'r cythryfwl; yn hynny dyma fe'n taro wrth gorgi o ddielyn bach a ddiangasai rhwng traed y rhyfelwyr: Beth yw'r matter? ebe'r brenin, Y fath fatter ac a berygl a eich coron, oni edrychwch atoch eich hun — ynghynffon hwn, dyma redegwas cythreulig arall yn crugleisio, 'rych'wi yn dyfeisio aflonyddwch i eraill, edrychwch weithian at eich llonydd eich hun; dacew'r *Tyrchiaid*, y *Papistiaid* a'r *Rowndiaid* llofruddiog, yn dair byddin yn llenwi holl waftadedd y *Fagddu*, ac yn gwneud y mawr ddrygau, yn gyrru pob peth din-benstrellach. Pa fodd y daethant allan ebe y Fall fawr, gan edrych yn waeth na *Demigorgan*? Y *Papistiaid*, ebe y gennad, ni wn i pa fodd, a dorasant allan o'u *Purdan*, ac yna o achos hen lid aethant i ddifachio cenddrws *Paradwys Mahomet*, a gollyngasant y *Tyrchiaid* allan o'u carchar, ac wedi yn y cythryfwl caed rhyw ffael i hîl *Cromwel* dorri allan o'u celloedd. Yna troes *Luciffer* ac a edrychodd tan ei orseddfaingc, lle'r oedd yr holl frenhinoedd colledig, ac a barodd gadw *Cromwel* ei hun yn ei ganel, a hefyd holl *Ymerodron* y *Tyrchiaid* yn ddiogel. Felly hyd wylltoedd duon y tywyllwch prysurodd *Luciffer* a'i luoedd, a phawb yn cael goleu a gwres ar ei goft ei hun, wrth yr anferth drwst cyfeiriodd yn lew

lew tu ag attynt; yna y gorchmynwyd *gofteg* yn enw'r brenina gofynnodd *Luciffer*, beth yw achos y cythryfwl yma yn fy nheyrnas i? Rhyngai fodd i'ch mawrhydi uffernol, ebe *Mahomet*, dadl a ddechreuodd rhyngofi a'r pab *Leo* pa un a wnaethai i chwi fwya o wasanaeth, ai fy *Alcoran* i, ai crefydd *Rufain*; ac yn hynny, ebe ef, dyma yrr o *Rowndiaid* wedi torri eu carchar yn y trwft, ac yn taro i mewn hwythau, gan daeru'r haeddai eu *Leg* a'u *Cofenant* fwy parch ar eich llaw nac yr un: felly o ymdaeru i ymdaro o eiriau i arfau. Ond weithian gan i'ch mawrhydi ddychwelyd o *Annw'n*, mi a rof y matter arnoch chwi eich hun; Arhowch ni ddarfu i â chwi felly, ebe'r Pab *Julius*, ac atti hi ewinedd a dannedd eilwaith yn gynddeiriog, onid oedd yr ergydion megis daeargryn, a'r tair byddin damniaid hyn yn darnio'u gilydd, ac yn affio eilwaith fel nadroedd, ar draws y tarennnydd eirias danheddog, nes peri o *Luciffer* iw hen sawdwyr, cewri *Annw'n* eu tynnu oddiwrth eu gilydd, ac ni bu hawdd. Pan distawodd y derfysg dechreuodd y Pab *Clement* lefaru. O Empriwr yr Erchyllion, ni wnaeth un gadair erioed ffyddlonach a chyffredinach gwasanaeth i'r goron uffernol, nac a wnaeth eigobion *Rhufain*, tros lawer o'r byd er's un cant ar ddeg o flynyddoedd, gobeithio na oddefwch i neb ymgystadlu â ni am eich ffafr. Wel, ebe'r *Scotyn* o lwyth *Cromwel*, er maint gwasanaeth yr *Alcoran* er's wyth cant o flynyddoedd, ac *ofergoelion* y Pab er cyn hynny, etto gwnaeth y *Cofenant* fwy er pan ddaeth allan, ac y mae pawb yn dechreu ammeu a diflasu ar y lleill, ond yr ym ni etto ar gynnydd hyd y byd, ac mewn grym yn Ynys eich gelynyon, sef *Brydain*, ac yn *Elundain* y ddinas ddedwydda sydd tan Haul. Hai, hai, ebe *Luciffer*, os da clywa i yr ydych yno ar fynd tan

gwm-

gwmmwl chwithau. Ond beth bynnag a wnaeth-
 och mewn teyrnafoedd eraill, ni fynnai mo'ch
 gwaith yn cythryblïo fy nheyrnas i. Am hynny
 gwaftattewch yn frau tan eich perygl o fwy o
 boenau corphorol ac ysbrydol. Ar y gair, gwel-
 wn lawer o'r diawliaid, a'r holl ddamniaid yn
 taro eu cynffonnau rhwng eu carnau, ac yn llad-
 ratta bawb i'w dwll, rhag ofn cyfnewid waeth.
 Yna wedi peri cloi'r cwbl yn eu llochesau, a
 chospi a newid y fwyddogion diosol a'u gollyng-
 asai hwynt i dorri allan, dychwelodd *Lucifer* a'i
 gynghoriaid i'r brenhinllys, ac eisteddasant eil-
 waith, yn ol eu graddau ar ygorfeddfeinciau llosc;
 ac wedi peri gosteg a chlrïo'r lle, dyma glamp
 o ddiawl ysgwyddgam yn gosod cefn-llwyth o
 garcharorion newyddion o flaen y barr. Ai dy-
 ma'r ffordd i *Baradwys*, ebe un? (canys ni wy-
 ddent amcan pa le yr oeddent) neu os y *Purdan*
 yw yma, ebe un arall, mae gennym ni gynhwyf-
 iad o tan law'r *Pab* i fynd i baradwys yn union,
 heb aros yn un lle funud: am hynny dangos-
 wch i ni ein ffordd, onid e, myn bawd y pab ni
 a wnawn iddo eich cospi. Ha, ha, ha, he,—ebe
 wythgant o ddiawliaid, a *Lucifer* ei hun a wa-
 hanodd ei feithredd hanner llath i ryw chwerw
 chwerthin. Synnodd y lleill wrth hyn; ond ebe
 un, wele, os collasom y ffordd yn y tywyll, ni a
dalwn am ein cyfarwyddo. Ha, ha, ebe *Lucifer*,
 cewch dalu'r ffyrlling eitha cyn yr eloch: (ond
 erbyn chwilio, yr oedd pob un wedi gadael ei
 glos ar ei ol) gadawsoch *Baradwys* ar y llaw
 chwith tu ucha i'r mynyddoedd fry, ebe'r Fall,
 ac er hawfed dyfod i wared yma, etto nesa i am-
 hosibl yw myned yn ol, gan dywyllled a dyruf-
 ed yw'r wlad, a maint fy o elltydd heirn tanllyd
 ar y ffordd a chreigiau dirfawr yn crogi trosodd,
 a splentydd dibyn o rew anhygyrch, ac ambell
 raiadr

raiadr tertbgry, fy'n rhy dost i 'mgribynio trostynt, oni byddai gennych ewinedd diawledig o hyd. Hai, hai, ebe ef, ewch a'r pembyliaid hyn i'n *Paradwys ni* at eu cymmeiriaid. Ar hyn, clywn lais rhai yn dyfod tan dyngu a rhegu yn greulon, O ddiawl! gwaed diawl! mil can mil o ddiawl! mil myrddiwn o ddiawl el â mi os af! ac er hynny dyma eu taflu chwap ger bron. Dyma, ebe'r ceffyl, i chwi bwn o gyfal tânwydd a'r goreu'n uffern. Beth ydynt, ebe *Luciffer*, meistr y gelfyddyd foneddigaidd o *dyngu a rhegu*, ebe yntef, gwŷr a fedr *iaith uffern* cystal a ninnau. Celwydd yn eich gên myn diawl, ebe un o honynt, Syre, a gymmerwch chwi fy enw i yn ofer, ebe'r *Fall* fawr? Hai, ewch a bechiwch hwy ynghrog gerfydd eu tafodau wrth y clogwyn eirias accw, a byddwch parod i'w gwafanaethu, os diawl a alwant, neu os mil o ddiawl, hwy a gant eu gwala. Pan aeth y rhai'n, dyma gawr o gythraul yngwae-ddu am glirio'r barr, ac yn taflu yno lwyth o wr. Beth f'yna, ebe *Luciffer*? *Tafarnwr*, ebe ynteu, pa beth, ebe y brenhin, un *Tafarnwr*! lle byddent yn dyfod o fefur chwe mil a saith mil; onid ydych chwi allan er ys deng mlynedd, Syre, ac hebddwyn i ni ond un? a hwnnw yn un a wnaethai i ni chwaneg o wafanaeth yn y byd na chwi ddrewgi diog. 'Rych chwi yn rhy deg i'm bwrw cyn fy ngwranddo, ebe ynte. Ni roefid ond hwn yn fy siars i, ac wel dyma fi'n rhydd oddiwrth hwn. Ond etto mi yrrais i chwi o dŷ hwn, lawer *oferwr* wedi yfed cynhaliaeth ei dylwyth, ambell *ddisfiwr* a *chardiwr*, ambell *dyngwr* tlws, ambell *folerwr* mwyn *di-falais*, ambell *was diosfal*, ambell *forwyn groch* yn y gegin, a mwynach na dim yn y seler neu'r gwely. Wel, ebe'r *Fall* fawr, er yr haeddai'r *Tafarnwr* fod ymysg y *Gwenieithwyr* odditanom ni, ewch ag ef yr awrhon at ei gym-

gymmeiriaid i gell y *Murdrwyr gwlyb*, at lawer o *Botecariaid* a *Gwenwynwyr*, am wneud diod i ladd ei cwsmeriaid, berwch ynte'n dda, eisiau iddo ef ferwi ei gwrw'n well, Trwy'ch cennad, ebe'r tafarnwr, tan grynu, ni haeddwn i ddim o'r fath beth; onid rhaid i drad fyw? Ai ni allech chwi fyw, ebe'r Fall, heb gynnwys oferedd a chwareuon, putteindra, meddwdod, llyfon, cwerylon, enllib a chelwydd? ac a fynnech chwi hen ufferngi, fyw bellach yn well na ninnau? Attolwg, pa ddrwg sy gennym ni yma nad oedd gennit tithau gartref, ond y *gosp* yn unig? Ac o ddywedyd i chwi y caswir yma, nid oedd y *gwres* a'r *oerfel* uffernol ddieithr i chwi chwaith. Oni welsoch wreichionen o'n *tân ni* yn nhafodau'r *Tyngwyr*, a'r *Yscoliaid* wrth geisio eu gwyr adref. Onid oedd llawer o'r *tân* anniffoddadwy yngheg y *meddwyn*, yn llygad y *llidiog*, ac yngaflach y *buttain*? Ac oni allatech weled peth o'r *oerfel* uffernol yngharedigrwydd yr oferwr, ac yn sicr yn eich mwynder eich hun tuag attynt tra pharhau dim ganddynt, yn ysmaldod y *gwawdwyr*, ynghlod y *cenfigennus* a'r *athrodwr*, yn addewidion yr *anllad*, neu ynghoesau'r *Cymdeithion da*, yn fferri tan eich byrddau. Ai dieithr genniti uffern, a thithau yn cadw uffern gartref? dos fflamgi at dy benyd. Yn hyn dyma ddeg o gythreuliaid yn bwrw ei beichiau ar y llawr tanbaid tan erthwch yn aruthr. Beth sy gennych yna, ebe *Lucifer*? Mae gennym, ebe un o'r ceffylau cythreulig, bump o bethau a elwid echdoe yn *frenhinoedd*. (Edrychais lawer a welwn i *Lewis o Ffrainc* yn un.) Teflwyh hwy yma, ebe'r brenin; yna taffwyd hwy at y *pennau coronog* eraill tan draed *Lucifer*, Nesa i'r brenhinoedd daeth y *gwyr llys* a'r *gwenieithwyr* lawer. Bwriwyd y rhai'n bob un tan din ei frenin ei hun, fel yr oedd yr brenhinoedd

oedd tan dinau'r diawlaid, ynghachty *Luciffer*. Ond yr oedd rhan o'r bawdy o tan y diawlaid *gwaela*, lle yr oedd y *Witsiaid*, fel gynt ar nos Jau, felly fyth yn cufanu tinau'r ellyllon. Ni ches i fawr ymorol na chlywn i ganu cynn pres a gwaeddi lle! lle! lle! Erbyn aros ychydig beth oedd ond gyrr o wyr y *Seshwn*, a diawlaid yn cario cynffonnau chwech o *Ustusiaid*, a myrdd o'u fil yn gyfarthwyr, twrneiod, clarcod, recordwyr, bailiaid, ceisbyliaid, a checcryn y cyrtiau. Bu ryfedd gennyf na holwyd un o honynt; ond dealodd y rhai'n fyned o'r matter yn eu herbyn yn rhy bell, ac felly ni agorodd un o'r dadleuwyr dysgedig mo'i safn; ond *Ceccryn* y *cyrtiau* a ddywaid y rhoddai gwyn camgarchariad yn erbyn *Luciffer*, cewch gwyno trwy achos weithian, ebe'r Fall, a bod fyth heb weled cwrt a'ch llygaid. Yna gwisgodd *Luciffer* ei gap coch yntef, ac â golwg drahausfalch anoddef ewch, ebe ef, a'r *Ustusiaid* i stafell *Pontius Pilat* at Meistr *Bradshaw* a fwriodd y Brenhin *Charls*, sechwich y *Cyfarthwyr* gyda mwrdrwyr *Syr Edmwnt Buwri-Godffri* a'u cymmeriaid dau eiriog eraill, a gymmerent arnynt ymrafaelio a'u gilydd, dim ond i gael lladd y fawl a ddel rhyngddynt; ewch ac annerchwich y cyfreithiwr darbodus hwnnw, a gynnigodd wrth farw *fil o bunnau* am *gydwybod dda*, gofynnwch a ro'i ef yr awrhon ddim chwaneg. Rhostiwich y *Cyfreithwyr* wrth eu parsment a'u papurau eu hunain oni ddel eu perfedd dysgedig allan, ac i dderbyn y mygdarth hwnnw, crogwch y *Cyrtwyr ceccrys* uwch ei ben, a'i ffroenau yn isaf yn y simneiau rhoft, i edrych a gaffont fyth lond eu bol o *Gyfraith*. Y *Recordwyr*, teslwich hwy yrwan i fysg y *Maelwyr*, a fydd yn attal neu yn rhagbrynu'r yd, ac yn ei gymmysgu, yna gwerthu'r ammur yn

yn nwbl bris y puryd : felly hwythau, mynnant am gam ddwbl y ffis a roid gynt am *uniondeb*. Am y *Ceisbyliaid*, gedwch hwy'n rhyddion i bryfetta, ac i'w gyrru i'r byd i geunentydd a pherthi i ddâl dyledwyr y Goron uffernol : oblegid pa'r ddiawl fy o honoch a wna'r gwaith well na hwy ? Yn y man dyma ugain o ddiawliaid fel *Scotfryn* a phacciau traws ar eu hyscwyddau, yn eu descyn o flaen yr Orsedd ddiobaith, a pheth oedd ganddynt erbyn gofyn ond *Sipsiwn*, ho! ebe *Luciffer*, pa fodd y gwyddech chwi *Ffortun* rhai eraill ccyfal, ac heb wybod fod eich *Ffortun* eich hunain yn eich tywys i'r fangre hon ? Nid oedd ateb gair, wedi synnu weled yma bethau gwrthunach na hwy eu hunain. Tesfych hwy, ebe y Brenhin, at y *Witfai*d i'r cachty ucha, am fod eu hwynebu mor debyg i liw'r baw. Nid oes yma na *Chathod* na *Chanwyllau-brwyn* iddynt, ond gedwch iddynt gael llyffant rhyngddynt unwaith bob dengmil o flynyddoedd os byddant distaw, heb ein byddaru â'u *gibris dy-glibir dy-glabar*. Yn nesa i'r rhain daeth debygwn i ddeg ar hugain o *Lafurwyr*. Synnodd ar bawb weled cynifer o'r alwedigaeth onest honno, ac anamled y byddent yn dyfod : ond nid oeddynt o'r un fro, nac am yr un *beiau*. Rhai am *godi'r Farchnad*, llawer am *attal degymmau* a thwyllor Eglwyfwr o'i gyfiawnder, eraill am adael eu gwaith i *ddi-lyn bon'ddigion*, ac wrth geisio cydgammu â rheiny torri eu ffwrch; rhai am *weithio ar y Sul*, rhai am ddwyn eu *Defaid a'u Gwartheg* yn eu pennau i'r *Eglwys* yn lle ystyried y Gair, eraill am *ddrwg fargenion*. Pan aeth *Luciffer* iw holi, oh! 'roeddynt oll cyn laned a'r aur, ni wyddai neb arno'i hun ddim a haeddai'r fath letty. Ni choeli ti rhawg dacclused escus oedd gan bob un i guddio'i fai, er eu bod eufus yn Uffern o'i herwydd

herwydd, a hynny dim ond yn ddrygnaws i groesi *Luciffer*, ac i geisio bwrw anghyfiawnder ar y Barnwr cyfiawn a'u damniafai. Etto buafai rhyfeddach gennyt ddeheuod yr oedd y Fall fawr yn dinoethi'r briwiau, ac yn ateb eu coeg-esgufon hyd adref. Ond pan oedd y rhai'n ar dderbyn y farn uffernol oll, dyma ddeugain o *Scolheigion* yn dyfod ger bron ar lamhidyddion o ddiawliaid gwrthunach pettai bosibl na *Luciffer* ei hun. A phan glybu'r scolheigion y llafurwyr yn ymresymmu hwy ddechreuafant yn hyfach ymefgusodi. Ond, oh! barotted yr oedd yr hen Saph yn eu hatteb hwythau, er maint eu dichell a'u dysceidiaeth. Eithr gan ddigwydd i mi weled y cyffelyb ddadleuon mewn brawdle arall, mi rof yno hanes y cwbl tan un: ac a fynegaf yrwan i ti beth a welais nesa yn y cyfamser. Prin y traethafai *Luciffer* y farn ar y rhai'n, a'i gyrru am oered eu rhesymmau i'r splent fawr yng *Ngwlad yr ia* tragwyddol, a hwythe'n dechreu rhincian eu dannedd eisoes cyn gweled eu carchar, dyma uffern eilwaith yn dechreu dadfeinio'n aruthrol, gan ergydion ofnadwy a tharanau croch rhuadwy, a phob fwn rhyfel; gwelwn *Luciffer* yn duo, ac yn delwi; yn y funud daeth scithell o ddieslyn cerngam i mewn tan ddyhead a chrynu. Beth yw'r matter, ebe *Luciffer*? Y matter perygla i chwi er pan yw uffern yn uffern, ebe'r bach; mae holl eithafoedd teyrnas y tywyllwch wedi torri allan i'ch erbyn, a phawb yn erbyn ei gilydd yn enwedig y sawl oedd a hen 'lanaftra rhyngddynt, ddant yn nant nad yw bosibl eu tynnu oddiwrth eu gilydd. Mae'r *Sawdwyr* benben a'r *Physygwyr* am ddwyn eu trad *lladd*; Mae myrdd o *Logwyr* benben a'r *Cyfreithwyr* am fynnu rhan o'r trad *'speilio*. Mae'r *Cwestwyr* a'r *Hwndlwyr* ar talu y *bon'ddigion*, am *dyngu* a

rhegu heb raid, lle'r oeddent hwy yn byw wrth y trad. Mae'r *Putteiniaid* a'u cymdeithion, a myrddiwn eraill o hen geraint a chyfeillion gynt wedi syrthio allan yn chwilfriw. Ond gwaeth na dim yw'r gad fy rhwng yr hen *Gybyddion* a'u plant eu hunain am afradloni'r da a'r arian a gostiodd i ni (medd y *Cottiaid*) gryn boen ar y ddaear, ac anfeidrol ing yma dros byth; a'r meibion o'r tu arall yn rhegu ac yn rhwygo'r cribinwyr yn felldigedig, gan roi eu galanastra tragwyddol ar eu tadau, am adael iddynt ugain *gormod* iw gwallcofi o falchder ac oferedd, lle gallasai *ychydig* bach gyda bendith eu gwneud yn happus yn eu dau fyd; wel, ebe *Luciffer*, digon, digon! rheitach arfau na geiriau. Ewch yn ol, ebe ef, Syre, ac yspiwch ymhob gwiliadwriaeth, pa le bu'r efigeulustra mawr hwn, a pheth yw'r achos: canys mae rhyw ddrygau allan na wyddys etto. Ymaith a hwnnw ar y gair, ac yn y cyfamser cododd *Luciffer* a'i bennaethiaid mewn braw ac arfwyd mawr, a pharodd gasglu'r byddinoedd dewra o'r angylion duon, ac wedi eu trefnu, cychwynodd ei hun allan ymlaenaf i oftegu'r gwrthryfel, a'r pennaethiaid a'u lluoedd hwythau ffyrdd eraill. Cyn i'r fyddin frenhinol fyned yn heppell fel mellt hyd y fagddu hyll (a ninnau o'u lledol) dyma'r trwst yn dyfod iw cyffwrdd. Gofteg yn enw'r brenin, ebe rhyw fonllefwr cythreulig! Nid oedd dim clywed, haws tynnu'r hen afangc o'i gafael nac un o'r rhai'n. Ond pan darawodd hen, sawdwyr profedig *Luciffer* yn eu plith, dechreuodd y chwyrnu a'r ymdolcio a'r ergydion lareiddio. Gofteg yn enw *Luciffer*, ebe y crochlefwr eilwaith. Beth ydyw'r matter, ebe'r brenin, a phwy yw y rhai'n? Attebwyd, nid oes yma ddim ond darfod yn y cythryfwl cyffredin i'r *Porthmyn* daro wrth y *Cwccwalldiaid*,
a mynd

a mynd i ymhyrddio i brofi pa un oedd galetta eu Cyn; a hi allfai fyned yn hen ymgornio oni buasai i'ch cewri corniog chwithau daro i mewn. Wel, ebe *Luciffer*, gan eich bod oll mor barod eich arfau, trowch gyda mi i rwystro terfysgwyr eraill. Ond pan aeth y fi at y gwrthryfelwyr eraill, fod *Luciffer* yn dyfod a thair byddin gorniog iw herbyn, ceisiodd pawb iw wâl. Ac felly ymlaen yn ddiwrthwyneb yr aeth *Luciffer* hyd y gwylltoedd dinystriol, tan holi a chwilio beth oedd dechreu'r cynnwyr, heb air fon. Ond ymhen ennyd, dyma un o spiwyr y brenin wedi dychwelyd ac a'i anadl yn ei wddf, O ardderchoccaf *Luciffer*, ebe ef, mae'r tywyfsg *Moloc* wedi gostegu peth o'r gogledd a darnio miloedd ar draws y splentydd, ond mae etto allan dri neu bedwar o *Ddrygau* geirwon yn y gwynt. Pwy ydynt, ebe *Luciffer*? Mae, ebe ef, *Athrodwr* a *Medleuwr*, a *Checryn cyfreithgar*, wedi torri'r carcharau a mynd yn rhyddion. Nid oes ynteu ddim rhyfedd, ebe'r Fall fawr pedfuasai chwaneg o gythryfwl. Yn hyn dyma un arall a fuasai ar ipi tua'r deheu, yn mynegu fod y drwg yn dechreu torri allan yno, oni charcherid tri oedd eisoes wedi gyrru pob peth bendramwnwgl yn y gorllewin: A'r tri hynny oedd *Marchoges*, a *Dyfeisiwr*, a *Rhodrefwr*. Wel, ebe *Satan*, oedd yn sefyll nefa ond un at *Luciffer*, er pan demptiais i *Adda* o'i ardd, ni welais i etto o'i hil ef gymmaint o ddrygau allan ar unwaith erioed. *Marchoges*, *Rhodretwr*, a *Dyfeisiwr*, ac o'r tu arall *Athrodwr*, *Cyrtiwr*, a *medleuwr*! dyna gymmysc a bair i fil o ddiawliaid chwydu eu perfeddau allan. Nid oes ryfedd, ebe *Luciffer*, eu bod mor atgas gan bawb ar y ddaear, a hwythau yn gallu gwneud cymmaint blinder i ni yma. Gronyn ymlaen, dyma *Farchoges* fawr yn taro wrth y

brenin yngwrthol ar ei hynt. Ho! modryb a'r clos, ebe rhyw ddiawl croch, nosdaw'ch: ie, 'ch modryb, o ba du, attolwg, ebe hithau, yn ddigllon? eisiau ei galw hi *Madam*. Brenin gwych ydych chwi *Luciffer*, gadw'r fath bembyliaid anfoefol, pechod fod cymmaint teyrnas tan un mor anfedrus yn ei llywodraethu; O na wneud fi, ebe hi, yn Rhaglaw arni—Yn hyn dyma'r *Rhodrefsiwr* tan bendwmpian yn y tywyll, Eich gwasanaethwr, Syr, meddai fo wrth un, tros ei ysgwydd—Ydych chwi yn iach lawen, wrth y llall—Oes dim gwasanaeth a'r a allwn i chwi, wrth y trydydd, tan gilwenu'n goegfalch. Mae eich glendid yn fy hudo i, ebe ef wrth y farchoges. Och! och! ymaith a'r fflamgi yma, ebe honno, a phob un yn gwaeddi, ymaith a'r poenwr newydd yma! uffern ar uffern yw hwn. Rhwymwch ef a hithau dinben-drosben, ebe *Luciffer*. Ymhen ennyd, dyma *Gwmbrys* y *Cyrtiau* yn nal rhwng dau ddiawl. O ho! Angel tangnefedd, ebe *Luciffer*, a ddaethost ti! cedwch e'n ddiogel tan eich perygl; ebe ef wrth y swyddogion. Cyn i ni fyned nemawr, dyma'r *Dyfeisiwr* a'r *Athrodwr* yn rhwym rhwng deugain o ddiawliaid, ac yn fisial ynghlustiau eu gilydd, O ardderchoccaf *Luciffer*, ebe y *Dyfeisiwr*, drwg iawn gennyf fod cymmaint cythryfwl yn eich teyrnas, ond mi a ddyfsgaf i chwi ffordd well os ca'i ngwrando, nid rhaid i chwi ond yn efgus parliament ddyfyn y damniaid oll i'r *Fallgyrch eirias*, ac yn peri i'r diawliaid eu pendifadu bendramwnwgl i *Geg Annwn*, a'u cloi yn y sygnedd, ac yna cewch lonydd ganddynt. Wel, ebe *Luciffer*, tan guchio'n dra mell digedig ar y *Dyfeisiwr*, mae'r Medleuwr cyffredin etto yn ol. Erbyn ein dyfod eilwaith i gyntedd y llys cythreulig, pwy a ddaeth decca i gwrdd a'r brenin, ond y *Medleuwr*. O fy mrenin, ebe ef, mae
i mi

i mi air a chwi. Mae i mi un neu ddau a thi-
 theu ondodid, ebe'r Fall. Mi a fŷm, ebe ynte,
 hyd hanner *Destryw* yn edrych pa fodd yr oedd
 eich matterion chwi'n sefyll. Mae gennych la-
 wer o Swyddogion yn y Dwyrain heb wneud
 affaith ond eiste'n lle edrych ar boeni ei carchar-
 orion neu cadw chwaith, a hynny a barodd y
 cythryfwl mawr yma. Heb law hynny, ebe ef,
 mae llawer o'ch Diawliaid ac o'ch Damniaid
 hefyd a yrrasoch i'r byd i dentio, heb ddych-
 welyd er darfod eu amser, ac eraill wedi dyfod
 yn *llechu*, yn lle rhoi cyfri o'u negesau. Yna
 parodd *Luciffer* i'w groch-lefwr gyhoeddi Parli-
 ament drachefn, ac ni bu'r holl Bennaethiaid a'u
 Swyddogion dro llaw'n ymgyffwrdd i wneud yr
 eisteddfod gythreulig i fynu eilwaith. Cynta peth
 a wnaed oedd newid Swyddogion a pheri gwneud
 lle o amgylch Cêg Annwn i'r *Rhodrefwr* a'r
Farchoges drwyndrwy, ac i'r terfyscwyr eraill
 yn rhwym dinben drofben, a rhoi allan gyfraith
 pa ddieffyn neu gollddyn bynnag a drofeddai ei
 Swydd rhagllaw, y cai ei fwrw yno rhyngddynt
 hyd Ddyddfarn. Wrth y geiriau hyn gwelit yr
 holl Erchyllion, ie, *Luciffer* ei hun, yn crynu ac
 yn cythruddo. Nesa peth fu alw i gyfri rai
 Diawliaid a rhai Damniaid a yrrasid i'r byd i
 hel cymdeithion; a'r Diawliaid yn dywedyd eu
 hanes yn deg: Ond 'roedd rhai o'r Damniaid yn
 gloff yn eu cyfri, ac a yrrwyd i'r Ysgol boeth, ac
 a fewrwyd a Seirph clymog tanllyd eisiau dys-
 cu'n well. Dyma fenyw lân, pan ymwisco hi,
 ebe Diawl bach, a yrrwyd i fynu i'r byd, i hel
 i chwi ddeiliaid gerfydd eu canolau, ac i bwy'r
 ymgynnygai hi ond i ryw weithiwr llafurus yn
 dyfod adre'n hwyr o'i orchwyl, a hwnnw 'n lle
 ymdrythyllu gyda hi aeth ar ei linieu i weddio
 rhag y Diawl a'i Angylion: amser eraill, hi ai at
 wrasiachus. Hai, testwch hi, ebe *Luciffer*, at y

gollferch ddiles honno a fu'n caru *Einion* ab *Gwalchmai* o *Fongynt*. Arhowch, nid yw hwn ond y bai cyntaf, ebe'r feinir; nid oes etto oddiar flwyddyn er y diwrnod y darfu amdanaf, pan i'm damniwyd i'ch llywodraeth felltigidig chwi, Frenin y poenau! nac oes etto mor tair wythnos, ebe'r Diawl ai dygafai hi yno. Am hynny yn-teu, ebe hi, pa fodd y mynnech fi mor hyddysc a'r Damniaid fy yma er's trychant neu bumcant o flynyddoedd allan yn sclyfaetha. Os mynnech gennifi well gwafanaeth, gollyngwch fi i'r hyd etto i roi tro neu ddau'n ddigerydd; ac oni ddygaf i chwi ugain putteinwr am bob blwyddyn y bwy allan, rhowch arnai'r goſp a fynnoch. Ond f' aeth y ferdit yn ei herbyn, a barnwyd iddi fod ganmlynedd hirion tan gerydd y cofiai hi'n well yr ail dro. Yn hyn, dyma Ddiawl arall yn gwthio *Mab* ger bron; dyma i chwi, ebe ef, ddarn o negeswr teg, oedd ar grwydr hyd ei hen gymdogaeth uchod y nos arall, ac a welai leidr yn mynd i ddwyn Stalwyn, ac ni fedrai gymmaint a helpu hwnnw i ddal yr Ebol heb ymddangos, a'r lleidrin pan ei gwelodd a ymgroesodd byth wedi. Trwy gennad y Cwrt, ebe'r y Mab, os cai blentyn y lleidr roddiad *oddiuchod* i'm gweled i, a allwn i wrth hynny? Ond nid yw hwn ond un, ebe ef; nid oes oddiar ganmlynedd er y dydd diefcor y darfu byth am danaf! a phafawl un o'm ceraint a'm cymydogion a hudaïs i yma ar fy ol yn hynny o amser? Yn Annwn y bwy onid oes gennyf gystal 'wyllys i'r trad a'r goreu o honoch, ond fe geir gwall ar y callaf weithiau. Hai, ebe *Lucifer*, bwriwch ef i Yfcol y *Tylwyth teg*, fy etto tan y wialen am eu castiau diriaid gynt, yn llindagu a bygwth eu cyfneseifiaid, a'u deffroi felly o'i diofalwch, canys gweithie'r dychryn hwnnw'chwaneg ondodid arnynt na deugain o bregethau. Yn hyn, dyma bed-

war

war ceisbwl a Chyhuddwr, a phymtheg o Ddamniaid yn llusco dau *Gythraul* ger bron Wel, ebe y Cyhuddwr, rhag i chwi fwrw 'r holl gamnegeswriaeth ar hil Adda, dyma, ebe ef, ddau o'ch hen Angylion a gamdreuliodd eu hamfer uchod cynddrwg a'r ddau o'r blaen. Dyma, walch ail i hwnnw'n y *Mwythig* y dydd arall, ar ganol Interlud y Doctor Faustus, a rhai ('n ol yr arfer) yn godinebu a'u llygaid, rhai a'u dwylo, eraill yn llunio cyfarfod i'r un pwrpas a llawer o bethau eraill buddiol i'ch Teyrnas; pan oeddynt bryfura, ymddangosodd y Diawl ei hun i chwaraei ei bart ac wrth hynny gyrrodd bawb o'i blefer iw weddiau: Felly hwn hefyd ar ei hynt hyd y byd, fe glywai rai'n son am fynd i droi o gwm-pas yr Eglwys i weled eu Cariadau, a pheth a wnaeth y catffwl ond ymddangos i'r ynfydion yn ei lun ei hun gartre; ac er maint fu eu dychryn, etto pan gawfant eu cof, rhoisant ddiofryd oferedd ond hynny: lle ni buafai raid iddo ond ymrithio ar lun rhyw fudrogod diffaith, fo'u tybiafent eu hunain yn rhwym i gymmeryd y rheiny, ac yna gallasai'r ellyll brwnt fod yn wr y tygyda'r ddwylyw, ac ynteu wedi gwneud y briodas. Ac dyma un arall, ebe ef, aeth Nos Ystywyll ddiweddaf i ymweled a dwy Ferch ieuangc yn *Nghymru* oedd yn *troi'r Crysau*, ac yn lle denu'r Genethod i faswedd yn rhith Llanc glanged, mynd ag *Elor*, i sobreiddio un; a mynd a *thrust Rhyfel* at y llall mewn corwynt uffernol iw gyrru o'i chof mhellach nac o'r blaen, ac ni buafai raid. Ond nid hyn mo'r cwbl, eithr wedi iddo fynd i'r llances a'i thaffu ai phoeni'n dost, gyrrwyd am rai o'n Gelynion dyscedig ni, i weddio drosti hi, ac iw fwrw ef allan; yn lle ei themtio hi i anobeithio, a cheisio ennill rhai o'r Pregethwyr, mynd i bregethu iddynt a dadcuddio dirgelion eich Teyrnas chwi, ac felly yn lle

rhwyfstro,

rhwyfiro, help eu hiechydwrriaeth : ar y gair *Iechydwrriaeth* gwelwn rai'n dychlammu'n dân byw o gynddaredd. Teg pob chwedl heb wrthwyneb, ebe'r dieflyn. Gobeithio na ad *Luciffer* i'r un o hil domlyd *Adda* ymgystadlu a mi i'y'n Angel, llawer uwch fy rhyw a'm bonedd. Hai, ebe *Luciffer*, bid sicr iddo ei gosb ; ond, Syre, atebwch i'r achwynion yma, yn bryfur, ac yn eglur ? neu myn destryw diobaith, mi wna — Mi ddygais yma, ebe ynte, lawer enaid er pan fu fatan yng ngardd *Eden*, ac a ddylwn ddeall fy nhrâd yn well na'r cyhuddwr newydd yma — Gwaed uffernol bentewyn, ebe *Luciffer*, oni pherais i chwi ateb yn bryfur, ac yn eglur ? Trwy eich gorchymyn, ebe'r dieflyn, bum ganwaith yn *pregethu*, ac yn gwahardd i rai amryw o'r ffyrdd fy yn arwain i'ch terfynau chwi, ac etto yn ddiſtaw a'r un anadl hyd ryw goeg lwybr arall, yn eu dwyn yma yn ddigon diogel. Fel y gwneuthum wrth bregethu yn ddiweddar yn yr *Ellmyn*, ac yn un o ynysoedd *Eferoe*, ac amryw fan-nau eraill. Felly trwy fy mhregethiad i y daeth llawer o *goelion* y papistiaid, a'r *hen chwedleu* gynta i'r byd, a'r cwbl tan rîth rhyw *ddaioni*. Canys pwy fyth a lwngc fâch heb ddim abwyd ? pwy erioed a gadd goel i ſtori, oni byddai ryw feſur o *Wir* yn gymmysg a'r *Celwdd*, neu beth rhith *daioni* i gyſgodi'r *drwg* ? Felly os caf in-neu wrth bregethu ymysg cant o gynghorion cywir, a da wthio un o'm heiddo fy hun, mi wnaſ â'r un hwnnw, trwy *amryfusedd* neu *goel grefydd*, fwy o les i chwi, nac a wnel y lleill eu gid fyth i'ch erbyn. Wel, ebe *Luciffer*, gan eich bod cystal yn eich *Pulpyd*, rwy'n dy orchymyn tros faith mlynedd i ſafn un o bregethwyr y Scubor, a ddwed y peth a ddel gyntaf i'w fochau, yno cei dithau le i roi gair i mewn weithiau at dy bwrpas dy hun. Yr oedd llawer o *Ddiawliaid* ac o

Ddamniaid

Ddamniaid ychwaneg yn gwau fel mellt trwy eu gilydd o amgylch yr orfedd echryslawn i gyfri ac i ail dderbyn fwyddau. Ond yn sydyn ddiarwybod, dyma orchymyn i'r holl negesyddion a'r carcharion fynd allan o'r llys bawb iw dwll, a gado'r brenin a'i ben-cynghoriaid yno yn unig. Ond goreu i ninnau ymadael, ebe fi, wrth fy ngyfaill, rhag iddynt ein cael. Nid rhaid it ynon, ebe'r Angel, ni wel un ysbryd aflan byth trwy y llen yma. Felly yno yr arosafom yn anwel-edig i weled beth oedd y matter. Yna dechreuodd *Luciffer* lefaru yn raslawn wrth ei gyngoriaid fel hyn. Chwi'r prif ddrygau ysbrydol, chwi ben *Ystrywiau* Annwfn, eitha eich dichellion maleisgar wrth raid yr wyf yn ei ofyn. Nid dieithr i neb yma, mai *Brydain* a'r ynysoedd o'i hamgylch yw'r deyrnas beryglu i'm llywodraeth i, a llawna o'm gelynion : a pheth fy gan gwaeth, mae yno yr awr hon frenhines peryclaf oll, heb offio troi unwaith tuag yma, nac hyd ben ffordd *Rufain* o'r nailldu, na chwaith hyd ffordd *Genefa* o'r tu arall ; a maint lles a wnaeth y Pab i ni yno yn hir, ac *Olfir*, hyd yrwan ! Beth a wnawn weithian ? Yr wyf yn ofni y collwn yr hen feddiant a'n marchnad yno'n glir, oni phalmantwn chwippyn ryw ffordd newydd yn dramwyfa iddynt, canys adwaenant yr holl hen ffyrdd fy'n tywys yma yn rhy dda. A chan fod y *Dwrn* anorfod hwn yn byrhau nghadwyn, ac yn fy rhwyfiro i fy hun i'r ddaear, eich cyngor pwy a wnaaf i yn Rhaglaw tanaf i wrthwynebu'r frenhines atcas accw, Rhaglaw ein Gelyn ni ? O empriwr mawr y tywyllwch, ebe *Cerberus*, diawl y *Tobacco*, Myfi sydd yn rhoi traean cynhaliaeth y goron honno ; Myfi a af ac a yrraf i chwi gan mil o eneidiau eich gelynion trwy dwll *Pibell*. Wel, ebe *Luciffer*, ti a wnaethost i mi wasanaeth digon da rhwng peri lladd y perchennogion yn yr

yr India, a lladd a cymerwyr a glafoerion, gyrru llawer iw segur gludo o dŷ i dŷ, eraill i ledratta iw gael, a myrdd iw ferchi cyn belled nad allent fod ddiwrnod yn eu hiawn bwyll hebddo. Er hyn oll, dôs di a gwnâ d'oreu, ond nid wyt ti ddim i'r pwrpas presennol. Ar hyn eisteddodd hwnnw, a chododd *Mammom* Diawl yr *Arian*, ac â golwgdra-choftog lechwyrus; Myfi, ebe ef, a ddangosodd y mwynglawdd cyntaf i gael *Arian*, ac byth er hynny'rwy'n cael fy moli a'm addoli'n fwy na Duw, a dynion yn rhoi eu poen a'u perygl, eu holl fryd, eu hoffder a'u hyder arna'i: ie, nid oes neb yn efinwyth eisiau cael ychwaneg o'm ffafri, a pha mwya y gaffont pella fyth oddi wrth orphwyftro nes dyfod o'r diwedd tan geisio *es-mwythyd*, yma, i wlad y *poenau* tragwyddol. Pa fawl cybudd henffel a ddenais i yma hyd lwybrau tostach nac fy'n arwain i deyrnas yr happusrwydd! Os *Ffair*, os *Marchnad*, os *Sessiwn*, os *Lecsiwn*, os rhyw Ymgyffwrdd arall, pwy amlach ei ddeiliaid? Pwy fwy ei allu ai awdurdod na myfi? tyngu, rhegu, ymladd, ymgyfreithio, dyfeisio a thwylo, ymguro, ymgribinio, lladd a ledratta, torri'r Sul, anudoniaeth, angharedigrwydd, a pha nôd du arall, heblaw'r rhain, fy'n marcio'r dynion at gorlan *Luciffer*, nad oes gennyf fi law'n ei roi? am hynny y galwyd fi *gwreiddyn pob drwg*. Am hynny os gwel eich Mawrhydi'n dda, Myfi a af, ebe ef, ac a eisteddodd. Yna cododd *Apolion*. Nis gwn i, ebe hwnnw, beth a'u dwg *hwy* yma sicrach na'r peth ach dŷg chwithau yma, ief *Balchder*; os caiff hon blannu ei phawl fyth ynddynt a'u chwyddo nid rhaid ynon yr ymostyngant i godi'r groes nac i fynd trwy'r porth cyfyng. Myfi a âf, ebe ef, gyda'ch Merch *Balchder*, ac a yrraf y *Cymru* tan ucheldremio ar wychder y *Saeson*, a'r *Saeson* tan ddynwared fioncrwydd y *Ffrancod*, i fyrthio yma cyn y gwyypont
amcan

amcan p'le bont. Yn nesa cododd *Asmodai* Diawl yr *anlladruydd*, Nid anhyspys i chwi Frenin galluoccaf y dyfnder, ebe ef, na chwithau Dwyfogion Gwlad Anobaith, faint a lenwais i o gilfacheu Uffern trwy drythyllwch a maswedd: Beth am yr amser y cynneuais i'r fath fflam o drachwant yn yr holl fyd, oni orfu gyrru'r Diluw i lanhau'r Ddaear oddiwrthynt, ac iw 'scubo hwy oll attom ni i'r Tan aniffoddadwy? Beth am *Sodoma* a *Gomorra* dinafoedd teg a hyfryd a loscais i â thrythyllwch nes i gafod o Uffern ennyn yn eu trachwantau uffernol, a'u curo hwy yma'n fyw i losci'n oes oesoedd? A pheth am fyddin fawr yr *Assyriaid* a laddwyd oll mewn un nos o'm achos i? *Sara* a fionmais i am faith o Wyr; a *Solomon* y doetha o ddynion, a llawer mil o Frenhinoedd eraill a ddallais i â Merchched. Am hynny, ebe ef, gollyngwch fi a'r *pechod melus* yma, ac mi a 'nynnaf y wreichionen uffernol yno mor gyffredin hyd oni el yn un a'r fflam aniffoddadwy hon: canys odid o un a ddychwel fyth oddiar fy ol i', i gymmeryd gafael yn llwybrau bywyd; ar hyn fe eisteddoedd. Yna cododd *Belphegor*, Pennaeth y *Diogi* ar *Seguryd*; Myfi, ebe ef, yw Twyfog mawr y *Syrthni* a'r *Diogi*, mawr fy ngallu ar fyrdd o bob oed a gradd o ddynion; myfi yw'r merlllyn mud, lle mag fail pob drygau, lle ceula forod pob pydredd a snafedd dinystriol. Beth a deli ti, *Asmodai*, na chwithe'r Prif-Ddrygau colledig eraill hebosi fy'n cadw'r ffenestri'n agored i chwi, heb ddim gwiliadwriaeth, modd y gallochwi fynd i mewn i'r dyn, iw lygaid, iw glust, iw safn, ac i bob twll arall arno pan fynnoch. Myfi a af ac a'u treiglas hwy oll i chwi tros y Dibyn trwy eu Cwfc. Yna cododd *Satan* Diawl yr *Hûg*, oedd nesa i *Luciffer* ar ei law chwith, ac wedi troi gwep hyllgrech at y Brenin. Afraid i mi, ebe ef, yf-

pyfu

pyfu fyingweithredoedd i ti Archangel colledig, nac i chwithau Dwyfogion duon y Destryw: oblegid y dyrnod cynta 'rioed ar ddyn myfi a'i tarawodd; a dyrnod nerthol ydoedd, i bara'n *farwol* o ddechreu'r byd yw ddiwedd. Ai tybied nad allwn i a anrheithiais yr holl fyd, roi rwan gynger a wasanaethbai am un Ynyfig fechan? ac onid allwn i a siommais *Efa* ym *Mharadwys*, orchfygu *Ann* ym *Mhrydain*? Os tal ddim dichell naturiol a phrawf gwaftadol er's pummil o flynnnyddoedd, fy nghyngor yw i chwi drwsio'ch Merch *Rhagrith* i dwyllo *Brydain* a'i Brenhines; ni feddwch chwi ferch yn y byd mor wasanaethgar i chwi a honno: Mae *hi* 'n llettach ei hawdurdod ac yn amlach ei deiliaid na'ch holl ferched eraill. Ond trwyddi *hi* y siommais i y Ferch gyntaf? ac byth er hynny hi arosodd ac a gynhyddodd yn ddirfawr ar y ddaear. Ac yr awrhon nid yw'r byd oll fawr ond un *rhagrith* ei gid trosto. Ac oni b'ai gywreindeb *rhagrith* pa fodd y ca'i yr un o honom ddim masnach mewn un cwrr o'r byd? Oblegid pe gwelent *bechod* yn ei *liw* a than ei *enw* ei hun, pa ddyn byth a'i cyffyrddai? byddai haws ganddo gofleidio diawl yn ei lun a'i wisg uffernol. Oni b'ai ei bod *hi rhagrith* yn medru dieithro ei *henw* a natur pob *drwg* tan rith ryw *dda*, a llysenwi pob *daioni* a rhyw *enw drwg*, ni chyffyrddai ac ni chwenychai neb ddrwg yn y byd. Rhodiwch yr holl Ddinas ddihenydd, cewch weled faint yw hon ymhob cwrr. Dos i stryd y *Balchder*, ac ymorol am *wr trahaus*, neu am geiniogwerth o *fursendod* wedi ei gymysgu trwy *falchder*, gwae sinneu (medd *Rhagrith*) nid oes yno ddim o'r fath beth; ac i ddiawl ddim arall yn yr holl stryd ond yr uchder. Neu gerdd i stryd yr *Elw* gofyn am dŷ'r *Cybydd*, ffei, nid oes neb o'r fath ynddi, neu am dŷ'r *Mwrdriwr* ymysg y physygywyr, neu

dy'r

dy'r *Carnlleidr* ymysg y porthmyn, byddai cynt i'r gael carchar am ofyn na chael gan neb gyfadde'u henw. Ie mae Rhagrith yn ymlusgo rhwng dyn a'i galon ei hun, ac mor gelfydd yn cuddio pob *camwedd*, tan enw a rhith rhyw rinwedd, oni wnaeth hi i bawb agos golli eu hadnabod arnynt eu *hunain*, Cybydd-dod a eilw hi *Cynnihwch*; ac yn ei hiaith hi *llawenydd diniwaid* yw *Oferwch*; *Bonddigeiddrwydd* yw *Balchder*; gwr ffel gwrol yw'r *traws*; *Cydymaith da* yw *Meddwyn*, ac nid yw *godineb* ond *cestyn ieuengêid*. O'r tu arall, os coelir hi a'i scolheigion, nid yw'r *duwiol* ond *rhagrithiwr* neu *benbwl*; nid yw'r *llariaidd* ond *llyfrgi* na'r *sobr* ond *cerlyn*: ac felly am bob camp arall. Gyrrwch hon, ebe ef, yn eu llawn drwfiad yno, mi a wrantaf y twylla hi bawb, ac y dalla hi y cynghoriaid a'r milwyr, a'r holl fwyddogion gwledig ac eglwyfig, ac a'u tyn hwy yma'n finteioedd chwap a'r *mugwd symmudliw* ar eu llygaid; ac ar hyn yntef a eisteddodd. Yna cododd *Belsebub* diawl yr *anystyriaeth*, ac â llais garwgry rhuadwy, myfi, ebe ef, yw tywyfog mawr y *Syndod*, myfi a biau rhwyfstro i ddyn *yslyried* a chonfidro ei stat, myfi yw pennaeth y *gwybod* taerddrwg uffernol sy'n penfyfrdanu dynion, wrth eu cadw fyth a hefyd mewn rhyw ddwned gwaftadol ynghylch eu meddiannau neu eu pleferau, heb adael iddynt o'm bodd byth funud o *hamdden* i feddwl am eu ffyrdd na'u diwedd. Ni wiw i'r un o honoch ymgystadlu â mi am orchestion buddiol i deyrnas y tywyllwch. Canys beth yw *Tobacco* ond un o'm harfau gwaelaf i, i ddwyn *syndod* i'r ymhennydd? A pheth yw teyrnas *Mammon*, ond caingc o'm llywodraeth fawr i? Ie, pe dattodwn i y rhwymau fydd gennyf ar ddeiliaid *Mammon* a *Balchder*, ie, ac ar ddeiliaid *Asmodai*, *Belphegor* a *Rhagrith*, nid arhosai ddyn funud yn hwy tan reolaeth un o honynt. Am hynny, ebe ef, myfi a wna'r gwaith neu na fon-

ied un o honochwi fyth. Yna cododd *Lucifer* fawr ei hun o'r gadair eirias, ac wedi troi wyneb hygar (neu hagr) o'r ddautu, Chwi brif ylbrydion hirnos, pennaethiaid y ddichell ddiobaith, ebe ef, er nad yw'r *Fagddu fawr* a gwylltoedd destryw rwymediccach i neb am ei thrigolion nac i'm brenhinol oruchelder fy hunan, canys myfi gynt eisiau gallu tynnu'r Hollalluog o'i feddiant, a dynnais fyrddiwn o honochwi fy angylion duon gyda'm cynffon i'r erchyllfa anefgor hon; ac wedi'n a dynnais fyrddiwn o ddynion attoch, i gael rhan o'r byd fy yma; etto nid oes wâd na wnaethoch chwithau eich rhan oll at gynnal a chynhyddu'r ymerodraeth fawr uffernol hon. Yna dechreuodd *Lucifer* eu hatteb o un i un. Ac, ebe ef, o un o godiad diweddar, ni wadaf fi na ddygaist ti, *Cerberus*, i ni lawer ysglyfaith yn ynys y gelynion, o achos y *Tobacco*, rhwng fy o dwyll yn ei gludo, yn ei gymmysgu, ac yn ei bwyfo, ac y mae ef yn ei ddenu i lymmeitian Cwrw, ac eraill i dyngu, rhegu a gwenieithio iw gael, eraill i ddywedyd celwydd iw wadu, heb law yr asiechyd fydd ynddo i amryw gyrph, a gormodedd yn niweidiol i bob corph, heb son am yr *enaid*. A pheth fydd well, mae myrdd o *dlodion*, na chaem ni oni b'ai hynny mo'u cyffwrdd yn soddi yma wrth roi eu pwys a'u ferch ar y *Tobaccyn*, a gadael iddo eu *meistrioli* i dynnu'r bara o safnau eu plant. Ac yn nesa fy mrawd *Mammon*, mae eich gallu chwi mor gyffredin a hyspys hefyd ar y ddaear, a'i mynd hi'n ddihareb, *ceir pob peth am Arian*. A diammeu, ebe ef, gan droi at *Apolion*, fod f'anwyl ferch *Balchder* yn dra buddiol i ni, canys beth fy, nac a all ddrygu dyn fwy yn ei stad, ei gorph a'i enaid, na'r *piniwn balch ystyfnig* hwnnw a wna i ddyn wastraffu *canpunt* yn hytrach na phlygu i roi *Coron* am heddwch. Mae hi yn eu cadw hwy mor warsfyth a'u golwg
mor

mor ddyfal ar uchelbethau oni bo digrif eu gwled, wrth dremio ac ymgyrraedd a'r awyr, yn fyrthio chwap i eigion uffern. Chwithau *Asmodai*, mae yn gof gennym oll eich gwasfanaeth mawr chwi gynt, nid oes neb lewach am gadw ei garcharorion tan glo, na neb mor ddigerydd a chwi; nid oes ond chwerthin tipyn am ben *cestyyn anllad*: Ond bu agos i ti a thrigo o newyn yno y blynnyddoedd drudion diweddar. Ond fy mab *Belphegor*, pennaeth pryfedog y *Diogi*, ni wnaeth neb i ni twy plefer na chwi, mawr iawn yw'ch awdurdod ymylg y bonddigion a'r gwreng hefyd hyd at y cardottyn. Ac oni b'ai gywreindeb fy merch *Rhagrith* yn lliwio ac yn amwisgo, pwy fyth a lyngcai un o'n bachau ni? Ond wedi'r cwbl oni b'ai ddyfal lewder fy mrawd *Belsebub* yn cadw dynion mewn *syndod anystyr-iol* ni thalech chwi oll ddraen. Weithian, ebe ef, ail grynhown y cwbl. Beth a delit ti *Cerberus* a'th *sygn* tramor, oni b'ai fod *Mammon* yn dy achlesu. Pa farfandwr fyth a gyrchai dy ddeiliach trwy gymmaint perygl o'r *India*, oni b'ai o ran *Mammon*? ac ond o'i achos ef, pa frenin a'i derbyniai yn enwedig i *Brydain*? a phwy ond o ran *Mammon* a'i cludai i bob cwrr o'r deyrnas? Er hynny beth a delit tithau *Mammon*, heb *Falchder* i'th wastraffu ar dai teg dillad gwychion, cyfreithiau afraid, gerddi, meirch a pherthynafau drudfawr, disclau aml, bir a chwrr yn genlli uwch law *gallu* a *gradd* y perchennog: canys ped arferid arian o fewn terfynau *angenrhaid*, a *gweddeidd-dra cymmefurol*, pa les a wnai *Mammon* i ni? felly ni theli dithau ddim heb *Falchder*. Ac ychydig a dalai *Falchder* heb *Anlladrwydd*, oblegid bastardiaid yw'r deiliaid amla a ffyrnica fedd fy merch *Balchder* yn y byd. Chwithau, *Asmodai*, pennaeth *Anlladrwydd*, beth a dalech oni bai *Ddiogi* a seguryd, p'le caech letty nos-
I 2 waith?

waith? nid oedd wiw i chwi ddisgwil gan un gweithiwr na fudiwr llafurus. Tithau *Belphegor* y diogi, pwy gan gywilydd a gwarth a'th roefawai fyth funud oni bai *Ragrith*, sy'n cuddio dy wrthuni tan enw *afiechyd oddimewn*, neu fod yn *bwrpaswr da*, neu tan rith *dibrisio golud* a'r cyffelyb. Hithau f'ianwyl ferch *Rhagrith*, beth a dâl neu a dalasai hi erioed, er cywreinied gwniad-yddes a glewed yw, oni b'ai eich help chwi fy mrawd hynaf *Belsebub*, tywyfog mawr y *penysfrdandod*; pe gadawai hwn lonydd a hamdden i bobl *ddwys-ystyried* natur pethau a'u gwahaniaeth pa dro byddent yn spio tyllau yn nyblygion euriwsg *Rhagrith*, ac yn gweled y bachau trwy'r abwyd? pa wr yn ei gof a heliai deganau a pleserau darfodedig, fwrffedig, ffol a gwradwyddus, a'u dewis o flaen *heddwch cydwybod*, a *hyfrydwch tragwyddoldeb* ogoneddus? pwy a rusiai odde ei ferthyrn am ei ffydd tros awr neu ddiwrnod, neu ei gyftuddio ddeugain neu dri ugain mlynedd, pe ystyriai fod ei gymydogion yma yn dioddef mewn awr fwy nac a all ef ddioddef ar y ddaear fyth. Nid yw *Tobacco* ynteu ddim heb *Arian*, nac *arian* heb *Falchder*, na *balchder* ond egwan heb *Anlladrwydd*, nac *anlladrwydd* ddim heb *Ddiogi*, na *diogi* heb *Ragrith*, na *rhagrith* heb *Anystyr-iaeth*. Weithian, ebe *Luciffer*, (ac a gododd ei garnau cythreulig ar y garnwinedd) i draethu fy meddwl inneu fy hunan; er daed y rhai'n oll, mae gennyf fi *gyfaill* fy well at yrelines *Brydain* na'r cwbl. Yna gwelwn yr holl brif gythreuliaid a'u cegau tra erchyll yn agored at *Luciffer*, i ddisgwil beth bosibl a allai hwn fod, a minnau cyn rhywired gennyf glywed a hwythau. Un, ebe *Luciffer*, y bum yn rhy hir heb ystyried ei haeddiant hi, feldithau *Satan* gynt wrth demptio *Job* yn troi'r tu hagr fel ffwl. Hon fy nghares, yr wy'nawr yn ei hordeinio'n rhaglaw ar holl achosion

osion fy llywodraeth ddaearol yn nefa attaf fy hun hi a elwir *Hawddfyd*; hon a ddamniodd fwy o ddynion na chwi ei gid, ac ychydig a dalechwi oll hebddi hi. Canys mewn *rhyfel*, neu *berygl*, neu *newyn*, neu *glefyd*, pwy a brisia am *Ddobacco* nac *Ar-ian* na hoewdra *Balchder*, nac a feiddia feddwl am roesawi nac *anlladrwydd* na *diogi*? ac mae dynion yn y cyfyngoedd hynny 'n rhy effro i gymeryd eu pendifadu gan *ragrith* nac *Anystyriaeth* chwaith, ni lefes un o'r uffernol *wybod* y *syndod* sy ddangos ei big ar un o'r stormydd hyn. Eithr *hawddfyd* esmwythglyd yw'ch mammaeth chwi oll: yn ei chyigod tawel ac yn ei monwes hoywal hi y megir chwi oll, a phob pryfaid uffernol eraill yn y gydwybod, a ddaw i gnoi eu perchen yma byth heb orphwys. Tra byddere *esmwyth*, nid oes son ond am ryw ddigrifwch, gwleddoedd, bargaenion, achau storiau, newyddion a'r cyffelyb; ni sonir am *Dduw* oddieithr mewn ofer lyfon a rhegfeydd, lle mae'r *tlawd* a'r *cla*, &c. a Duw yn ei enau ac yn ei galon bob munud. Ewch chwithe'chfaith ynghynffon hon, a chedwch bawb yn ei hûn a'i heddwch, mewn llwyddiant ac esmwythyd a llawnder a diosfalwch ac yno cewch weled y tlawd goneft yn mynd yn garl trawsfalch anhywaith, pangyntaf yr yfo o *hudol gwppan hawddfyd*; cewch weled y llafurwr diwyd yn troi yn llefarwr diosfal ysmala; a phob peth arall wrth eich bodd. Oblegid *hawddfyd* hyfryd yw cais a chariad pawb; hithau ni chlyw gyngor, nid ofna gerydd; os da nid edwyn, os drwg hi a'i meithrin. *Hon* yw'r brif-brofedigaeth, y dyn a ymgadwo rhag ei swynion mwynion hi, gellwch daslu eich cap iddo, ffarwel i ni byth am gwmpeini hwnnw. *Hawddfyd* ynteu yw fy *rhaglaw* ddaearol i, dilynwch hon i *Brydain*, ac ufuddhewch iddi, megis i'n brenhinol oruchelder ni ein hunain. Ar hyn gwyntiwyd y follt fawr a tharawyd *Lucifer* a'i ben-cynghoriaid i sygnedd

edd *Uffern eitha*, ac och fyth erwined oedd weled *Ceg annwn* yn ymagor iw derbyn. Wel, ebe'r angel, weithian ni a ddychwelwn: ond ni wel-aist ti etto ddim wrth y *cwbl* sy o fewn cyffiniau *destryw*, a phe gwelit y *cwbl*; nid yw hynny etto ddim wrth sy o drueni anrhaethawl yn *annwn*, canys nid yw bosibl bwrw *amcan* ar y byd sy'n *Uffern eitha*. A chyda'r gair, fe gippiodd yr eryr nefol fi i entrych y fagddu felldigedig ffordd na's gwelfwn, lle ces o'r llys hyd holl ffurfafen y *destryw* duboeth, a holl *dir ang*o hyd at gaerau'r *ddinas ddihenydd* lawn olwg ar yr anfad anghenfil o *gawres* y gwelfwn ei thraed hi o'r blaen. Ac ni's meddaf mo'r geiriau i ddatcan ei moddion hi. Ond mi fedraf ddywedyd i ti mai Cawres *dri-wynebog* oedd hi, un wyneb tra sceler at y *nefoedd*, yn cyfarth yn chwyrru ac yn chwydu ffeidd-dra mell-digedig tuag at y Brenhin nefol, wyneb arall teg tua'r *ddae*ar, i ddenu dynion i aros yn ei chyf-god, a'r wyneb anaelef arall at *annwn* iw poeni byth bythoedd. Mae hi yn fwy na'r *ddae*ar oll, ac yn cynhyddu etto beunydd, ac yn gan erchyll-ach na holl uffern; hi a barodd wneud uffern, ac sy'n eu llenwi hi a thrigolion. Pe ceit *hon* o uffern ai *annwn* yn Baradwys: A phe ceit hi o'r *ddae*ar, fe ai'r byd bach yn nef: a phe cai hithau fynd i'r nef, hi a droi'r gwynfyd yn uffern eitha. Nid oes dim yn y bydoedd oll (ond *hon*) nad Duw a'i gwnaeth. *Hon* yw mam y pedair hudoles *ddi*henydd, *hon* yw mam *angeu*, a *hon* yw mam pob *drygioni* a *thrueni*; a chanddi grap ofnadwy ar bob dyn byw. Hi a elwir *PECH-OD*. *Y sawl a ddiango o'i bachau hi*, gwyn ei fydd fyth. Yr Angel ar hyn a ymadawodd a chlywn ei adlais ef yn dywedyd, *Scrifenna yr hyn a welai*st, a'r sawl a'i darlleno yn ystyriol, ni fydd byth edifar gantho.

CERDD, ar y Don a elwir Heavy Heart.

- 1 **T**ROM yw'r galon tramwy'r gwaelod,
A gweled peth o fro erchyllod,
Gweled diawliaid a cholddynion
Yn eu cartre tra echryslon ;
Gweled diwedd llwybrau gŵyrgam llyn echrys-
Twll diadlam ddryglam ddreigle, (fflam
Yr ail olwg fi ni fynnw'n er bydoedd fyrddiwn,
Er nad oeddwn yn eu diodde.
- 2 *Trom yw'r galon tra mae'r golwg,*
Etto yn fy ngho mor amlwg,
Gweled lluoedd o'm cydnabod,
Yn soddi yno chwap heb wybod ;
Ddoeyn ddy'n a heddyw'n fallgi, yn prysur ddeni
Bawb i nynnu bob yn enaid :
Ac wedi mynd yn ddiawl uffernlith o'r unhyll-
Ac athrylith a'r cythreuliaid. (rith,
- 3 *Trom yw'r galon tremio'r gwely,*
Lle'r eir o ddal i wirfodd bechu,
Pa ddirmyg fyth a gwarth yscethrin,
Sy yno ar fonedd a chyffredin !
Datcan hyllod y coll bennau neu un o'r poenau,
Dir eu goddeu yn dragwyddawl,
Ni's medra i ni choelit tithau, ni cheir geiriau,
Mae'r lle a'r rhithiau yn anrhaethawl.
- 4 *Trom yw'r galon trwm y gwelir,*
Colli car neu gyfaill cywir ;
Colli da, neu dir, neu rydd-did,
Neu golli'r gair da och neu iechyd:
Colli llonydd a diosafwch, neu golli heddwch,
A phob difyrrwch daear farwol ;
Colli cō neu drastros encyd, fy drymderenbyd,
Yn fwrn ennyd fawr anianol,
- 5 *Trom yw'r galon (tramawr golyn !)*
A fo'n dechreu ymwrando â dychryn,
Ac â baich ei gorthrwm bechod,
Gan daer ofidus geisio cymmod ;

Cael

- Cael blas oer ar bob pleserau gan ddoluriau,
Tyst y brychau tost brawychus,
Cydwylbod gla mewn gwewyr esgor ar ddyn new-
I lwyr ddinystrio'r henddyn astrus. (yddfor,
- 6 *Trom yw'r galon wraidd orau,*
Pan fo ar ei gwely angau,
Tân arteithiau corph ac ysbryd,
Rhwng ei fuchedd a'r afiechyd;
Dirfawr ing ac ofni chwaneg byth heb attreg,
Trom yw'r adeg tramawr odfa,
Teimlo eitha'r bydan hudol, a'r byd tragwyddol,
Mawr dieithrol ar y wartha.
- 7 *Trom yw'r galon tan un gowled,*
O'r holl drymderau hyn a henwed,
Ond pettyn oll yn un torr-gwmmwl,
Mae etto drymder mwy na'r cwbl;
Maegobaith esgor pob trymderau tu yma i'r cae-
A'r naill du i angau hollt diangol; (rau
Ond un trymder tu' wnt i'r amdo, gwae a'i casso
Nis ceir obeithio esgor bythol.
- 8 *Trom yw'r galon don el dano,*
(Och drymed gennyf gip o'i atco?)
Yscafnderau y dylid alw
Pob trymderau oll wrth hwnnw;
Y trymder hwn diswn yfywaith yw damnedig-
At lu diffaith i wlad uffern, (aeth,
Pan weldyn ddarfod fyth am dano ac eisoes yno
Yn drwg ieitho gyda'r gethern.
- 9 *Na chwyna dithau ddim a'th flino,*
Os wyt heb fynd i uffern etto,
Etto dyro dro 'n dy feddwl,
Yno'n fynych ac yn fanwl;
Dwysystyrio'r piwl echryslym a'r byth syngghan-
A'th dry'n sydyn dan arfwydo; (lyn,
Mynych gofio'r Fagddu danbaid trwy Grist un-
A geidw d'Enaid rhag mynd yno. (blaid,

